

Vankilarikollisuuden torjunnan vaikutukset vankien oikeuksien sekä
täytäntöönpanon tavoitteiden toteutumiseen

Jenni Blomberg
OTM-tutkielma
Helsingin yliopisto
Oikeustieteellinen tiedekunta
Toukokuu 2020
Ohjaajat: Sakari Melander ja Kimmo Nuotio

Tiedekunta/Osasto - Fakultet/Sektion – Faculty Oikeustieteellinen tiedekunta		Laitos - Institution – Department	
Tekijä - Författare – Author Jenni Blomberg			
Työn nimi - Arbetets titel – Title Vankilarikollisuuden torjunnan vaikutukset vankien oikeuksien sekä täytäntöönpanon tavoitteiden toteutumiseen			
Oppiaine - Läroämne – Subject Rikosoikeus			
Työn laji - Arbetets art – Level OTM-tutkielma	Aika - Datum – Month and year Toukokuu 2020	Sivumäärä - Sidoantal – Number of pages XI + 88	
Tiivistelmä - Referat – Abstract			
<p>Tässä tutkielmassa tarkastellaan vankilarikollisuutta sekä sen torjumiseen käytettäviä ennaltaehkäiseviä toimenpiteitä, nimenomaisesti vankilan yleisissä tiloissa käytettävää kameravalvontaa, vankien yhteydenpidon valvontaa sekä vankien sijoittelua. Tutkielmassa selvitetään, minkälaista vaikutusta näillä toimenpiteillä on vankien oikeuksien ja vankeuden täytäntöönpanon tavoitteiden toteutumiseen, sekä pohditaan toimenpiteiden hyväksyttävyyden ja tarkoituksenmukaisuuden rajoja. Lisäksi tutkielmassa tarkastellaan sitä, minkälaiseksi vangin oikeusturva mainittujen toimenpiteiden yhteydessä muodostuu.</p> <p>Vangit nauttivat perus- ja ihmisoikeussuojaa siinä missä muutkin ihmiset. Kansainvälinen ja kansallinen sääntely suojaa vankeja mielivaltaiselta vallankäytöltä ja epäinhimilliseltä kohtelulta sekä määrittää rajat sille, millä tavoin vankien oikeuksia voidaan rajoittaa. Vankeusrangaistuksen johdosta vanki menettää vapautensa, mutta tämä ei sellaisenaan muodosta perustetta rajoittaa vangin muita oikeuksia. Mikäli vankeusrangaistuksen aikana on tarve rajoittaa vangin perus- ja ihmisoikeuksia tätä enemmän, tulee rajoitukset oikeuttaa erikseen ja rajoitusten hyväksyttävyyden arvioida normaalien rajoitusedellytysten mukaan. Vangin oikeuksia voidaan rajoittaa vain lakiin perustuen, joten minkälainen laitosvalta rajoitusten oikeuttamisperusteena ei voi tulla kyseeseen.</p> <p>Sitä, miten vankeusrangaistus toteutetaan ja minkälaiseksi rangaistus muodostuu, ohjaavat täytäntöönpanolle asetetut tavoitteet, jotka heijastavat yhteiskunnassa ja kriminaalipolitiikassa vaikuttavia arvoja. Vankeuden täytäntöönpanon tavoitteena on lisätä vangin valmiuksia rikoksettomaan elämäntapaan ja edistää vangin sijoittumista yhteiskuntaan. Tavoitteena on näin ollen uusintarikollisuuden vähentäminen. Tässä tarkoituksessa vankeusrangaistus pyritään järjestämään normaalisuusperiaatteen mukaisesti eli niin, että vankilan olot vastaavat mahdollisimman pitkälle yhteiskunnassa vallitsevia elinoloja. Lisäksi rangaistus pyritään järjestämään niin, että vangin mahdollisuutta ylläpitää terveyttään ja toimintakykyään tuetaan ja vapaudenmenetyksestä aiheutuvia haittoja ehkäistään. Tämä tarkoittaa esimerkiksi ns. laitostumisvaikutusten minimoimista sekä panostamista vangin sosiaalisten suhteiden säilymiseen. Vankeusrangaistuksen aikana pyritään siis luomaan pohja sille, että vanki voi vapautumisensa jälkeen selvitä normaalissa yhteiskunnassa rikollista elämäntapaa jatkamatta.</p> <p>Täytäntöönpanon järjestämistä ohjaa toisaalta vahvasti myös eri osapuolten turvallisuusnäkökohdat. Viranomaisilla on velvollisuus järjestää täytäntöönpano niin, että vankien, vankilan henkilökunnan ja yhteiskunnan turvallisuus huomioidaan. Tutkielmassa tarkastellaankin sitä, miten vankien oikeudet ja täytäntöönpanon tavoitteet toteutuvat ympäristössä, jossa osa vangeista pyrkii jatkamaan rikollista toimintaa myös vankilan sisällä. Tutkielmassa tarkastellaan erityisesti järjestäytyneiden rikollisryhmien asemaa ja vaikutusta Suomen vankiloissa, sekä näiden ryhmien toimintaan liittyvää huumausaine- ja väkivaltarikollisuutta. Ilmiöllä on suuria haitallisia vaikutuksia, ja sitä pyritäänkin monin keinoin torjumaan. Tässä tutkielmassa keskitytään ensisijaisesti ilmiön ennaltaehkäisemiseen, eli järjestäytyneiden rikollisryhmien toimintaedellytysten heikentämiseen erinäisten toimenpiteiden avulla.</p> <p>Tutkielmassa sekä selvitetään yksityiskohtaisesti relevanttien säännösten sisältöä, että arvioidaan säännösten soveltamista ja toteutumista käytännössä. Tutkielmassa yhdistyvät erilaiset menetelmät ja lähestymistavat, ja koska aihe on ollut tutkimuskenttänä kohetkellä varsin ajankohtainen, lähdeaineistona on voitu hyödyntää perinteisten oikeuslähteiden lisäksi täydentävästi myös muuta monipuolista aineistoa. Vaikka tutkielma varsinaisesti keskittyy Suomen tilanteen ja lainsäädännön tarkasteluun, ei myöskään kansainvälinen näkökulma jää huomioimatta.</p> <p>Tutkielman keskeisiä havaintoja ja johtopäätöksiä olivat, että lainsäädännössä tulisi läpinäkyvämmän arvioida rajoitusten vaikutusta niiden kohteena olevien vankien näkökulmasta, että viranomaisten olisi syytä aktiivisesti pyrkiä minimoimaan rajoitusten kohteena oleville vangeille aiheutuvia haittavaikutuksia, ja että vankien oikeusturvan sekä toiminnan läpinäkyvyyden parantamiseksi viranomaisten olisi syytä kiinnittää huomiota tekemiensä ratkaisuiden perustelemiseen sekä hyvään hallintoon muutoinkin.</p>			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords ihmisoikeudet, perusoikeudet, seuraamusjärjestelmä, vankeus, vanki, järjestäytyneet rikollisuus, vankilarikollisuus			
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited			
Muita tietoja – Övriga uppgifter – Additional information			

Sisällys

Lähteet	III
Lyhenteet	XI
1. Aluksi	1
1.1 Johdanto	1
1.2 Aiheen valinta, tutkimuksen tavoitteet, tutkimuskysymykset ja aiheen rajaus	2
1.3 Määritelmät.....	3
1.4 Tutkimusmenetelmät, lähdeaineisto ja tutkielman rakenne	5
2. Vankeuden täytäntöönpano	8
2.1 Johdanto	8
2.2 Täytäntöönpanon historiaa.....	8
2.3 Moderni käsitys täytäntöönpanosta.....	12
2.4 Vankilarikollisuus ja sen torjuminen ”ideaalisen” täytäntöönpanon haastajana.....	15
3. Vankien oikeudet	16
3.1 Johdanto	16
3.2 Vankien asema laitospöällän alaisena.....	16
3.3 Vangit perus- ja ihmisoikeuksien kohteena ja oikeuksien rajoittaminen	18
3.3.1 Vankien ihmisoikeussuojat ja oikeuksien rajoittaminen	18
3.3.2 Vankien perusoikeussuojat ja oikeuksien rajoittaminen	19
3.4 Nykykäsitys vankien oikeuksista.....	23
3.5 Vankien oikeusturvajärjestelmä ja muu oikeuksien valvonta	25
3.5.1 Yleisesti vankien oikeusturvasta ja oikeuksien valvonnasta.....	25
3.5.2 Vankien oikeusturvakeinot yksittäistapauksissa: muutoksenhaku ja kantelut.....	26
3.5.3 Vankien oikeuksien valvonta yleisemmällä tasolla: vankiloihin tehtävät tarkastukset ..	29
3.5.4 Toteutuuko vankien oikeusturva tehokkaasti?	31
3.6 Vankilarikollisuus ja sen torjuminen vankien oikeuksien toteutumisen esteenä	32
4. Vankilarikollisuus	32
4.1 Johdanto	32
4.2 Kurinpitomenettely ja poliisitutkinta	33
4.3 Vankilarikollisuus ilmiönä ja tilastojen mukaan.....	34
4.4 Järjestäytynyt rikollisuus ja huumausainerikollisuus vankiloissa	37
4.5 Yhteenveto.....	41
5. Rikosten torjunta vankilassa	42
5.1 Johdanto	42
5.2 Tekninen valvonta vankilassa	43
5.2.1 Johdanto	43
5.2.2 Muutosehdotukset nykyiseen sääntelyyn ja vaikutukset vankien oikeuksiin	45
5.2.3 Teknisen valvonnan tehokkuus vankilarikollisuuden torjumisessa	47
5.2.4 Tekninen valvonta ja täytäntöönpanon tavoitteet	50
5.2.5 Yhteenveto ja arviointia	51
5.3 Vankien yhteydenpidon valvonta.....	52
5.3.1 Johdanto	52
5.3.2 Yhteydenpidon valvontaa koskevat säännökset ja niiden vaikutus vankien oikeuksiin ..	54
5.3.3 Yhteydenpidon valvonta ja täytäntöönpanon tavoitteet	65
5.3.4 Yhteenveto ja arviointia	67

5.4 Vankien sijoittelu	69
5.4.1 Johdanto	69
5.4.2 Vankien sijoittelua koskevat säännökset ja niiden merkitys vankilarikollisuuden torjumisessa	70
5.4.3 Sijoittelu ja vankien oikeudet	75
5.4.4 Sijoittelu ja täytäntöönpanon tavoitteet	81
5.4.5 Yhteenveto ja arviointia	83
6. Johtopäätökset	85

Lähteet

Virallisaineisto

HE 6/2020 vp	Hallituksen esitys eduskunnalle vankeusaikaisen rikollisuuden estämisen ja laitosturvallisuuden ylläpitämisen tehostamista koskevaksi lainsäädännöksi
HE 252/2016 vp	Hallituksen esitys eduskunnalle tutkintavankeuden vaihtoehtoja ja järjestämistä koskevaksi lainsäädännöksi
HE 263/2014 vp	Hallituksen esitys eduskunnalle rikoslain järjestäytyneitä rikollisryhmiä koskevien säännösten yhtenäistämiseksi
HE 45/2014 vp	Hallituksen esitys eduskunnalle vankeutta ja tutkintavankeutta koskevan lainsäädännön muuttamiseksi
HE 261/2006 vp	Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi vankeuslain 12 luvun ja tutkintavankeuslain 8 luvun muuttamisesta
HE 90/2005 vp	Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta sekä laeiksi eräiden siihen liittyvien lakien muuttamisesta
HE 263/2004 vp	Hallituksen esitys Eduskunnalle vankeusrangaistuksen täytäntöönpanoa ja tutkintavankeuden toimeenpanoa koskevaksi lainsäädännöksi
HE 192/2001 vp	Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi säilöön otettujen ulkomaalaisten kohtelusta ja säilöönottoyksiköstä sekä laiksi ulkomaalaislain muuttamisesta
HE 10/1998 vp	Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi rangaistusten täytäntöönpanosta annetun lain, tutkintavankeudesta annetun lain, pakkokeinolain ja kansanterveyslain muuttamisesta
HE 309/1993 vp	Hallituksen esitys Eduskunnalle perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta
PeVL 34/2014 vp	Perustuslakivaliokunnan lausunto hallituksen esityksestä vankeutta ja tutkintavankeutta koskevan lainsäädännön muuttamiseksi
PeVL 59/2006 vp	Perustuslakivaliokunnan lausunto hallituksen esityksestä laeiksi vankeuslain 12 luvun ja tutkintavankeuslain 8 luvun muuttamisesta

- PeVL 20/2005 vp Perustuslakivaliokunnan lausunto hallituksen esityksestä vankeusrangaistuksen täytäntöönpanoa ja tutkintavankeuden toimeenpanoa koskevaksi lainsäädännöksi
- PeVM 25/1994 vp Perustuslakivaliokunnan mietintö n:o 25 hallituksen esityksestä perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta
- LaVM 17/2014 vp – Lakivaliokunnan mietintö koskien HE 45/2014 vp Hallituksen esitystä eduskunnalle vankeutta ja tutkintavankeutta koskevan lainsäädännön muuttamiseksi
- Eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen lausunto EOAK/3803/2019: Lausunto julkaisusta ”Rikosseuraamuslaitoksen ja poliisin yhteistyö”
- Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2019:36 Rikosseuraamuslaitoksen ja poliisin yhteistyö
- Oikeusministeriön lausuntoja ja selvityksiä 2006:25 Vangin muutoksenhakuoikeus
- Oikeusministeriön vankeinhoito-osaston julkaisuja 1/1991 Huumeiden torjunnan ja päihdehuollon tehostaminen vankeusaikana, työryhmän mietintö
- Valtioneuvoston periaatepäätös järjestäytyneen rikollisuuden torjunnan strategiasta 7.3.2013
- Eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen lausunto EOAK/3803/2019: Lausunto julkaisusta ”Rikosseuraamuslaitoksen ja poliisin yhteistyö”

Kirjallisuus

- Allard, Troy J. – Wortley, Richard K. – Stewart, Anna L.: The effect of CCTV on Prisoner Misbehavior. *The Prison Journal* 88(3) 2008, s. 404-422.
- Debus-Sherrill, Sara A. – La Vigne, Nancy G. – Downey, Mitchell P.: CCTV in jail housing: An evaluation of technology-enhanced supervision. *Security Journal* 30(2) 2017, s. 367-384.
- Easton, Susan: *Prisoners' Rights, Principles and practice*. Routledge 2011. (e-kirja)
- Eduskunnan oikeusasiamies 1920-2020 – Sata vuotta laillisuusvalvontaa ja oikeusturvaa. Eduskunnan oikeusasiamies 100 v. juhlakirja. Edita Publishing Oy 2020.
- Ervasti, Kaijus: *Oikeussosiologia ja oikeuspoliittinen tutkimus osana oikeustiedettä*. Edita Publishing Oy 2011.

- Greve, Vagn: Trends in Prison law s. 307-327. Teoksessa *Festschrift In Honour of Raimo Lahti*. Faculty of Law, University of Helsinki 2007.
- Hakapää, Kari: *Uusi kansainvälinen oikeus*. Talentum 2010.
- Hartoneva, Anne: *Normaalisuusperiaate Suomen vankeinhoidossa*. Rikosseuraamusviraston julkaisuja 3/2002, Vammalan Kirjapaino Oy 2002.
- Hirvelä, Päivi – Heikkilä, Satu: *Ihmisoikeudet – Käsikirja EIT:n oikeuskäytäntöön*. Alma Talent Oy 2017.
- Junninen, Mika: *Suomalaisten vankiloiden turvallisuus*. Rikosseuraamusviraston julkaisuja 5/2008.
- Junninen, Mika: *Adventurers and Risk-Takers: Finnish professional criminals and their organisations in the 1990s cross-border criminality*. HEUNI, Helsinki 2006.
- Joukamaa, Matti: *Rikosseuraamusasiakkaiden terveys, työkyky ja hoidontarve*. Rikosseuraamuslaitoksen julkaisuja 1/2010.
- Kurenmaa, Tero: *Järjestäytynyt rikollisuus ja vankilat*. *Lakimies* 6/2006, s. 1025-1036.
- Lahti, Raimo: *Kohti kansainvälistä ja eurooppalaista kriminaalipolitiikkaa?* *Lakimies* 6-7/1999, s. 1123-1133.
- Lamminen, Soili: *Huume- ja päihdehoito Suomen vankiloissa*. *Haaste* 4/2019, julkaistu 5.12.2019.
- Lappi-Seppälä, Tapio – Nuotio, Kimmo: *Crime and Punishment* s. 179-199. Teoksessa *Pia Letto-Vanamo et al. (toim.), Nordic Law in European Context*. Springer 2019.
- Lappi-Seppälä, Tapio – Koskenniemi, Lauri: *National and regional instruments in securing the rule of law and human rights in the Nordic prisons*. *Crime, Law and Social Change* 70(1) 2018, s. 135-159.
- Lappi-Seppälä, Tapio: *Enforcement Principles and Nordic Prison Reform 1800-2000*. *JFT* 2-4/2017, s. 426-449.
- Lappi-Seppälä, Tapio: *Vankilukujen historiaa*. *Haaste* 4/2015, julkaistu 11.12.2015.
- Lappi-Seppälä, Tapio: *Historiantutkimus ja kriminaalipolitiikan analyysi – tapausesimerkkejä ja historian opetuksia*. *Lakimies* 4/2013, s. 698-719.
- Lappi-Seppälä, Tapio: *Vaikuttivatko lainmuutokset? Pohdintoja rikosoikeudellisen järjestelmän muutosvaikutuksista*. *Edilex*, julkaistu 27.1.2012.
- Lappi-Seppälä, Tapio: *Rikollisuus ja kriminaalipolitiikka*. Helsingin yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta (*Forum iuris*, Yliopistopaino) 2006.

- Liukku, Jari – Lohi, Risto: Järjestäytynyt rikollisuus ja huumeaineiden tarjonta EU:ssa. Haaste 4/2019, julkaistu 5.12.2019.
- Lång, K.J.: Rikos ja rangaistus, oikeus ja kohtuus. Vankeinhoidon koulutuskeskus 2004.
Kokoelma K.J. Långin aikaisemmin julkaistuja kirjoituksia, lähteenä käytetty:
- Näkökohtia vankeinhoidon uudistustarpeesta (1966)
- Poliisin ja vankeinhoidon yhteistyö (1988)
- Vankiluku: kriminaalipolitiikan tulostittari (1989)
- Matinpuro, Raili: Vankien oikeudet ja vankilajärjestys 1918-1975. Oikeusministeriön vankeinhoito-osasto, Vankeinhoidon historiaprojektin julkaisu 4/1981. Valtion painatuskeskus 1981.
- Mohell, Ulla: Vankeuslakipaketti – kohti suunnitelmallista vankeusprosessia. Oikeus 2007 (36); 3: s. 332-335.
- Mohell, Ulla – Pajuoja, Jussi: Vankeuspaketti – Vankeinhoidon kokonaisuudistus käytännössä. Tietosanoma Oy 2006.
- Mäkipää, Leena: Vangit jälkikäteisten oikeusturvakeinojen käyttäjinä. Lakimies 1/2015, s. 54-80.
- Mäkipää, Leena: Vankien oikeusturvan toteutuminen eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisujen valossa. Edilex 2014/5, julkaistu 6.3.2014.
- Nieminen, Liisa: Eduskunnan oikeusasiamies ”pienen ihmisen” asialla – joustavuutta vai hampaattomuutta näkökulmasta riippuen? Lakimies 2/2018, s. 143-176.
- Nieminen, Liisa: Laitosvaltaopin hylkääminen: alku perusoikeuksien uudelle aikakaudelle s. 11-36. Teoksessa Juhlajulkaisu Mikael Hidén 1939 – 7/12 – 2009. Suomalainen lakimiesyhdistys 2009.
- Ojala, Harri: Vankien muutoksenhaku, laillisuusvalvonta ja oikeusturva, s. 221-234. Teoksessa Oikeusasiamies 90 vuotta -juhlakirja, julkaistu 11.2.2010. Pdf-versio osoitteessa <https://www.oikeusasiamies.fi/fi/juhlajulkaisut>
- Paoli, Letizia – Vander Beken, Tom: Organized Crime: A Contested Concept s. 13-31. Teoksessa Letizia Paoli (toim.), The Oxford Handbook of Organized Crime. Oxford University Press 2014. (e-kirja)
- Paunio, Riitta-Leena: Oikeusasiamies ihmisoikeuksien puolustajana s. 37-46. Teoksessa Juhlajulkaisu Mikael Hidén 1939 – 7/12 – 2009. Suomalainen lakimiesyhdistys 2009.
- Pellonpää, Matti et. al.: Euroopan ihmisoikeussopimus. Alma Talent Oy 2012.

- Ruckenstein, Minna – Teppo, Annika: Vankien väliset valtasuhteet ja väkivallan pelko suljetussa vankilassa. Rikosseuraamusviraston julkaisu 1/2005.
- Salminen, Markku – Toivonen, Klaus (toim.): Vankeinhoidon perusteet. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisu 4/2002. Tietosanoma Oy 2002.
- Takala, Jukka-Pekka: Tilannetorjunta ja rationaalisen valinnan teorian järki. Haaste 4/2011.
- Tolvanen, Matti: Rikosoikeus ja rikollisuuden tutkimus s. 272-293. Teoksessa Tarmo Miettinen (toim.), Oikeustieteellinen opinnäyte – Artikkeleita oikeustieteellisten opinnäytteiden vaatimuksista, metodista ja arvostelusta. Edita Publishing Oy 2016.
- Tolvanen, Matti: Vankeusrangaistuksen täytäntöönpanon tavoite ja keinot sen saavuttamiseksi vankeuslain mukaan. (Artikkeli v. 2006) Edilex, julkaistu 21.6.2010.
- Tuori, Kaarlo: Oikeus, valta ja demokratia. Lakimiesliiton kustannus 1990.
- Van Zyl Smit, Dirk – Snacken, Sonja: Principles of European Prison Law and Policy, Penology and Human rights. Oxford University Press 2009. (e-kirja)
- Viljanen, Veli-Pekka: Perusoikeuksien rajoitusedellytykset. Talentum 2001.
- Wortley, Richard: Situational Prison Control – Crime Prevention in Correctional Institutions. Cambridge University Press 2002.

Internetlähteet

CPT:n internetsivut, <https://www.coe.int/en/web/cpt/>

Eduskunnan oikeusasiamiehen internetsivut, www.oikeusasiamies.fi

Hallberg Pekka et al., Perusoikeudet. WSOYpro/SanomaPro/Talentum Media 2005.
E-kirja, päivittyvä julkaisu.

Rikosseuraamuslaitoksen internetsivut, www.rikosseuraamus.fi

Rikosseuraamuslaitoksen ohje: Kurinpitörangaistuksen määrääminen, ohje 3/004/2014, 4.6.2014, päivitetty 26.4.2016.

Muut lähteet

CPT:n raportti Suomen vierailusta 2014: CPT/Inf (2015) 25, suom.

CPT:n raportti Suomen vierailusta 2008: CPT/Inf (2009) 5, suom.

CPT:n raportti Suomen vierailusta 2003: CPT/Inf (2004) 20, eng.

CPT:n raportti Suomen vierailusta 1998: CPT/Inf (99) 9, eng.

CPT:n raportti Suomen vierailusta 1992: CPT/Inf (93) 8, eng.

CPT: Solitary confinement of prisoners. Extract from the 21st General Report of the CPT, published in 2011. CPT/Inf(2011)28-part2.

Eduskunnan oikeusasiamiehen kanslian vastaus tietopyyntöön 27.2.2020 (tilastoja vuoden 2019 kanteluiden ja ratkaisujen määrästä)

Eduskunnan oikeusasiamiehen toimintakertomus vuodelta 2018.

Europol: SOCTA 2017, European Union Serious and Organised Crime Threat Assessment.

Poliisi – Järjestäytyneen rikollisuuden torjunta – käsikirja (JRT-käsikirja), 2019.

Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja kurinpitovikkomuksista ja suljetuissa vankiloissa tapahtuneista rikoksista sekä rikkomuksista ajalla 2010-2019.

Turun vankilan apulaisjohtajan Petri Kiurun haastattelu, Turun vankilassa 9.3.2020.

Vankeinhoitolaitoksen ja kriminaalihuoltoyhdistyksen periaateohjelma sekä lähiajan toimintalinjat. Yliopistopaino, Helsinki 1999.

Yhdistyneiden kansakuntien vankeinhoidon vähimmäissäännöt. Nelson Mandela –säännöt. Rikosseuraamuslaitoksen julkaisu, Helsinki 2017.

Uutiset

A-studio 2.3.2020, aiheena järjestäytyneiden rikollisryhmien vaikutus Suomen vankiloissa. Sisältäen esimerkiksi Riihimäen vankilanjohtaja Pasi Oksan, Rikosseuraamuslaitoksen pääjohtaja Arto Kujalan ja Rikosseuraamuslaitoksen turvallisuusjohtaja Ari Juutin haastattelut.

Helsingin Sanomat 24.2.2020: Vangit pelkäävät toisiaan Sukevan vankilassa – tuore raportti luo synkän kuvan Suomen neljänneksi suurimman vankilan tilanteesta

Kainuun Sanomat 12.12.2019: Kahdeksan vanginvartijan kimppuun hyökätty puolen vuoden sisällä – Viranomaiset epäilevät pahoinpitelysumaa United Brotherhoodin vastaiskuksi

Lännen Media / Turun Sanomat 8.12.2019: Vankiloissa kovat otteet käyttöön: näin muita vankeja ja henkilökuntaa terrorisoivat liivijengiläiset laitetaan kuriin

Lännen Media / Turun Sanomat 20.6.2019: Rikosseuraamuslaitos selvittää toisen varmuusosaston perustamista – LM:n tiedot: Vanginvartijoiden pahoinpitely oli tilaustyö

Lännen Media / Turun Sanomat 16.6.2019: Rikosseuraamuslaitoksen raportti: Turun vankilassa havaittu uhka- ja väkivaltatapauksia

Lännen Media / Turun Sanomat 28.4.2019: Viranomaiset vahvistavat: Rikollisjengi United Brotherhood otti Suomen vankilat hallintaansa – jengi teki selliosastoista rahasampoja

MTV uutiset 27.9.2019: Jengiläiset yritetään pitää muista vangeista erillään – vankilat ovat kuitenkin niin täynnä, että pelivara on vähissä

Yle 23.8.2019: Viranomaiset: Liivijengi ottanut valtaa vankiloissa – käyttää raakaa väkivaltaa ja pakottaa omaisia huumehuriireiksi

Yle 29.4.2019: Riihimäen vankilan johtaja kiistää lisääntyneet jengipahoinpitelyt Ylelle: välillä ”kävellään oveen”

Yle 29.3.2019: Poliisi huolissaan: Suomessa on 800 rikollisjengin jäsentä – ulkomailta tulee uusia ryhmiä ja rikollisuus lisääntyy

Oikeuskäytäntö

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin

Polyakova ja muut v. Venäjä, 7.3.2017
Khoroshenko v. Venäjä, 20.6.2015
Trosin v. Ukraina, 23.5.2012
Enea v. Italia, 17.9.2009
Ramirez Sanchez v. Ranska, 4.7.2006
Van der Ven v. Alankomaat, 4.2.2003
Messina v. Italia (No. 2), 18.12.2000
Labita v. Italia, 6.4.2000
Domenichini v. Italia, 15.11.1996
Calogero Diana v. Italia, 21.10.1996

Kansalliset tuomioistuimet

KKO 2016:1
KKO 2012:46

Helsingin HO 24.2.2017 107665 (ei valituslupaa)

Varsinais-Suomen käräjäoikeuden tuomio 20/109664 (6.3.2020) (ei lainvoimainen)

Eduskunnan oikeusasiamies

EOAK/5291/2019 (17.1.2020)
EOAK/5083/2018 (26.11.2019)
EOAK/2449/2019 (6.11.2019)
EOAK/492/2019 (8.8.2019)
EOAK/1941/2018 (9.4.2019)
EOAK/3043/2017 (11.6.2018)
EOAK/2336/2017 (25.4.2018)
EOAK/4849/2017 (24.4.2018)
EOAK/451/2017 (12.4.2018)
EOAK/58/2017 (1.11.2017)
EOAK/1554/2016 (29.6.2017)
Dnro 1901/2/11 (24.6.2015)
Dnro 3447/4/09 (11.10.2011)
Dnro 2066/2/08 (19.5.2010)
Dnro 3870/2/05 (13.12.2007)
Dnro 1612/4/05 (13.4.2007)

Lyhenteet

AOA	apulaisoikeusasiamies
CAT	YK:n kidutuksen vastainen sopimus (kidutuksen ja muun julman, epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen vastainen yleissopimus)
CPT	Euroopan neuvoston kidutuksen vastainen komitea
EIS	Euroopan ihmisoikeussopimus
EIT	Euroopan ihmisoikeustuomioistuin
EOA	eduskunnan oikeusasiamies
EU	Euroopan unioni
HE	hallituksen esitys
HO	hovioikeus
jr	järjestäytynyt rikollisuus
KHO	korkein hallinto-oikeus
KKO	korkein oikeus
KP-sopimus	kansalaisyhteiskunta- ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus
LaVM	lakivaliokunnan mietintö
OPCAT	YK:n kidutuksen vastaiseen sopimukseen liittyvä valinnainen pöytäkirja
PeVL	perustuslakivaliokunnan lausunto
PeVM	perustuslakivaliokunnan mietintö
PL	Suomen perustuslaki
RL	rikoslaki
RTA/RTL	asetus/laki rangaistusten täytäntöönpanosta
UB	United Brotherhood -rikollisjärjestö
YK	Yhdistyneet kansakunnat

1. Aluksi

1.1 Johdanto

”No one truly knows a nation until one has been inside its jails. A nation should not be judged by how it treats its highest citizens, but its lowest ones.” – Nelson Mandela.

Vankien oikeudet ja vankien kohtelu ovat sekä tunteita että tutkijoiden mielenkiintoa herättäviä aiheita. Julkisessa keskustelussa helposti vaaditaan ankarampia rangaistuksia ja kummeksutaan Suomen vankiloiden ”lokoisia” olosuhteita. Näissä keskusteluissa moni vankeusrangaistuksen luonteeseen liittyvä seikka jää kuitenkin helposti huomaamatta.

Vapaudenmenetyks ja ehdottoman vankeusrangaistuksen kärsiminen suljetussa laitoksessa aiheuttavat jo itsessään vangin elämään monenlaisia haitallisia vaikutuksia. Vankila on totta taallinen laitos, jonka tyypillisiin piirteisiin kuuluvat hierarkiat, käskyvalta, määrättyt rutiinit, strukturoidun aikataulun noudattaminen sekä rajoitettu yhteys ulkomaailmaan. Vangit sijoitetaan laitokseen kärsimään rangaistusta, ja vankilan kontrolloiva vaikutus vankeja kohtaan sekä laitoksessa pitämisen varmuudesta johtuvat turvallisuusnäkökohdat vaikuttavat merkittävällä tavalla vankilan päivittäiseen toimintaan. Näistä vankiloille ominaisista tunnuspiirteistä johtuen vangit tarvitsevat oikeuksia, joilla pyritään suojaamaan vankeja, estämään vallan väärinkäyttöä ja varmistaman vankien asianmukainen kohtelu sekä lisäämään vankilajärjestelmän läpinäkyvyyttä.¹ Vankeusrangaistus vaikuttaa vankeihin myös psykososiaalisesti; pelkkä vankilaan saapuminen ja on monelle shokki, ja vangin roolin omaksuminen voi aiheuttaa alemmuudentunnetta. Sosiaaliset suhteet kärsivät rangaistuksen aikana, ja lisäksi pitkät rangaistusajat voivat aiheuttaa laitostumista. Vankien oikeuksien tunnustaminen onkin tärkeää myös näiden haitallisten vaikutusten vähentämiseksi.² Tässä yhteydessä on muistettava vielä se, että Suomessa käytännössä jokainen vanki vapautuu vankilasta. Sillä, miten vankia on kohdeltu, miten vankeusrangaistus on järjestetty ja mihin rangaistusaika on käytetty, on vaikutusta siihen, miten vanki selviytyy normaalissa elämässä vapautumisensa jälkeen.

---

¹ Van Zyl Smit – Snacken 2009 (e-kirja), kpl 2 Context and theory, s. 205-220.

² Van Zyl Smit – Snacken 2009 (e-kirja), kpl 2 Context and theory, s. 248-276.

Oikeudellisen perustan vangin oikeuksille ja kohtelulle muodostavat kansainväliset ihmis- oikeussopimukset ja kansallinen lainsäädäntö. Perus- ja ihmisoikeudet kuuluvat vangeille kuten muillekin ihmisille. Kansainvälinen ja kansallinen lainsäädäntö suojaa vankeja mieli- valtaiselta vallankäytöltä ja epäinhimilliseltä kohtelulta sekä määrittää rajat sille, millä ta- voin vankien oikeuksia voidaan rajoittaa. Lisäksi vankien kohteluun ja vankeusrangaistuk- sen sisältöön vaikuttavat täytäntöönpanolle asetetut tavoitteet, jotka heijastavat yhteiskun- nassa ja kriminaalipolitiikassa vaikuttavia arvoja.

Miten vankien oikeudet ja täytäntöönpanon tavoitteet toteutuvat ympäristössä, jossa osa van- geista pyrkii jatkamaan rikollista toimintaa myös vankilan sisällä? Julkisuudessa on viimei- sen reilun vuoden aikana käsitelty runsaasti järjestäytyneiden rikollisryhmien asemaa ja vai- kutusta Suomen vankiloissa. Vankiloiden huumausaine- ja väkivaltarikollisuus niihin liitty- vine lieveilmiöineen vaikuttaa haitallisesti sekä vankeihin, vankilan henkilökuntaan, että muuhun yhteiskuntaan. Ilmiö ei luonnollisestikaan ole toivottu, ja sitä pyritäänkin monin keinoin torjumaan. Kyse ei ole ainoastaan rikollista toimintaa harjoittavien vankien kiinni jäämisestä tai rankaisemisesta, vaan ilmiötä pyritään laajasti myös *ennaltaehkäisemään*. Kyse on järjestäytyneen rikollisuuden toimintaedellytysten heikentämisestä niin, että toi- mintaan osallisten mahdollisuudet tehdä rikoksia vankilassa vähenevät.

Tässä tutkielmassa mielenkiintoni kohdistuu siihen, kuinka voimakkaisiin tai pitkälle mene- viin toimenpiteisiin vankilarikollisuuden torjumiseksi voidaan ryhtyä lainsäädännön asetta- mat rajat huomioiden, ja minkälaista vaikutusta näillä toimenpiteillä on täytäntöönpanon ta- voitteiden toteutumisen kannalta.

1.2 Aiheen valinta, tutkimuksen tavoitteet, tutkimuskysymykset ja aiheen raja

Aiheeni on varsin ajankohtainen, sillä kuten todettu, vankilarikollisuus on ollut viimeaikais- ten tapahtumien johdosta paljon julkisuudessa esillä. Samassa yhteydessä on luonnollisesti keskusteltu paljon myös siitä, mitä ongelmalle voidaan ja mitä sille tulisi tehdä. Rikosseu- raamuslaitos on tiedottanut uusista toimintamalleista ilmiön kontrolloimiseksi, ja käynnissä on myös lainsäädäntöhanke aiheeseen liittyen, josta tarkemmin lisää jäljempänä.

Aikaisempaa tutkimusta niin kansallisesti kuin kansainvälisestikin on tehty vankien oikeuk- sista, täytäntöönpanon tavoitteista, järjestäytyneestä rikollisuudesta, vankilarikollisuudesta

sekä vankien oikeusturvasta. Omassa tutkielmassani nämä kaikki tutkimuskohteet yhdistyvät, ja tavoitteeni on tarkastella niitä kokonaisuutena, mutta nimenomaan vankilarikollisuuden torjumisen kautta katsottuna. Kiinnostukseni aiheeseen lähti siitä, että havaitsin rajoitusten kohteena olevien vankien näkökulman jäävän usein hyvin marginaaliseen asemaan pohdittaessa erinäisten vankilarikollisuuden estämiseen tähtäävien toimenpiteiden hyväksyttävyyttä. Olenkin halunnut tutkielmassani nostaa myös tämän näkökulman esiin, joten tutkielmani on myös tältä kannalta merkityksellinen. Tarkoitukseni ei ole kuitenkaan puolustella yhtä näkökulmaa vaan päinvastoin arvioida asiaa kriittisesti ja muistuttaa, että kokonaisuus on monimutkainen, ja siinä on muistettava huomioida useiden eri tahojen intressit.

Tutkimuskysymyksinä ja tutkielman tavoitteina on:

- 1) Selvittää vankilarikollisuuden torjumiseen käytettävien toimenpiteiden vaikutusta vankien oikeuksiin ja vankeuden täytäntöönpanon tavoitteisiin. Tutkielmassa havainnollistan, minkälaista tasapainoilua näiden yhteensovittaminen edellyttää, ja pohdin eri toimenpiteiden hyväksyttävyyden ja tarkoituksenmukaisuuden rajoja.
- 2) Arvioida, minkälaiseksi vangin oikeusturva toimenpiteiden yhteydessä muodostuu.
- 3) Näiden kysymysten kautta kartoitan ja nostan keskusteluun kokonaisuudessa havaitsemiani ongelmallisia seikkoja.

Kerron vielä seuraavaksi lyhyesti tutkielman keskeiset rajaukset. Vankilarikollisuudella viitataan ennen kaikkea *järjestäytyneiden rikollisryhmien harjoittamaan huumausaine- ja väkivaltarikollisuuteen*. Tutkielma on rajattu koskemaan *suljetuissa vankiloissa* tapahtuvaa rikollisuutta, ja huomioni kiinnittyy ennen kaikkea *vankeusvankien* asemaan. Tarkastelen nimenomaan *Rikosseuraamuslaitoksen* toimivaltaa vankilarikollisuuden ehkäisemiseen, joten muiden viranomaisten rooli jää tämän tutkielman ulkopuolelle. Käsittelen valintoja rikosten torjuntaan käytettävien eri toimenpiteiden välillä tarkemmin jaksossa 5.1, mutta yleisellä tasolla todettakoon, että olen valinnut sellaisia toimenpiteitä, jotka ovat luonteeltaan nimenomaan *ennaltaehkäiseviä* ja joilla on vahva liityntä vangin *perus- ja ihmisoikeuksiin*.

1.3 Määritelmät

Koska tutkielmassani tarkastelen *järjestäytynyttä rikollisuutta ja järjestäytyneitä rikollisryhmiä*, on tämän ilmiön ja käsitteen määrittelemisen – tai sen yrittämisen – myös näin aluksi

paikallaan. Tehtävä ei ole yksinkertainen, sillä toisistaan hieman poikkeavia määritelmiä on olemassa useita, ja niitä on laadittu eri tahojen toimesta. Ensinnäkin rikoslaisissa järjestäytyneellä rikollisryhmällä tarkoitetaan vähintään kolmen henkilön muodostamaa tietyn ajan koossa pysyvää rakenteeltaan jäsentynyttä yhteenliittymää, joka toimii yhteistuumin tehdäkseen tiettyjä rikoksia.³ Määritelmä on peräisin vuodelta 2015, jolloin voimaan tulleella muutoksella yhtenäistettiin rikoslain järjestäytyneitä rikollisryhmiä koskevia säännöksiä.⁴

Myös tutkimuskirjallisuudessa järjestäytyneen rikollisuuden määritelmä on ollut kiivaan keskustelun aiheena. Junnisen mukaan järjestäytyneiden rikollisryhmien tunnuspiirteisiin kuuluu, että ne 1) eivät ole ideologisia (tavoitteena on ainoastaan rahan ja vallan saaminen), 2) ovat rakenteeltaan hierarkkisia, 3) ovat jäsenyydeltään rajoitettuja, 4) ovat luonteeltaan stabiileja ja jatkuvia, 5) käyttävät väkivaltaa ja korruptiota päämääriensä saavuttamiseksi, 6) ovat määritelleet jäsenten välisestä työnjaosta, 7) pyrkivät monopoliasemaan omalla alallaan tai alueellaan, 8) pyrkivät toimimaan sekä laillisessa että laittomassa toiminnassa, ja 9) ovat määränneet jäseniään koskevista säännöistä sisäisten suhteidensa määrittämiseksi.⁵ Ryhmiä voi olla eritasoisia; Junnisen mukaan ryhmät voidaan kategorisoida rikollisryhmiin, puolijärjestäytyneisiin rikollisryhmiin ja järjestäytyneisiin rikollisryhmiin, ja esittää jatkumollaan sen mukaan, kuinka ammattimaisesti ryhmä rikoksia tekee.⁶

Kaiken kaikkiaan kriminologiassa käsitteen sisältö on vaihdellut eri aikoina ja eri yhteyksissä. Toisissa määritelmissä on painotettu ilmiön henkilöllistä ulottuvuutta, eli viitattu nimenomaan henkilöihin, jotka tekevät systemaattisesti vakavia rikoksia, kun taas toisissa on painotettu enemmän toiminnan luonnetta, eli varsinaisia rikollisia tekoja. Ajallisia kehityskulkuja tarkasteltaessa voidaan todeta ainakin se, että järjestäytyneen rikollisuuden piiriin kuuluviksi luetaan nykyään yhä enenevässä määrin myös rakenteeltaan löyhempiä, verkostomaisia ryhmiä. Myös järjestäytyneen rikollisuuden rajat ylittävä luonne on voimistunut.

---

³ RL 6 luku 5 §. Esitöissä (HE 263/2014 vp, s. 18-19) on viitattu siihen, että rikollisryhmät eroavat toisistaan jäsenistöltään, rakenteeltaan ja toimintatavoiltaan, ja myös muuttuvat. Hierarkkisten ryhmien rinnalle on tullut myös löyhempiä verkostoja. Rikollisuuden alat vaihtelevat, mutta yleensä rikollisryhmät pyrkivät saamaan itselleen taloudellista hyötyä, ja ominaista ryhmille on myös väkivallan käyttäminen.

⁴ HE 263/2014 vp. Suomen rikoslain määritelmän taustalla vaikuttavat myös EU:n (Euroopan unionin neuvoston puitepäätös 2008/841/YOS) ja YK:n (Palermon sopimus) velvoitteet ja määritelmät järjestäytyneitä rikollisuutta koskien.

⁵ Junninen 2006, s. 3, 11-13. Junninen tutki ammattirikollisia ja järjestäytyneitä rikollisuutta Suomessa 1990-luvulla.

⁶ Junninen 2006, s. 124.

Taloudellisen edun tavoittelu, laittoman ja laillisen toiminnan sekoittaminen sekä väkivallan käyttäminen ovat järjestäytyneelle rikollisuudelle tunnusomaisia piirteitä yhä nykyäänkin.⁷

Myös viranomaisten näkemys järjestäytyneestä rikollisuudesta on monipuolistunut. Europolin julkaisemassa EU:n vakavaa ja järjestäytyntä rikollisuutta koskevassa uhka-arviossa todetaan, että vakava ja järjestäytyntä rikollisuus kasvaa, kansainvälistyy ja monimutkaistuu ilmiönä jatkuvasti. Rikollisryhmät ovat nopeasti muuntautumiskykyisiä ja kehittävät kaiken aikaa uusia toimintamalleja. Uhka-arvion mukaan modernit järjestäytyneet rikollisryhmät voivat olla rakenteeltaan hyvinkin monimutkaisia ja verkostomaisia, joskin suurimman osan ryhmistä arvioidaan edelleen olevan perinteisiä, hierarkkisia järjestöjä. Vuoden 2017 uhka-arvion mukaan EU:ssa oli tunnistettu noin 5000 kansainvälisesti toimivaa järjestäytyntä rikollisryhmää.⁸ Suomen poliisi puolestaan on arvioinut, että Suomessa toimii noin 90 järjestäytyntä rikollisryhmää, joihin kuuluu noin 900-1000 jäsentä. Poliisin määritelmien mukaan valtaosa ryhmistä on tunnuksellisten rikollisjengien osastoja, ja tunnuksellisista jengeistä suurin osa on ns. moottoripyöräjengejä.⁹

Tämän tutkielman osalta nämä suuntaviivat järjestäytyneen rikollisuuden määrittelemiselle riittävät – aiheen kannalta ilmiön tai käsitteen täsmällinen määrittely itsessään ei ole välttämätöntä. Tärkeintä on ymmärtää, että kun tässä tutkielmassa puhutaan järjestäytyneiden rikollisryhmien vankiloissa harjoittamasta huumausainerikollisuudesta, puhutaan usean henkilön yhdessä tuumin harjoittamasta organisoidusta toiminnasta, johon liittyen henkilöiden välillä on tehty tiettyä työnjakoa, ja joka siten edellyttää ryhmän keskinäistä kommunikointia toiminnan onnistumiseksi. Ryhmän toiminnan tarkoituksena on taloudellisen voiton ja vallan saavuttaminen tarvittaessa väkivaltaa hyväksikäyttäen. Tyypillisesti Suomen vankiloissa tällainen toiminta on juuri hierarkkisten, ns. tunnuksellisten rikollisryhmien käsissä.

1.4 Tutkimusmenetelmät, lähdeaineisto ja tutkielman rakenne

Tutkielmaani ei voi kuvailla vain yhteen metodiin nojautuen toteutetuksi, vaan menetelmällisesti tutkielmassani yhdistyvät lainoppi, kriminologia sekä kriminaalipolitiikka. Lainopissa

---

⁷ Paoli – Vander Beken 2014, s. 13-26. Kirjoittajat tarkastelevat myös käsitteen määrittelyn historiallisia taustoja ja pohtivat sen tulevaisuuden merkitystä.

⁸ SOCTA 2017: European Union Serious and Organised Crime Threat Assessment (Europol 2017).

⁹ Poliisi, JRT-käsikirja, s. 19-20. Lisäksi poliisin mukaan Suomessa tavataan muuta ryhmiin löyhemmin liittyvää rikollisuutta.

tutkimuskohteena ovat oikeusnormit. Lainoppi on lainsäädännön sisällön selvittämistä; voimassa olevan oikeuden tulkintaa, punnintaa ja systematisointia. Rikosoikeuden kyseessä ollessa tällaista normatiivista rikosoikeuden tutkimusta nimitetään myös rikoslainopiksi.¹⁰ Kriminologia puolestaan voidaan määritellä rikollisuutta yhteiskunnallisena ilmiönä tutkivaksi tieteenksi¹¹, ja kriminologian osa-alueiden joukossa tutkielman voidaan katsoa sijoittuvan penologisen tutkimuksen alueelle, jolloin tutkitaan rikoksista annettavia rangaistuksia, rankaisemisen tavoitteita ja käytäntöjä sekä rikosoikeudellista kontrollijärjestelmää; tähän lukeutuu myös esimerkiksi vankien kohtelun ja vankilaojien tutkiminen. Kriminaalipoliittisella tutkimuksella taas viitataan tutkimukseen, jonka kautta voidaan osallistua ja vaikuttaa yhteiskunnalliseen päätöksentekoon; sen avulla tuotetaan päätöksentekoa välittömästi palvelevaa tutkimustietoa. Toisaalta kriminaalipoliittinen tutkimus voi olla myös teoreettista tutkimusta, jolloin voidaan esimerkiksi kriittisesti tarkastella jo toteutettua tai suunnitteilla olevaa lainsäädäntöä sekä arvioida harjoitettua kriminaalipolitiikkaa.¹²

Tutkielmassani selvitän relevanttien vankeuslainsäädännön säännösten sekä perus- ja ihmisoikeussäätelyn sisältöä paitsi nykypäivän tilanteen mukaisena, tarkastelen myös säätelyn kehitystä ja taustoja historiallisesta perspektiivistä. Luvussa 2 kerron vankeusrangaistuksen käytön ja sisällön kehitysvaiheista sekä niiden taustalla vaikuttaneista ideologioista, sekä käyn yksityiskohtaisesti läpi täytäntöönpanon tavoitteita koskevien nykysäännösten sisältöä. Luvussa 3 tarkastelen vankien perus- ja ihmisoikeussuojan kehitysvaiheita, esittelen keskeiset kansainväliset normit sekä käsittelen yleisesti perus- ja ihmisoikeuksien rajoittamista. Lisäksi esittelen vankien oikeusturvan ja oikeussuojan kannalta keskeisimmät toimijat ja menettelyt. Lukujen 2 ja 3 tarkoitus on luoda kehys, jonka valossa vankilarikollisuutta ja sen torjumista tutkielman loppupuolella käsitellään. Lähdeaineisto muodostuu hyvin perinteisistä oikeuslähteistä, kuten lainvalmisteluaineistosta ja oikeuskirjallisuudesta. Juridista aineistoa täydentää myös enemmän vankeinhoidollisesti painottunut materiaali.

Luvussa 4 tarkastelutapani muuttuu, kun kuvailen vankilarikollisuutta, erityisesti järjestäytyntä rikollisuutta sekä huumausainerikollisuutta, Suomen vankiloissa ilmiölähtöisesti. Ilmiölähtöisyydellä tarkoitan, että tarkoitukseni on mahdollisimman monipuolisesti kuvailla,

---

¹⁰ Tolvanen 2016, s. 275-277.

¹¹ Tolvanen 2016, s. 277. Kts. myös Ervasti 2011 s. 86 kriminologian yhteydestä oikeussosiologiseen tutkimukseen.

¹² Tolvanen 2016, s. 279-280.

minkälaisesta ilmiöstä on kyse, olematta sidottu tietynlaisiin perinteiseksi katsottuihin lähteisiin. Koska aiheeni on tällä hetkellä varsin ajankohtainen, olenkin voinut hyödyntää ilmiön tutkimisessa ja kuvaamisessa myös melko poikkeuksellistakin lähdemateriaalia, kuten median ajankohtaista uutisointia, erilaisia tilastotietoja sekä haastattelumateriaalia. Olen myös itse tehnyt tutkielmaa varten yhden vapaamuotoisen haastattelun. Haastattelin Turun vankilan turvallisuudesta vastaavaa apulaisjohtaja Petri Kiurua, joka on työskennellyt rikosseuraamusalalla noin 30 vuoden ajan. Sain haastattelusta paljon käytännönläheistä tietoa ja esimerkkejä vankilarikollisuudesta ilmiönä, sekä näkemyksiä rikosten ehkäisemiseen käytettävien toimenpiteiden tehokkuudesta ja merkityksellisyydestä. Haastattelusta saatuihin tietoihin on viitattu tutkielman luvuissa 4-5 muita lähteitä täydentävästi. Yhden haastattelun perusteella ei ole mahdollista tehdä merkittäviä tai edustavia johtopäätöksiä, mutta tietoja on silti mahdollista hyödyntää esimerkkeinä ilmiön kuvaamisesta ja vankilassa ilmi tulleista tapauksista.

Tutkielmani varsinaisesti tärkein kohta koittaa luvussa 5, jossa tarkastelen valitsemiani vankilarikollisuuden torjumiseen käytettäviä toimenpiteitä, arvioiden niiden (rajoittavaa) vaikutusta vankien oikeuksiin, pohdin rajoitusten hyväksyttävyyttä sekä arvioin toimenpiteiden suhdetta myös täytäntöönpanon tavoitteisiin ja arvioin tältä kannalta niiden tarkoituksenmukaisuutta. Osittain tarkastelu tässä luvussa on yksityiskohtaista normien sisällön selvittämistä. Perus- ja ihmisoikeusnäkökulma on tässä vahvasti läsnä, ja suuressa osassa ovatkin myös vankien oikeuksia valvovien tahojen kannanotot siitä, minkälaisiksi vankien olosuhteet käytännön todellisuudessa muodostuvat kysymyksessä olevien toimenpiteiden soveltamisen seurauksena. Analysoin toimenpiteitä ja niiden merkitystä kuitenkin myös kriminologisen (tai penologisen) tutkimuskirjallisuuden valossa. Tutkimusotteeni luvussa 5 on varsin kriittinen, ja tarkoitukseni onkin nostaa esiin havaitsemiani ongelmallisia seikkoja sekä vankien oikeuksien, että täytäntöönpanon tavoitteiden toteutumisen osalta.

Koko tutkielman osalta lähdeaineistosta ja tutkielman kohdentumisesta mainitsen vielä sen, että vaikka työni käsittelee varsinaisesti Suomen vankiloita ja lainsäädäntöä, ei kansainvälinen näkökulma jää uupumaan. Teen paikoitellen vertailuja muihin Pohjoismaihin, käytän kansainvälistä kriminologista tutkimuskirjallisuutta, huomioin laajasti Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen sekä Euroopan neuvoston kidutuksen vastaisen komitean CPT:n kannanotot, ja tarkastelen vankien kohtelua sekä vankilaolosuhteita myös kansainvälisten suositusten kuten Nelson Mandela –sääntöjen ja Euroopan vankilasääntöjen kautta läpi työn.

2. Vankeuden täytäntöönpano

2.1 Johdanto

Vankeusrangaistus on tullut laajamittaiseen käyttöön Suomessa rangaistusmuotona 1800-luvun loppupuolelta alkaen. Näkemykset yhteiskunnassa ja kriminaalipolitiikassa vankeusrangaistuksen käytöstä, vankilan tehtävistä, vankeuden täytäntöönpanon tavoitteista sekä täytäntöönpanon sisällölle asetetuista vaatimuksista ovat vuosien saatossa kehittyneet. Tässä luvussa tarkasteluni keskiössä ovat vankeuden täytäntöönpanon tavoitteet sekä täytäntöönpanon sisällölle asetetut vaatimukset. Näiden teemojen tarkastelu auttaa ymmärtämään vankien oikeuksien kehittymisen taustoja sekä käytännön vankeinhoidossa vaikuttavia arvoja. Vankilarikollisuus ja sen torjumiseen käytettävät toimenpiteet muodostavat omalta osaltaan haasteen sille, voiko vankeusrangaistus käytännössä toteutua sellaisena, kuin on tarkoitettu ja niiden tavoitteiden mukaisena, mitä rangaistukselle on asetettu. Tähän punnintaan palaan myöhemmin tutkielman luvussa 5.

2.2 Täytäntöönpanon historiaa

Vankeusrangaistuksesta tuli pääsääntöinen rangaistusmuoto kaikissa Pohjoismaissa 1800-luvun loppupuolella. Suomessa tämä tapahtui vuonna 1889, kun sekä uusi rikoslaki että rangaistusten täytäntöönpanoa koskeva asetus (RTA) tulivat voimaan. Täytäntöönpanon taustalla vaikuttavat ideologiat vaihtelivat hieman Pohjoismaiden välillä.¹³ Suomessa rangaistuksen täytäntöönpano perustui tuolloin ns. progressiivijärjestelmään, jossa vangit oli jaoteltu erilaisiin luokkiin tai osastoihin. Tässä järjestelmässä vangin oikeudet olivat vähäisimmät rangaistuksen alussa, mutta hyvän käytöksen myötä ja täytäntöönpanon edetessä vangin asema parani ja oikeudet lisääntyivät. Vankia siis ikään kuin palkittiin pienin etuuksin rangaistuksen aikana vähittäin tapahtuvasta edistyksestä. Järjestelmää voi kuvailla varsin mekaaniseksi; hyvästä käytöksestä vangille annettiin pisteitä, joita tarvittiin tietty määrä luokasta toiseen siirtymiseen. Näin ollen pitkä rangaistusaika tuli pilkottua pienempiin osiin, ja

---

¹³ Lappi-Seppälä 2017, s. 427-428.

vangeilla oli tavoittelemisen arvoisia päämääriä jo ennen vapautumista. Monet vankien jokapäiväiseen elämään vankilassa vaikuttavat asiat riippuivatkin vangin asemasta progressiivijärjestelmässä.¹⁴

Progressiivijärjestelmän luonteeseen kuului, että vankeinhoidolla nähtiin olevan kasvatuksellisia sekä vangin parantamiseen tähtäviä tavoitteita. Vangeille opetettiin koulutietoja sekä mahdollisuuksien mukaan sopiva ammatti. Merkittävässä asemassa vankien kasvatuksellisessa tehtävässä oli ahkera työnteko. Myös uskonnonopetuksella ja uskonnon harjoittamisella oli suuri merkitys vankiloissa. Ajoittain kirkkoon kuuluvien vankien oli jopa pakko osallistua hartauksiin ja jumalanpalveluksiin. Vangeilla oli useita velvollisuuksia, ja vankien tuli tarkasti noudattaa heitä koskevia määräyksiä. Vankien oli osoitettava kuuliaisuutta, kunnioitusta, säännöllisyyttä, siisteyttä, ahkeruutta sekä tarkkaavaisuutta. Vankiloissa vallitsi jopa sotilaallinen tai armeijamainen järjestys ja kuri. Vankeinhoidon tehtävänä nähtiin olevan estää vankilan turmeleva vaikutus ja edistää vangin siveellistä parantamista. Moraalikasvatus sekä vangin itsekunnioituksen kohottaminen olivat tärkeitä seikkoja. Epäsosiaalisuuteen puututtiin. Tavoitteena oli, että vangit kasvatetaan yhteiskuntakelpoisiksi kansalaisiksi, lojaaleiksi yhteiskunnan jäseniksi. Ajateltiin myös, että kun vankilassa vanki opetettiin tietyille tavoille, hän noudattaisi näitä tapoja tottumuksesta myös vapaudessa.¹⁵ Kun tähän aikaan puhuttiin vangin parantamisesta ja kuntouttamisesta, viitattiin siis nimenomaan moraaliseen hoitoon ja siveelliseen kasvatukseen, eikä niinkään kuntoutukseen sanan modernissa merkityksessä.

Muissa Pohjoismaissa, erityisen vahvasti Ruotsissa, rangaistuksen täytäntöönpanoa ohjasi vuosina 1930-1950 vahvasti ns. hoitoideologia, jonka tarkoituksena oli tarjota yksilöllistä hoitoa vankien kuntouttamiseksi. Suomessa mallia ei ehditty koskaan ottaa laajamittaisesti käyttöön, kun suhtautuminen laitusrangaistuksiin alkoi jo muuttua hiljalleen 1960-70 lukujen aikana kriittisempään suuntaan.¹⁶ Monet tutkimukset olivat osoittaneet, ettei hoidollisilla toimenpiteillä ollut juuri vaikutusta rikosten uusimiseen. Tutkimusten mukaan myös piiloriikollisuuden osuuden todettiin olevan luultua suurempi, eikä vankeja näin ollen voitukaan

---

¹⁴ Lappi-Seppälä 2006, s. 95. Matinpuro 1981, kootusti s. 7-52. K.J. Lång 1966 (teoksessa Vankeinhoidon koulutuskeskus 2004, s. 17).

¹⁵ Lappi-Seppälä 2006, s. 95. Matinpuro 1981, kootusti s. 7-52.

¹⁶ Lappi-Seppälä 2017, s. 430-431.

pitää siinä määrin muista ihmisistä poikkeavina yksilöinä, että heihin tulisi kohdistaa erityisiä parantavia toimenpiteitä. Kun tutkimustiedolla oli osoitettu laitosrangaistusten ja siellä annettavan hoidon tehottomuus, vankilan sopeuttava tehtävä ja parantava vaikutus joutuivat kyseenalaisiksi.¹⁷

Suomalaisen yhteiskunnan nopea kehittyminen kohti hyvinvointiyhteiskuntaa loi paineita myös kriminaalipoliittisen järjestelmän kehittämiseksi. 1960-70 luvut olivat ns. pakkohoidoideologian, laitosrangaistusten liikakäytön ja pitkien laitosrangaistusaikojen kritiikin aikaa, ja laitostäytäntöönpanon rajoittamiseen tähtääviä vankilareformeja tehtiin näihin aikoihin Euroopan laajuisesti. Vankilasta nähtiin nyt aiheutuvan yksilölle haittoja, ja vankilan käyttöä haluttiin olennaisesti vähentää. Suomen vankiluku oli aikaisemmin ollut esimerkiksi muihin Pohjoismaihin nähden moninkertainen ja vaihdellut rajusti erilaisten maatamme koskettaneiden kriisien vuoksi. Suomessa ryhdyttiin kuitenkin 1960-70 luvuilla tekemään tietoisia ratkaisuja vankiluvun pienentämiseksi. Vankilan käytön vähentäminen otettiin nimenomaiseksi kriminaalipoliittiseksi tavoitteeksi, ja sen saavuttamiseksi tehtiin useita erilaisia toimenpiteitä, joilla tähdättiin ehdottomien vankeusrangaistusten käytön vähentämiseen. Tämän lisäksi täytäntöönpanoa ohjaavista parantamistavoitteesta ja kasvatusideologiasta alettiin näihin aikoihin irtautua.¹⁸ Vankilan parantavaan vaikutukseen ja pakkohoidon tehokkuuteen ei enää uskottu.¹⁹

Lainsäädännöllisesti rangaistuksen täytäntöönpano uudistettiin Suomessa vuonna 1975, jolloin tulivat voimaan uudistetut täytäntöönpanoasetus sekä vankeinhoitoasetus (ns. RTA-uudistus). Uudistuksen myötä edellä kuvatusta progressiivijärjestelmästä luovuttiin. Vankeusrangaistusta ei ohjannut enää parannustavoite, vaan vankeusrangaistuksen pääsisällöksi muodostui pelkkä vapaudenmenetyks itsessään, ja muita rajoituksia tuli käyttää vain vangin laitoksessa pitämisen varmuuden ja laitoksen järjestyksen edellyttämässä laajuudessa. Parantamisajatuksista ja vangin moralisoivasta kasvatuksesta sanouduttiin irti. Täytäntöönpanossa keskityttiin nyt siihen, että laitoshaitat voitaisiin pitää mahdollisimman vähäisinä. Tä-

---

¹⁷ Lappi-Seppälä 2006, s. 72, 80-81, 95. Matinpuro 1981, s. 54.

¹⁸ Lappi-Seppälä 2006, s. 95, 157-158. Nuotio ja Lappi-Seppälä 2019, s. 186-187. Vankeinhoiton perusteet (Salminen – Toivonen) 2002, s. 131. Historian vaiheista ja vankiluvun vaihtelua selittävästä tekijöistä tarkemmin Lappi-Seppälä 2015 ja Lappi-Seppälä 2013, s. 713-715. Vankiluvun alentamiseen tähtäävistä toimenpiteistä erityisesti Lappi-Seppälä 2012, koko artikkeli.

¹⁹ K.J. Lång 1989 (Teoksessa Vankeinhoiton koulutuskeskus 2004, s. 136-137).

hän liittyen panostettiin vangille hyödyllisen toiminnan järjestämiseen, kuten työhön ja opiskeluun, jotta vangin ammattitaito ja toimeentulomahdollisuudet säilyisivät ja parantuisivat vapautta ajatellen. Kasvatuksellisten ja siveellisten näkökulmien korostamisen sijasta vangin ammattitaidon kohentamista pidettiin hyödyllisempänä vaihtoehtona, jotta vangin ei olisi tarpeen enää vapauteen päästyään palata rikosten tielle.²⁰ Katseet kohdistettiin näin ollen hyvin vahvasti vankien sosiaalisten resurssien vahvistamiseen vankilakierteestä irti pääsemiseksi. Erona vanhaan oli se, että kyseessä ei ollut pakkohoito, ja vangin laitoksessa pärjäämisen sijasta keskityttiin ensisijaisesti vangin selviytymiseen vapautumistilanteessa.²¹

RTA-uudistuksen taustalla vaikuttivat ajan hengen mukaiset kriminaalipoliittiset näkemykset. Vapaudenmenetystä oltiin ryhdytty pitämään ankarampana rangaistuksena kuin ennen, sillä vapaa-ajan merkitys ihmisille oli kasvanut, ja lisäksi vapaudenmenetyksestä nähtiin entistä selkeämmin aiheutuvan muitakin haitallisia seurauksia, kuten leimautuminen ja taloudelliset hankaluudet. Koska vapaudenmenetyksen rangaistusarvo oli kasvanut, nähtiin pelkän vapaudenmenetyksen olevan riittävän ankara rangaistus itsessään, ilman erityisiä ankaroituksia tekijöitä.²²

Yksi merkittävimmistä uudistuksista RTA-uudistuksen yhteydessä vuonna 1975 oli se, että silloin kirjattiin ensimmäistä kertaa lainsäädäntöömme nimenomaisesti ns. normaalisuusperiaate, joka on sittemmin omaksuttu olennaiseksi osaksi täytäntöönpanoa ohjailevia periaatteitamme. Normaalisuusperiaatteella tarkoitettiin, että laitosten tuli mahdollisuuksien mukaan vastata yhteiskunnassa yleensä vallitsevia oloja. Normaalisuusperiaatetta vastaavan ajattelun mukaisesti vangilla on esimerkiksi oikeus vankilassa ollessaan tehdä työtä, opiskella tai osallistua kuntouttaviin toimintoihin, osallistua vapaa-ajan toimintoihin, saada asianmukainen ravinto ja terveydenhuolto, ulkoilla, harjoittaa uskontoaan, pitää yhteyttä läheisiinsä ja tietyin edellytyksin myös päästä ajoittain poistumaan vankilasta.²³ Näin ollen vankilan olot tuli siis järjestää niin, että ne mahdollisuuksien mukaan vastasivat vapaan yhteiskunnan olosuhteita, ja lähtökohtaisesti ainoa erottava tekijä olisi vangin vapaudenmenetys.

---

²⁰ Lappi-Seppälä 2006, s. 72, 95. Vankeinhoidon perusteet (Salminen – Toivonen) 2002, s. 50, 131. Matinpuro 1981, s. 58-59. Hartoneva 2002, s. 14-15.

²¹ K.J. Lång 1989 (Teoksessa Vankeinhoidon koulutuskeskus 2004, s. 139-140).

²² Hartoneva 2002, s. 14-15. Lappi-Seppälä 2017, s. 434.

²³ Lappi-Seppälä 2006, s. 95. Vankeinhoidon perusteet (Salminen – Toivonen) 2002, s. 50. Hartoneva 2002, s. 13-16.

2.3 Moderni käsitys täytäntöönpanosta

Seuraavan kerran Pohjoismaiset vankeutta koskevat lainsäädännöt uudistettiin laajamittaisesti 2000-luvulle tultaessa. Suomessa uusi vankeuslaki (23.9.2005/767) astui voimaan vuonna 2006. Uusi vankeuslaki tiesi muutoksia esimerkiksi täytäntöönpanon tavoitteiden ja sisällön muotoiluun, ja lisäksi uudessa laissa säädettiin entistä tarkemmin vankien oikeuksista.²⁴ Edellisen, vuonna 1975 toteutetun uudistuksen jälkeen kansainvälisessä kriminaalipoliittisessa ajattelussa oltiin ryhdytty korostamaan etenkin uusintarikollisuuden vähentämistä, vangin yhteiskuntaan sijoittumisen edistämistä, tuomitun syrjäytymiskehityksen katkaisemista ja rikoksettoman elämäntavan tukemista.²⁵ Vankeuslain esitöissä todettiin, että vankeinhoidossa, yhteiskunnassa ja lainsäädännössä tapahtuneet muutokset olivat johdaneet siihen, että laki rangaistusten täytäntöönpanosta oli monin osin vanhentunut ja muutoksen tarpeessa. Esitöiden mukaan lisähaasteita ja muutostarpeita aiheuttivat osaltaan myös vankirakenteen muutokset sekä vankien ongelmien moninaistuminen; esimerkiksi päihdeongelmat, puutteet työ- ja koulutushistoriassa sekä sosiaaliset ongelmat olivat kasvaneet. Tällaista taustaa vasten vankeuslain esitöissä katsottiin, että vankeusrangaistuksen täytäntöönpanon tavoitteissa tuli aikaisempaa enemmän korostaa uusintarikollisuuden vaikuttamista, sekä vangin rikoksettoman elämäntavan ja vangin yhteiskuntaan sijoittumisen edistämistä. Toisaalta korostettiin myös sitä, että järjestäytyneen rikollisuuden ja huumausainerikollisuuden lisääntymisen myötä myös rikosten jatkamisen estäminen vankeusaikana tuli aikaisempaa selvemmin asettaa täytäntöönpanon tavoitteeksi.²⁶ Vankeuslain uudet säännökset kuvastivat muutosta kriminaalipoliittisessa ajattelussa: 1970-luvun ”nothing works” ajattelusta siirryttiin ns. vankeuslakipaketin myötä ennemminkin ”what works” –ajatteluun.²⁷ 2000-luvun vankeuslakiuudistuksesta puhuttaessa ei sovi myöskään unohtaa kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden aseman voimistumista sekä perusoikeusuudistusta, joilla oli molemmilla merkittävä vaikutus vankeuslakiuudistukseen. Käsittelen tätä näkökulmaa kuitenkin laajemmin vasta tutkielman seuraavassa luvussa.

---

²⁴ Lappi-Seppälä 2006, s. 96.

²⁵ Tällaista ajattelumallia edusti myös esimerkiksi vuonna 1998 hyväksytty Vankeinhoitolaitoksen ja Kriminaalihuoltoyhdistyksen periaateohjelma. Esimerkkejä kansainvälisestä kriminaalipoliittisesta ajattelutavasta ilmenee myös muiden EU-maiden lainsäädäntöihin tehdyistä vankeuden täytäntöönpanon tavoitekirjauksista, näistä tarkemmin esimerkiksi Mohell ja Pajujoja 2006, s. 18.

²⁶ HE 263/2004 vp, s. 79-80, 108.

²⁷ Mohell 2007, s. 332.

Nykyään vankeuden täytäntöönpanon tavoitteet on mainittu vankeuslain 1 luvun 2 §:ssä:

”Vankeuden täytäntöönpanon tavoitteena on lisätä vangin valmiuksia rikoksettomaan elämäntapaan edistämällä vangin elämänhallintaa ja sijoittumista yhteiskuntaan sekä estää rikosten tekeminen rangaistusaikana.”

Säännös korostaa vankeuden täytäntöönpanon tavoitteena rikoksetonta elämäntapaa, eli siinä on vahva painotus uusintarikollisuuden estämiseen. Vangin elämänhallintaa ja yhteiskuntaan sijoittumista edistävinä keinoina mainitaan esitöissä mm. työ-, opiskelu- ja toimintamahdollisuuksien järjestäminen sekä uusintarikollisuuteen vaikuttavat toimintaohjelmat. Tärkeänä pidetään myös sitä, että tuetaan vangin yhteydenpitoa omaisiin ja läheisiin rangaistusaikana. Esitöiden mukaan vangin rangaistusaika toteutetaan yksilöllisesti ja suunnitelmallisesti, ja kokonaisuutta ohjataan rangaistusajan suunnitelmalla. Lisääntyneestä järjestäytyneestä rikollisuudesta ja huumausainerikollisuudesta johtuen myös rikosten tekemisen estäminen rangaistusaikana on asetettu nimenomaiseksi tavoitteeksi, mutta tähän vaikuttavia toimenpiteitä ei ole tarkemmin esitöissä eritelty.²⁸

Vankeuslain 1 luvun 3 §:ssä on kuvattu vankeuden täytäntöönpanon sisällölle asetettavat vaatimukset:

”Vankeuden sisältönä on vapauden menetys tai sen rajoittaminen. Vankeuden täytäntöönpano ei saa aiheuttaa vangin oikeuksiin eikä olosuhteisiin muita rajoituksia kuin niitä, joista säädetään lailla tai jotka välttämättä seuraavat itse rangaistuksesta.

Vankeus on pantava täytäntöön siten, että täytäntöönpano on turvallista yhteiskunnalle, henkilökunnalle ja vangeille. Vankeuden täytäntöönpanosta vastaavien viranomaisten on huolehdittava siitä, ettei vankeuden aikana kukaan oikeudettomasti puutu vangin henkilökohtaiseen koskemattomuuteen. Vankilan olot on järjestettävä niin pitkälle kuin mahdollista vastaamaan yhteiskunnassa vallitsevia elinoloja.

Vangin mahdollisuuksia ylläpitää terveyttään ja toimintakykyään on tuettava. Vapaudenmenetyksestä aiheutuvia haittoja on pyrittävä ehkäisemään.”

---

²⁸ HE 263/2004 vp, s. 134-135. Mohell ja Pajuoja 2006, s. 25-26.

Säännös sisältää ensinnäkin niin sanotun laitosvallan kiellon.²⁹ Se korostaa sitä, että vankeusrangaistus kohdistuu vain tuomitun vapauteen, eikä rangaistuksen tarkoituksena ole aiheuttaa tuomitulle muunlaista kärsimystä. Esitöiden mukaan uusi säännös on nimenomaan laitosvallan kiellon osalta tarkkarajaisempi aikaisemman lain säännökseen nähden. Toiseksi säännös ilmentää sitä, että täytäntöönpanoon liittyy yhteiskunnan, vankilan henkilökunnan sekä vankien osalta erilaisia ja mahdollisesti keskenään erisuuntaisia turvallisuustarpeita, jotka on huomioitava. Esitöissä mainitaan esimerkkinä tältä osin vangin eristäminen, ja sen vaikutukset yhtäältä yhteiskunnan turvallisuuteen, mutta toisaalta vangin elämänhallintaan ja yhteiskuntaan sijoittumiseen. Kolmanneksi säännös sisältää jo vuoden 1975 RTA-uudistuksen myötä tutuksi tulleen normaalisuusperiaatteen, jonka mukaan vankilan olojen on mahdollisimman pitkälle vastattava yhteiskunnan elinoloja. Normaalisuusperiaate on säilynyt samanlaisena. Neljänneksi säännös sisältää niin sanotun haittojen vähentämisperiaatteen, eli pyrkimyksen siihen, että vangin mahdollisuuksia terveyden ja toimintakyvyn ylläpitämiseen tuetaan ja vapaudenmenetyksen haittoja pyritään ehkäisemään. Esitöissä tältä osin viitataan esimerkiksi siihen, että vangin yhteydenpitomahdollisuuksia omaisiin ja läheisiin tuetaan rangaistuksen aikana.³⁰

Vankien sosiaalisten suhteiden säilyminen myös vankeusrangaistuksen aikana on tärkeää, sillä sosiaalisella tukiverkostolla on suuri merkitys sen suhteen, miten hyvin vangit pärjäävät ulkomaailmassa vapautumisen jälkeen. Yhteydenpitomahdollisuuksilla on näin ollen suuri merkitys. Yksi vankeusrangaistuksen täytäntöönpanon perustavoite, joka ilmenee edellä käsitellyistä vankeuslain säännöksistä, on niin sanottujen laitostumisriskien minimoiminen. Laitostumisella viitataan siihen vaikutukseen, joka laitoksessa elämisellä on vangin käsitykseen itsestään ja myös yhteiskunnasta. Varsinkin pitkää rangaistusta kärsivillä vangin rooli muodostuu osaksi vangin identiteettiä. Vanki tottuu vankilassa elämään tietynlaisten rutii- nien varassa, joiden avulla ei kuitenkaan pärjää normaalissa yhteiskunnassa. Vankeusrangaistuksen aikana normaalit elämäntaidot heikkenevät, ja vanki voi kokea elämisen normaalissa yhteiskunnassa hankalana.³¹ Laitostumisriskien minimoiminen on siis tärkeää, jotta vangilla olisi mahdollisimman hyvät valmiudet selvitä vapautumisen jälkeen vapaassa yhteiskunnassa jatkamatta rikollista elämäntapaa.

---

²⁹ Katso laitosvallan käsitteestä tarkemmin tutkielman luvussa 3.2.

³⁰ HE 263/2004 vp, s. 135. Mohell ja Pajuoja 2006, s. 26-27.

³¹ Lappi-Seppälä 2006, s. 97, 101.

Suomen lainsäädäntöön kirjatut täytäntöönpanon tavoitteet ja täytäntöönpanon sisällölle asetetut vaatimukset eivät ole ainutlaatuisia, vaan näkemykset ovat hyvin samankaltaisia niin muissa Pohjoismaissa kuin maailmanlaajuisemminkin.³² Ne heijastavat penologisia tavoitteita sekä perus- ja ihmisoikeuksiin liittyviä arvoja.³³ Vankeuden täytäntöönpanon taustalla vaikuttaa kunnioitus sellaisia peruskäsitteitä, kuten oikeusvaltioperiaatetta ja ihmisoikeuksia, kohtaan. Tavoitteena on järjestää täytäntöönpano vankilan järjestys ja turvallisuus huomioiden niin, että rangaistuksen sisällöksi muodostuu pelkkä vapaudenmenetys, mutta muutoin vanki säilyttää perus- ja ihmisoikeutensa. Lisäksi katsotaan, että viranomaiset eivät voi tyytyä vain passiivisesti turvaamaan näiden seikkojen toteutumista, vaan viranomaisilla on lisäksi aktiivinen velvollisuus toimia niin, että vangin mahdollisuudet viettää rikoksetonta elämää vapautumisen jälkeen kasvavat; tämä edellyttää vankeudesta aiheutuvien haittavaikutuksien vähentämistä ja panostamista vangin yhteiskuntaan integroitumiseen.³⁴

2.4 Vankilarikollisuus ja sen torjuminen ”ideaalisen” täytäntöönpanon haastajana

Vankeuslakiin vuonna 2006 kirjatut säännökset vankeuden täytäntöönpanon tavoitteista ja vankeuden täytäntöönpanon sisällölle asetettavista vaatimuksista ilmentävät modernia vankineuhoidollista käsitystä. Keskeisessä asemassa on uusintarikollisuuteen vaikuttaminen. Tavoitteena on vankien mahdollisen syrjäytymiskehityksen ja rikollisen elämäntavan katkaiseminen, ja se, että heidät saataisiin integroitua vapaaseen yhteiskuntaan normaalin elämän pariin. Laitosolosuhteet on pyrittävä järjestämään mahdollisimman hyvin vapaata yhteiskuntaa vastaaviksi, laitostumisesta aiheutuvia riskejä on pyrittävä minimoimaan ja vankien sosiaalisia suhteita ylläpitämään. Täytäntöönpanoa ohjaavat näin ollen paljolti tavoitteet siitä, minkälaista elämää vangit pystyvät elämään vapautumisensa jälkeen.

---

³² Samansuuntaisia tavoitteita ilmenee vankeutta koskevissa kansainvälisissä suosituksissa, kuten Nelson Mandela –säännöissä ja Euroopan vankilasäännöissä. Käsitelen suosituksia ja niiden oikeudellisesta merkitystä tarkemmin jaksosta 3.4. Tavoitteita ilmentävät esimerkiksi Nelson Mandela –sääntöjen osalta säännöt nro 3, 4, 36, 87, 88, 91, 98, 99, 106 ja 107, sekä Euroopan vankilasääntöjen osalta säännöt 1-6, 24.5, 26.7, 52.1-2 ja 102.1-2.

³³ Lappi-Seppälä 2017, s. 439.

³⁴ Greve 2007, s. 307-327. Myös Euroopan vankilasäännöt, sääntö 72.3: ”The duties of staff go beyond those required of mere guards and shall take account of the need to facilitate the reintegration of prisoners into society after their sentence has been completed through a programme of positive care and assistance.”

Vankeuden täytäntöönpano ei kaikissa tilanteissa voi toteutua ns. ideaalisesti, eli niin, että edellä mainitut tavoitteet toteutuisivat täysimääräisesti. Suuria haasteita nykypäivän vankeinhoidolle asettavat järjestäytyneen rikollisuuden, huumausainerikollisuuden sekä päihdeongelmien lisääntyminen vankiloissa. Rikollisuus ei pysähdy vankilan porteille, vaan rikoksia tehdään myös vankiloiden sisällä. Ilmiön torjuminen otetaan kuitenkin vakavasti, ja täytäntöönpanon tavoitteina onkin, että rikosten tekeminen rangaistusaikana pyritään estämään, ja että täytäntöönpano toteutetaan niin, että se on turvallista kaikille osapuolille. Lainsäädäntömme mahdollistaa monenlaisia eri toimenpiteitä vankilarikollisuuden torjumiseksi. Samalla nämä toimenpiteet toteutuessaan kuitenkin heikentävät mahdollisuuksia siihen, että vankeuden täytäntöönpano pääsisi toteutumaan kaikin puolin täysimääräisesti sille asetettujen tavoitteiden mukaisesti. Näitä toimenpiteitä tarkastellaan lähemmin tutkielman luvussa 5. Tämän tutkielman tarkoitus on havainnollistaa sitä, minkälaista tasapainoilua edellä kuvattujen, vastakkaisia toimenpiteitä edellyttävien tavoitteiden välillä on tehtävä.

3. Vankien oikeudet

3.1 Johdanto

Tässä luvussa tarkastelen vankien perus- ja ihmisoikeussuojan kehittymistä historiallisesta perspektiivistä. Tarkastelu aloitetaan laitosvallan käsitteestä, ja lopulta päädytään siihen, minkälainen vankien perus- ja ihmisoikeussuojan ymmärretään nykypäivänä olevan, ja millä tavalla vankien oikeuksista on säädetty tavallisen lain tasolla. Lisäksi tässä luvussa esitellään vankien oikeusturvajärjestelmää ja vankien oikeuksien valvontaa. Luvun lopuksi avataan keskustelu siitä, minkälaisen haasteen vankilarikollisuuden torjumiseen käytettävät toimenpiteet asettavat vankien perus- ja ihmisoikeuksien toteutumiselle. Tähän palataan tarkemmin tutkimuksen luvussa 5.

3.2 Vankien asema laitosvallan alaisena

Nykykäsityksen mukaan vangit ovat lähtökohtaisesti samanlaisen perus- ja ihmisoikeussuojan piirissä kuin muutkin ihmiset. Aikaisemmin vallinneen käsityksen mukaan vankien ja

eräiden muiden ihmisryhmien oikeuksia voitiin kuitenkin rajoittaa ns. laitosvallan käsitteeseen perustuen.³⁵

Kun yleensä kansalaisten oikeuksia julkista hallintoa vastaan turvattiin oikeusvaltion ja hallinnon lainalaisuuden periaatteiden avulla, joiden myötä kansalaiset nauttivat perusoikeus-suojaa ja valtio saattoi puuttua kansalaisten vapauspiiriin vain lain nojalla, olivat laitosvallan alaiset henkilöt ikään kuin huonommassa asemassa. Edellä mainittujen periaatteiden ei katsottu suojaavan laitosvallan alaisena olevia henkilöitä, vaan periaatteiden vaikutuksen katsottiin lakkaavan laitoksen porteilla, jonka jälkeen yksilö ei enää saanut suojaa hallinnon vallankäyttöä vastaan. Laitosten nähtiin näin ollen olevan ikään kuin oikeuden tuolla puolen, ja niiden sisäisten suhteiden olevan oikeudesta vapaata aluetta. Laitosvallan käsitteeseen suhtauduttiin hyväksyvästi varhaisessa oikeuskirjallisuudessa ja esimerkiksi ylimpien laillisuusvalvojien ratkaisukäytännössä. Sekä kirjallisuudesta että ratkaisukäytännöstä löytyy kannanottoja esimerkiksi sen puolesta, että laitoksessa olevien perusoikeuksia saatettiin rajoittaa lakia alemman asteisilla säädöksillä laitosvaltaan perustuen.³⁶

Ajatusta laitosvallasta perusoikeuksien rajoittamisperusteena alettiin torjua 1960-1970 lukujen aikana. Suomalaisessa yhteiskunnassa käytiin tällöin vilkasta keskustelua laitoksista ja niiden valtarakenteista sekä laitoksissa olevien henkilöiden oikeuksista ja oikeusturvasta. Aikaisempi hyväksyvä suhtautuminen laitosvaltaan muuttui, ja kannanottoja alettiin tehdä sen puolesta, että perusoikeudet kuuluvat yhtäläisesti kaikille kansalaisille, eikä laitoksissa olevien henkilöiden perusoikeuksiin tulisi puuttua ilman nimenomaista lain säännöstä, pelkään laitosvallan käsitteeseen vedoten.³⁷ Näitä kannanottoja tehtiin niin oikeuskirjallisuudessa³⁸ kuin ylimpien laillisuusvalvojien ratkaisukäytännössäkin³⁹. Laitosvalta-ajatuksen

---

³⁵ Kaarlo Tuorin mukaan laitosvalta oli ns. erityisen vallanalaisuussuhteen keskeinen ilmenemismuoto. Vallanalaisuussuhteella Tuori viittasi julkisen hallinnon ja kansalaisten väliseen suhteeseen. Kaikkien kansalaisten katsottiin olevan suvereeniin valtiovaltaan nähden yleisessä vallanalaisuussuhteessa, mutta tietyt ihmisryhmät, kuten virkamiehet tai julkisissa laitoksissa olevat, olivat julkiseen hallintoon nähden kiinteämmässä riippuvuussuhteessa eli erityisessä vallanalaisuussuhteessa. Julkisissa laitoksissa olevat ihmisryhmät, kuten vangit, olivat ns. laitosvallan alaisia. Kts. tarkemmin Tuori 1990 s. 140. Käytän tutkielmassa jatkossa laitosvallan käsitettä, sillä siihen viitataan kirjallisuudessa laajasti.

³⁶ Tuori 1990, s. 140-141, 143.

³⁷ Tuori 1990, s. 144-145.

³⁸ Nieminen 2009, s. 11-12. Merkittävänä on pidetty Mikael Hidénin JFT-lehdessä vuonna 1969 julkaisemaa kaksiosaista artikkelia ”Kirjeenvaihdon vapaus ja laitokset I-II”, jossa Hidén pohti perusoikeuksien rajoittamisedellytyksiä laitoksissa olevien henkilöiden kohdalla. Hidén katsoi artikkelissaan, etteivät laitoksissa olevat henkilöt ole perusoikeussuojan suhteen erilaisessa asemassa kuin muutkaan ihmiset, ja näin ollen laitosvallan käsitettä ei tulisi käyttää laitoksessa olevien ihmisten perusoikeuksien rajoittamisen perusteena.

³⁹ Nieminen 2009, s. 14. Eduskunnan oikeusasiamiehen osalta merkittävänä on pidetty päätöstä N:o 2050/30.10.1968 (Dn:o 497/67). Tapaus koski vankien uskonnonvapautta; vangille ei oltu annettu haltuun

murtuminen ja perusoikeuksien aseman vahvistuminen veivät kuitenkin oman aikansa. Perusoikeuksien rajoittaminen laitospaltaan perustuen torjuttiin lopullisesti ja yksiselitteisesti viimeistään perusoikeusuudistuksen yhteydessä.

3.3 Vangit perus- ja ihmisoikeuksien kohteena ja oikeuksien rajoittaminen

3.3.1 Vankien ihmisoikeussuoja ja oikeuksien rajoittaminen

Nykykäsityksen mukaan Suomessa vangit, kuten muutkin ihmiset, ovat kattavan perus- ja ihmisoikeussuojan kohteena. Ihmisoikeuksien merkityksen kasvu ja perusoikeusjärjestelmään tehdyt muutokset ovat huomattavalla tavalla vaikuttaneet vankien asemaan Suomessa.

Ihmisoikeudet ovat yhtäläisesti kaikille yksilöille kuuluvia, luonteeltaan perustavanlaatuisia oikeuksia, jotka kuuluvat kaikille ihmisille heidän olinpaikastaan riippumatta jo heidän ihmisyytensä perusteella. Lähtölaukauksena laajamittaiselle ihmisoikeuksien merkityksen voimistumiselle ja niiden kansainväliselle turvaamiselle pidetään Yhdistyneiden kansakuntien eli YK:n yleiskokouksessa vuonna 1948 hyväksyttyä *ihmisoikeuksien yleismaailmallista julistusta*. Julistus ei ole oikeudellisesti sitova, mutta sen moraalista velvoittavuutta pidetään suurena ja käytännössä se onkin yleismaailmallisesti hyväksytty. YK:n piirissä myöhemmin laaditut ihmisoikeussopimukset perustuvat pitkälti tähän julistukseen. Nykyään ihmisoikeuksilla ymmärretäänkin juuri niitä oikeuksia, jotka on turvattu kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa. Ihmisoikeussopimukset ovat oikeudellisesti velvoittavia sopimuksia valtioiden välillä, ja sopimusten myötä sopimusvaltiot ovat sitoutuneet turvaamaan sopimuksissa määritellyt oikeudet kaikille lainkäyttöpiirissään oleville ihmisille.⁴⁰

Vankien oikeuksien kannalta merkittävimmät ihmisoikeussopimukset on laadittu YK:n ja Euroopan neuvoston piirissä. Näitä ovat ensinnäkin YK:n piirissä laadittu *kansalaisyhteisöoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus* (KP-sopimus) sekä Euroopan neuvoston jäsenvaltioiden solmima *Euroopan ihmisoikeussopimus* (EIS). Tärkeitä ovat lisäksi YK:n piirissä laadittu *kidutuksen ja muun julman, epäinhimillisen tai halventavan*

---

erään uskonnollisen yhdyskunnan julkaisemaa uskonnollista kirjaa. Päätöksessä tunnustettiin perusoikeudet kuuluvaksi kaikille kansalaisille, ja vahvistettiin, että perusoikeuksia ei voi rajoittaa laitospaltaan perustuen lakia alemmanasteisella säädöksellä.

⁴⁰ Hallberg et al. 2005 (päivittyvä e-kirja), kohta II Yleinen osa; 4. Kansainväliset ihmisoikeussopimukset ja Suomen perusoikeusjärjestelmä; Ihmisoikeuksien kehitys ja pääsisältö. Viitattu 21.1.2020.

kohtelun tai rangaistuksen vastainen yleissopimus (lyhyesti YK:n kidutuksen vastainen sopimus tai CAT) sekä Euroopan neuvoston toimesta laadittu *Eurooppalainen yleissopimus kidutuksen ja epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen estämiseksi*. Ihmisoikeussopimukset sisältävät esimerkiksi kidutuksen sekä julman, epäinhimillisen tai halventavan kohtelun kiellon, sekä velvoittavat kohtelevaan vankeja inhimillisesti ja ihmisen synnystä arvoa kunnioittaen. KP-sopimus ja Euroopan ihmisoikeussopimus turvaavat yleisemminkin kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia.

Kaikki ihmisoikeussopimusten turvaamat oikeudet eivät ole sillä tavoin ehdottomia, että niihin ei voisi missään tilanteessa puuttua. Yksilöltä ei voida ottaa kaikkia oikeuksia kokonaan pois, mutta ihmisoikeussopimukset sallivat yleensä oikeuden rajoittamisen tai oikeudesta poikkeamisen tietyin edellytyksin.⁴¹ Kun tarkastelemme vankien oikeuksien toteutumista vankilassa, kyseeseen tulee usein juuri sen arviointi, onko oikeuden rajoittamiselle ollut asialliset perusteet. Vapaudenmenetyksensä ei ole peruste rajoittaa vangin muita ihmisoikeuksia. Ihmisoikeussopimuksissa oikeuden rajoittamisella (limitation) tarkoitetaan mahdollisuutta normaalioloissa rajoittaa tai puuttua sopimuksen turvaamaan oikeuteen⁴². Oikeudesta poikkeamisella (derogation) puolestaan viitataan mahdollisuuteen poiketa sopimusvelvoitteista kriisitilanteen vuoksi⁴³. Jotkut ihmisoikeussopimuksissa turvatut oikeudet ovat kuitenkin sillä tavoin ehdottomia, että niiden rajoittamista tai niistä poikkeamista ei ole sopimuksessa mahdollistettu. Esimerkiksi kidutuksen ja epäinhimillisen tai halventavan kohtelun kieltoa ei ole mahdollista rajoittaa eikä siitä ole mahdollista poiketa missään olosuhteissa Euroopan ihmisoikeussopimuksen tai KP-sopimuksen nojalla.

3.3.2 Vankien perusoikeussuoja ja oikeuksien rajoittaminen

Vankien oikeuksien suoja perustuu myös perustuslaissa (11.6.1999/731) suojattuihin perusoikeuksiin. Vuoden 1995 perusoikeusuudistuksella on ollut suurta merkitystä vankien oikeuksiin. Tuohon mennessä kansainvälinen ihmisoikeuskehitys oli edennyt siinä määrin,

---

⁴¹ Katso esimerkiksi Viljanen 2001, s. 18.

⁴² Esimerkiksi EIS 8-11 artiklat ja KP-sopimuksen 18, 19, 21 ja 22 artiklat sisältävät rajoituslausekkeen, jossa on mainittu edellytykset, joilla kyseisen artiklan turvaamaa oikeutta voidaan rajoittaa: rajoitusten on perustuttava lakiin, ja niiden on oltava demokraattisessa yhteiskunnassa välttämättömiä eräiden artikloissa tarkemmin mainittujen syiden vuoksi.

⁴³ Kriisitilanteita voivat olla esimerkiksi sota tai elämää uhkaava yleinen hätätila. Katso esimerkiksi EIS 15 artikla ja KP-sopimuksen 4 artikla.

että Suomen perusoikeusjärjestelmän nähtiin jääneen tästä kehityksestä jälkeen. Uudistuksen tavoitteena oli nykyaikaistaa perusoikeussäätely vastaamaan paremmin kansainvälisten ihmisoikeussopimusten tasoa. Uudistuksen myötä perusoikeus- ja ihmisoikeussuoja lähenevät toisiaan, sillä uusitut perusoikeussäännökset perustuivat pitkälti ihmisoikeussopimuksiin. Uudistuksen myötä perusoikeussäännösten ja ihmisoikeussopimusten tulkintaa ryhdyttiin myös harmonisoimaan. Uudistuksessa perusoikeussuojan henkilöllistä soveltamisalaa laajennettiin koskemaan eräitä poikkeuksia lukuun ottamatta Suomen kansalaisten lisäksi myös muita Suomen oikeudenkäyttöpiirissä olevia henkilöitä. Perusoikeussuojan merkitystä yksilön suojana vahvistettiin, sillä uudistuksella pyrittiin lisäämään perusoikeuksien suoraan sovellettavuutta ja ihmisten mahdollisuutta vedota suoraan perusoikeussäännöksiin, kun aikaisemmin perusoikeussäännökset olivat olleet merkityksellisiä lähinnä lainsäädäntövaiheessa. Perusoikeussuojaa laajennettiin koskemaan myös uusia perusoikeuksia.⁴⁴

Perusoikeusuudistus oli vankien perusoikeussuojan kannalta merkityksellinen erityisesti siitä syystä, että perusoikeusuudistuksessa täsmennettiin perusoikeuksien rajoitusedellytyksiä. Kun aikaisemmin vankien perusoikeuksia saatettiin rajoittaa laitospöytä käsitteeseen perustuen, viimeistään perusoikeusuudistuksen yhteydessä laitospöytä käsitteen käyttäminen perusoikeuksien rajoitusperusteena tuli kuitenkin lopullisesti tiensä päähän. Perusoikeusuudistuksen esitöissä todettiin nimenomaisesti, että uudistus asettaa kaikki henkilöryhmät yhdenvertaiseen asemaan perusoikeusturvan suhteen. Esitöiden mukaan vapaudenmenetys sellaisenaan ei muodosta perustetta rajoittaa henkilön muita perusoikeuksia, vaan rajoitukset tulee oikeuttaa erikseen, ja rajoitusten hyväksyttävyyttä tulee arvioida normaalien rajoitusedellytysten mukaan.⁴⁵ Näin ollen mahdollisuus vedota laitospöytä vankien perusoikeuksien rajoittamisen perusteena yksiselitteisesti torjuttiin.

Perusoikeuksien rajoittamiseen liittyvät kysymykset tulevat keskeisesti esiin lainsäädäntövaiheessa. Tällöin keskeinen kysymys on, millä tavoin perusoikeuksia voidaan rajoittaa tavallisella lailla. Jotkut perusoikeussäännökset sisältävät ehdottomia kieltoja, jolloin niiden

---

⁴⁴ HE 309/1993 vp, s. 4-5, 7-8, 14-15. Hallberg et al. 2005 (päivittyvä e-kirja), kohta II Yleinen osa; 4. Kansainväliset ihmisoikeussopimukset ja Suomen perusoikeusjärjestelmä; Ihmisoikeussopimukset ja Suomen valtiosääntö. Viitattu 21.1.2020.

⁴⁵ HE 309/1993 vp, s. 25.

rajoittaminen tavallisella lailla ei ole sallittua.⁴⁶ Muita kuin tällaisia ehdottoman kiellon sisältäviä perusoikeuksia on kuitenkin mahdollista rajoittaa tietyin edellytyksin.

Osa perusoikeussäännöksistä sisältää lakivaruksen, eli lausekkeen, johon on kirjattu tarkemmat edellytykset sille, millä tavoin kyseistä perusoikeutta voidaan rajoittaa.⁴⁷ Vaikka jokin perusoikeussäännös ei sisältäisi lakivarausta eli mainintaa rajoitusedellytyksistä, ei perusoikeutta siltikään ole tarkoitettu sillä tavoin ehdottomaksi, ettei sitä voisi millään perusteella rajoittaa. Lakivarausten lisäksi lainsäädäntökäytännössä ja oikeustieteessä onkin kehitelty kriteereitä, joiden avulla perusoikeuksien rajoittamisen mahdollisuutta tavallisen lain turvin on arvioitu.⁴⁸ Keskeiseen asemaan on noussut eduskunnan perustuslakivaliokunnan perusoikeusuudistusta koskeva mietintö (PeVM 25/1994 vp). Tässä mietinnössä valiokunta muotoili perusoikeuksien yleisten rajoitusperusteiden luettelon, jossa valiokunta lausui näkemyksensä eräistä yleisistä vaatimuksista, joita perusoikeuksien rajoittamisen sallittavuudelle voidaan asettaa.⁴⁹ Mietintö ja sen sisältämä luettelo ovat vaikuttaneet suuresti siihen, minkälaisilla kriteereillä perusoikeusrajoitusten sallittavuutta nykyään arvioidaan.

Viljanen on tiivistänyt luettelon seuraavasti:

- ”1. *Lailla säätämisen vaatimus*: Rajoitusten tulee perustua eduskuntalakiin.
2. *Täsmällisyys- ja tarkkarajaisuusvaatimus*: Rajoitusten on oltava tarkkarajaisia ja riittävän täsmällisesti määriteltäviä.
3. *Rajoitusperusteiden hyväksyttävyysoikeus*: Rajoitusperusteiden tulee olla perusoikeusjärjestelmän kannalta hyväksyttävissä, painavan yhteiskunnallisen tarpeen vaatimia.
4. *Ydinalueen koskemattomuuden vaatimus*: Tavallisella lailla ei voida säätää perusoikeuden ytimeen ulottuvaa rajoitusta.
5. *Suhteellisuusvaatimus*: Rajoitusten tulee olla välttämättömiä tavoitteen saavuttamiseksi sekä laajuudeltaan oikeassa suhteessa perusoikeuksien suojaamaan oikeushyvään ja rajoituksen taustalla olevan yhteiskunnallisen intressin painoarvoon.
6. *Oikeusturvavaatimus*: Perusoikeutta rajoitettaessa on huolehdittava riittävästä oikeusturvajärjestelyistä.

---

⁴⁶ Esimerkiksi kuolemanrangaistuksen, kidutuksen ja ihmisarvoa loukkaavan kohtelun kieltö, PL 7 § 2 momentti.

⁴⁷ Lakivaruksia on kolmenlaisia: 1) yksinkertaisia, 2) kvalifioituja ja 3) sääntelyvarauksia. Kts. tarkemmin Viljanen 2001, s. 27-36 sekä Hallberg et al. 2005 (päivittyvä e-kirja), kohta II Yleinen osa; 3. Perusoikeuksien rajoittaminen; Lakivaraukset. Viitattu 1.2.2020.

⁴⁸ Hallberg et al. 2005 (päivittyvä e-kirja), kohta II Yleinen osa; 3. Perusoikeuksien rajoittaminen; Perusoikeuksien yleiset rajoitusedellytykset. Viitattu 22.1.2020.

⁴⁹ PeVM 25/1994 vp, s. 4-5.

7. *Ihmisoikeusvelvoitteiden noudattamisen vaatimus*: Rajoitukset eivät saa olla ristiriidassa Suomen kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden kanssa.”⁵⁰

Luettelo ei ole tyhjentävä, joten myös muita seikkoja voidaan ottaa huomioon arvioinnissa. Jotta perusoikeusrajoitusta voitaisiin pitää hyväksyttävänä, sen tulee kuitenkin täyttää kerralla kaikki luettelossa esitetyt vaatimukset. Perustuslakivaliokunta katsoi luettelon soveltuvan erityisesti sellaisia perusoikeuksia varten, jotka on kirjoitettu oikeuden muotoon ilman lakivarausta. Perusoikeusuudistuksen jälkeen perustuslakivaliokunta on pitkälti tukeutunut tähän luetteloon, käyttäen sitä eräänlaisena testinä arvioidessaan lakiehdotusten perustuslainmukaisuutta. Näiden edellytysten valossa perustuslakivaliokunta on säännönmukaisesti arvioinut sellaisia perusoikeusrajoituksia, joita koskeviin perusoikeussäännöksiin ei liity erityisiä rajoitusedellytykset täsmentäviä lakivarauksia. Myös sellaisten perusoikeussäännösten kohdalla, jotka sisältävät lakivarauksen, perusoikeuksien yleisillä rajoitusedellytyksillä voi olla rajoitusten sallittavuuden arvioinnissa täydentävää merkitystä.⁵¹ Ehdottoman kiellon muotoon kirjoitettujen perusoikeussäännösten osalta luettelolla ei luonnollisesti ole merkitystä, sillä näitä perusoikeuksia ei ole mahdollista rajoittaa millään perusteella.

Sen lisäksi, että perusoikeuksien rajoittamiseen liittyvät kysymykset ovat relevantteja lainsäätämisvaiheessa, on niillä merkitystä myös yksittäisissä lainsoveltamistilanteissa. Perustuslain 106 §:ssä säädetään perustuslain etusijasta. Säännöksen mukaan, jos tuomioistuimen käsiteltävänä olevassa asiassa lain säännöksen soveltaminen olisi ilmeisessä ristiriidassa perustuslain kanssa, tuomioistuimen on annettava etusija perustuslain säännökselle. Tuomioistuin voi joutua konkreettisessa lain soveltamistilanteessa harkitsemaan, onko perusoikeuden rajoittaminen siinä yksittäistapauksessa perusoikeuksien rajoittamiselle asetettujen vaatimusten mukainen. Näin ollen tuomioistuin joutuu arvioimaan myös sitä, ovatko perusoikeuksien yleiset rajoitusedellytykset täyttyneet kyseisen lain säännöksen kohdalla. Viljanen mainitsee hyvänä esimerkkinä suhteellisuusvaatimuksen, jota joudutaan usein arvioimaan sekä lainsäätämis- että soveltamistilanteissa; vaikka jokin lakiin kirjattu säännös yleisellä tasolla täyttäisikin suhteellisuusvaatimuksen, on vielä erikseen arvioitava se, onko säännökseen perustuvan toimivallan käyttäminen myös käsillä olevassa yksittäisessä tilanteessa suhteellisuusvaatimuksen mukaista.⁵²

---

⁵⁰ Viljanen 2001, s. 37-38.

⁵¹ Viljanen 2001, s. 38, 48, 52-54, 61.

⁵² Viljanen 2001, s. 351-353.

Myös tämän tutkielman kannalta vankien perusoikeuksien rajoittaminen on mielenkiintoinen kysymys kahdessa suhteessa. Yhtäältä voidaan tarkastella sitä, miten vankien perusoikeuksia on tavallisen lain tasolla rajoitettu vankilarikollisuuden torjumisen tavoitteen saavuttamiseksi, ja täyttävätkö nuo lain säännökset perusoikeuksien rajoittamiselle asetetut edellytykset. Toisaalta voidaan myös tarkastella käytännön tilanteita ja sitä, että vaikka lain säännös yleisellä tasolla täyttäisikin vaaditut edellytykset, niin muotoutuvatko käytännön konkreettisissa tilanteissa varsinaiset toimenpiteet sellaiseksi, että ne myös käytännössä ovat perusoikeuksien rajoittamisedellytysten mukaisia.

3.4 Nykykäsitys vankien oikeuksista

Vankien oikeuksista ja niiden rajoituksista säädetään lain tasolla nykyään vankeuslaissa (23.9.2005/767). Vankeusrangaistusta koskevaan lainsäädäntöön tehtiin suuri kokonaisuudistus vuonna 2006. Vankeusrangaistuksen kokonaisuudistusta koskevissa esitöissä todettiin, että uudistus oli tarpeen, sillä vanha rangaistusten täytäntöönpanoa koskeva laki oli monin osin vanhentunut, ja koska vankeinhoidossa, yhteiskunnassa ja lainsäädännössä oli tapahtunut muutoksia (tärkeimpänä perusoikeusuudistus ja uusi perustuslaki), joiden huomiointi oli tarpeen.⁵³

Uudistuksen tavoitteena oli saattaa vankien oikeuksia koskeva sääntely lain alaan. Esitöissä huomautettiin, että PL 7.3 §:stä johtuen vapautensa menettäneiden oikeudet tulee turvata lailla, ja etenkin kaikki rajoitukset vankien perusoikeuksiin tulisi tehdä lain tasolla. Uudistuksen tavoite oli näin ollen saattaa lainsäädäntö vastaamaan perusoikeusuudistuksen ja perustuslain vaatimuksia. Lainsäädännössä tuli myös huomioida kansainväliset ihmisoikeusvelvoitteet sekä erilaisissa suosituksissa ilmaistut periaatteet. Ehdotuksen keskeinen vaikutus oli vankien oikeusturvan paraneminen sen johdosta, että aikaisemmin esimerkiksi hallinnollisten määräysten tasolla oleva sääntely siirrettiin lain alaan.⁵⁴ Uudistusta on kuvailtu ”rule of law”-reformiksi, jonka myötä ihmisoikeuksien merkitys korostui.⁵⁵

---

⁵³ HE 263/2004 vp, s. 79-80.

⁵⁴ HE 263/2004 vp, s. 107, 122-123.

⁵⁵ Lappi-Seppälä ja Koskeniemi 2018, s. 136.

Vankien oikeuksiin ja kohteluun vaikuttavat jo edellä käsiteltyjen kansainvälisten ihmisoikeussopimusten sekä kansallisen lainsäädännön lisäksi eräät kansainväliset suositukset. Tällaisia suosituksia on itse asiassa annettu jo 1950-luvulta alkaen. Ajan kuluessa niiden merkitys on kasvanut. Vankeusrangaistuksen kokonaisuudistuksen esitoissa mainittiin, että uudessa lainsäädännössä tulisi huomioida myös tällaisista suosituksista ilmenevät periaatteet.

Vankeinhoitoa koskevia suosituksia on laadittu sekä YK:n että Euroopan neuvoston piirissä. Tärkein YK:n toimesta laadittu suositus on *Vankeinhoidon vähimmäissäännöt*, jotka laadittiin alun perin vuonna 1955. Vähimmäissäännöt ovat ikään kuin hyväksyttävän vankeinhoidon minimistandardit. Niissä on kuvattu se taso, jota vankeinhoidolta tulisi YK:n näkemyksen mukaan vähintään edellyttää. Sääntöihin koottiin yleisesti hyväksyttävänä pidetyt vankien kohtelua koskevat periaatteet ja käytännöt. Vähimmäissääntöihin sisällytettiin melko yksityiskohtaisiakin sääntöjä esimerkiksi vankien majoittamisesta, hygieniasta, vaatetuksesta, ravinnosta, liikunnasta, terveydenhoidosta, kurinpidosta ja yhteydenpidosta ulkomaailmaan. Vankeinhoidon vähimmäissäännöt eivät varsinaisesti ole oikeudellisesti velvoittavia, vaan kyseessä on suositus. Tosiasiassa vankeinhoidon vähimmäissäännöt ovat olleet merkittävässä asemassa vankeinhoidon kehittämisessä. Vankeinhoidon vähimmäissäännöt uudistettiin läpikotaisin YK:n yleiskokouksessa vuonna 2015, ja samalla ne nimettiin *Nelson Mandela –säännöiksi*. Säännöt ovat laajasti kansainvälisesti hyväksytyjä ja niiden avulla pyritään takaamaan vangeille maailmanlaajuisesti ihmisarvoinen kohtelu.⁵⁶

Myös Euroopan neuvosto on antanut omat *Euroopan vankilasääntönsä*, jotka laadittiin ensimmäistä kertaa vuonna 1973. Säännöt on täysin uudistettu viimeksi vuonna 2006. Säännöt pohjautuvat YK:n antamille vankeinhoidon vähimmäissäännöille. Myös Euroopan vankilasäännöt on luonteeltaan suositus. Sen on tarkoitus toimia standardina hyväksyttävänä pidettävälle vankien kohtelulle ja vankilaolosuhteille Euroopan tasolla.

---

⁵⁶ YK:n piirissä on laadittu myös muita vankeja koskevia vähimmäissääntöjä ja periaatteita. Näistä mainittakoon esimerkiksi vuonna 1985 laaditut Beijingin säännöt (nuorisirikollisten asemaa koskevat vähimmäissäännöt), vuonna 1990 laaditut Tokion säännöt (yhdyskuntaseuraamuksia koskevat vähimmäissäännöt) ja vuonna 2010 laaditut Bangkokin säännöt (naisvankien asemaa koskevat säännöt). Lisäksi YK:n yleiskokouksessa on vuonna 1988 hyväksytty pidätettyjen ja vankien suojelun perusperiaatteet, ja vuonna 1990 vankien kohtelun perusperiaatteet.

Tällaisten standardien ja suositusten asema ja merkitys voidaan nähdä useammasta näkökulmasta. Yhtäältä ne voivat vaikuttaa yhtenä lähteenä lainsäädännön sisältöön.⁵⁷ Toisaalta niillä voi olla myös tulkintavaikutusta kansallisen lain soveltamiseen. Suomessa esimerkiksi eduskunnan oikeusasiamies on ratkaisukäytännössään viitannut vankeinhoidon vähimmäissääntöihin.⁵⁸ Myös Euroopan ihmisoikeustuomioistuin sekä CPT viittaavat kansainvälisiin suosituksiin omassa ratkaisukäytännössään.⁵⁹ Näin ollen voidaan todeta, että vaikka tällaiset suositukset eivät suoranaisesti ole oikeudellisesti velvoittavia, niillä on kuitenkin tosiasiaassa merkitystä niin lainsäätämisen – kuin –soveltamistilanteissakin.

3.5 Vankien oikeusturvajärjestelmä ja muu oikeuksien valvonta

3.5.1 Yleisesti vankien oikeusturvasta ja oikeuksien valvonnasta

Vankien perus- ja ihmisoikeussuojan toteutumista käytännössä edesauttavat vankien oikeusturvajärjestelmä ja muu vankien oikeuksien valvonta. Vangeilla on samanlainen oikeus hakea asiaansa muutosta tai saada se muutoin ulkopuolisen tarkasteltavaksi, kuin muillakin ihmisillä.⁶⁰ Viime kädessä tämä pohjautuu perustuslain 21 § säännökseen oikeusturvasta. Voidaan jopa katsoa, että tarve tehokkaille oikeusturvakeinoille on vankien kohdalla korostunut heidän ollessaan suljetussa laitoksessa ja siten viime kädessä viranomaisen toiminnasta riippuvaisessa asemassa.⁶¹ Mikäli vangit kokevat, että heidän oikeuksiaan on loukattu, on heillä mahdollisuus yksittäistapauksissa saattaa asia uudelleen arvioitavaksi. Tämä voidaan toteuttaa joko varsinaisen muutoksenhaun tai kanteluiden kautta. Lisäksi vankien oikeuksia

---

⁵⁷ Rikosseuraamuslaitoksen julkaisu: Yhdistyneiden kansakuntien vankeinhoidon vähimmäissäännöt (suomenkielinen käännös) 2017, esipuhe s. 5. Sääntöihin on viitattu esimerkiksi seuraavissa, vangittuja, pidätettyjä tai säilöön otettuja henkilöitä koskevien lakien esitöissä: HE 252/2016 vp, HE 263/2004 vp, HE 90/2005 vp, HE 192/2001 vp, HE 10/1998 vp.

⁵⁸ Lahti 1999, s. 1126-1127. Oikeusasiamies julkaisee ratkaisukäytäntöä nettisivuillaan osoitteessa www.oikeusasiamies.fi. Ratkaisuhaku-tietokannassa on julkaistu sellaisia ratkaisuja ja tarkastuspöytäkirjoja vuodesta 2001 alkaen, joilla on oikeudellista tai yleistä mielenkiintoa. Rikosseuraamusalaa koskevien ratkaisujen joukosta esimerkiksi hakusana vähimmäissään* tuotti yhteensä 19 hakutulosta eri ratkaisuihin tai tarkastuspöytäkirjoihin, joissa viitattiin YK:n vankeinhoidon vähimmäissääntöihin. Viitattu 8.2.2020.

⁵⁹ Lappi-Seppälä ja Koskeniemi 2018, s. 137.

⁶⁰ Tarkastelen tässä osassa tutkimustani vankien oikeusturvajärjestelmän tilannetta sellaisena, kuin se on nykypäivänä. On kuitenkin syytä huomauttaa, ettei etenkin vankien mahdollisuus hakea muutosta asiaansa ole aina ollut itsestäänselvyys. Päinvastoin, aikaisemmin lainsäädäntömme on esimerkiksi sisältänyt varsin paljon ja varsin kattavia muutoksenhakukieltoja vankia koskeviin päätöksiin liittyen, ja vankien muutoksenhakuoikeus on muutoinkin käynyt läpi monenlaisia muutoksia vuosien aikana. Ikävä kyllä tässä ei ole mahdollista pureutua muutoksenhakuoikeuden sinänsä mielenkiintoisiin historiavaiheisiin tarkemmin. Vankien muutoksenhakuoikeuden kehitystä ja historiaa Suomessa on tarkastellut kattavasti esimerkiksi Ojala 2010. Muutoksenhakuoikeutta koskevat vankeuslain 20 luvun säännökset on kuitenkin tämän jälkeen uudistettu kokonaisuudessaan vuonna 2015.

⁶¹ Mäkipää 2015, s. 54.

valvotaan yleisemmällä tasolla vankiloihin tehtävien tarkastusten kautta. Aivan kuten vankien oikeudet on turvattu sekä kansainvälisessä että kansallisessa sääntelyssä, vastaavat myös vankien oikeusturvasta ja muusta oikeuksien valvonnasta sekä kansainväliset että kansalliset tahot. Vankien oikeuksia ja kohtelua valvovien tahojen kannanottojen kautta saadaan havainnollista tietoa siitä, miten vankien perus- ja ihmisoikeudet toteutuvat käytännössä.

3.5.2 Vankien oikeusturvakeinot yksittäistapauksissa: muutoksenhaku ja kantelut

Vangit voivat yksittäistapauksissa saattaa asiansa uudelleen käsiteltäväksi kahta pääsääntöistä reittiä pitkin.⁶² Ensimmäinen reitti on varsinainen tai säännönmukainen muutoksenhaku, eli ns. oikaisuvaatimusreitti. Tätä muutoksenhakumahdollisuutta koskevat vankeuslain 20 luvun säännökset. Luvun 1 §:ssä on säädetty niistä päätöksistä, joihin vanki voi vaatia oikaisua ja joista hän voi valittaa. Tutkielman aiheen kannalta mainittakoon esimerkkeinä, että muutoksenhakukelpoisia päätöksiä ovat esimerkiksi vangin sijoittaminen varmuusosastolle, siirtäminen avolaitoksesta suljettuun vankilaan, omaisuuden hallussapidon epäminen, kirjeen tai postilähetyksen pidättäminen, tapaamiskielto, kurinpitorangaistukset ja turvaamistoimenpiteet. Mainituissa lainkohdissa on siis kyse sellaisista vankien oikeuksia ja velvollisuuksia koskevista hallintopäätöksistä, joihin vanki voi hakea muutosta varsinaisessa muutoksenhakuprosessissa.⁶³ Ensi vaiheessa tällaisen vangin tekemän oikaisuvaatimuksen ratkaisee asianomaisen rikosseuraamusalueen aluejohtaja, tietyissä asioissa myös täytäntöönpanojohtaja. Näiden tahojen antamiin päätöksiin voidaan hakea muutosta hallinto-oikeudesta ja valitusluvan turvin korkeimmasta hallinto-oikeudesta (KHO). Varsinainen muutoksenhaku on vankien näkökulmasta tehokas oikeussuojakeino, sillä hallinto-oikeus tai

---

⁶² Näiden lisäksi mahdollisia ovat virkarikossyyte tai vahingonkorvauskanne, näitä ei kuitenkaan käsitellä enempää tässä. Mäkipää 2015, s. 56.

⁶³ Perustuslakivaliokunta on aikaisemmin pitänyt muutoksenhakuoikeutta osoittavaa luetteloa ongelmallisena. Perustuslakivaliokunta katsoi uutta vankeuslakia koskevassa lausunnossaan PeVL 20/2005 vp, että luetteloa käyttämällä jäi epäselväksi, voidaanko muutosta hakea muun kuin luettelossa mainitun säännöksen nojalla tehtyyn päätökseen silloinkaan, kun se koskee muutoksenhakijan oikeutta tai velvollisuutta PL 21 §:n 1 momentissa tarkoitettussa mielessä. Valiokunnan mukaan luettelo ei voi muodostua ns. välilliseksi muutoksenhakukielloksi, vaan se totesi muutoksenhakuoikeuden ratkeavan hallintolainkäyttölain 5 §:n ja viime kädessä PL 21 §:n 1 momentin perusteella. Vankeuslain muutoksenhakuoikeutta koskevat säännökset uudistettiin vuonna 2015, jolloin lakiin lisättiin erillinen luettelo muutoksenhakukiellon alaisista päätöksistä, ja lisäksi muutoksenhakuoikeudesta kertovaan luetteloon lisättiin kohta 16, jonka mukaan muutosta saa hakea myös muuhun vankeuslain nojalla tehtyyn hallintolainkäyttölain 5 §:ssä tarkoitettuun ratkaisuun, ellei muutoksenhakua ole erikseen kielletty. Perustuslakivaliokunta totesi lausunnossaan PeVL 34/2014 vp, että sääntely ei näin ollen muodostu ongelmalliseksi.

KHO voivat muuttaa tai kumota vangin saaman päätöksen.⁶⁴ Oikaisuvaatimus ja muutoksenhaku tuomioistuimessa on järjestetty kutakuinkin samoin muissakin Pohjoismaissa.⁶⁵

Varsinainen muutoksenhaku ei kuitenkaan kata kaikkia tilanteita, joissa vangeilla on oikeus-suojan tarve. Ensinnäkin vankeuslain 20 luvun 2 §:ssä on asetettu osa hallintopäätöksistä muutoksenhakukiellon alaisiksi. Lisäksi kaikesta vankien oikeuksiin puuttuvasta toiminnasta ei tehdä edellä mainitun kaltaista muutoksenhakukelpoista hallintopäätöstä.⁶⁶ Tällaista toimintaa on esimerkiksi vankien vartiointi, tarkastukset, käskyt ja kiellot sekä tarvittaessa voimakeinojen käyttö. Vangeilla onkin myös toinen reitti saada asiansa ulkopuolisen tahon arvioitavaksi: kantelut. Vanki voi kannella vankilaviranomaisen toiminnasta Rikosseuraamuslaitoksen sisällä, mutta kansallisella tasolla kanteluiden osalta käytännössä keskeisimpään rooliin on noussut eduskunnan oikeusasiamies, jolle vanki voi tehdä kantelun, jos koskee oikeuksiaan loukatun tai tulleen muutoin väärin kohdelluksi. Rikosseuraamusalaa koskevat kantelut ovat yksi suurimpia asiaryhmiä oikeusasiamiehen vuosittain käsittelemistä kanteluasioista.⁶⁷ Perustuslain 109 §:n mukaan oikeusasiamies valvoo sitä, että viranomaiset ja muut julkista tehtävää hoitavat noudattavat lakia ja täyttävät velvollisuutensa. Tehtäväänsä hoitaessaan oikeusasiamies valvoo perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutumista. Oikeusasiamies onkin profiloitunut paitsi viranomaisten velvollisuuksien noudattamisen ja lainmukaisen toiminnan valvojana, myös perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen edistäjänä ja aktiivisena turvaajana.⁶⁸ Modernissa vankeinhoidossa oikeusasiamies huolehtii erityisesti

---

⁶⁴ Mäkipää 2015, s. 58.

⁶⁵ Lappi-Seppälä ja Koskeniemi 2018, s. 138. Suomessa ja Ruotsissa muutoksenhaut käsitellään hallintotuomioistuimessa, ja Tanskassa ja Norjassa puolestaan yleisessä tuomioistuimessa.

⁶⁶ Hallintopäätöksistä onkin erotettava tosiasiallinen hallintotoiminta, eli sellainen hallinnon toiminta, jolla ei ole varsinaisia oikeudellisia vaikutuksia. Tosiasiallinen hallintotoiminta jää muutoksenhakuoikeuden ulkopuolelle. Kts. tarkemmin Oikeusministeriön lausuntoja ja selvityksiä 2006:25, s. 3. Mäkipää 2015, s. 57.

⁶⁷ Eduskunnan oikeusasiamiehen toimintakertomus 2018, s. 355, 359. Esimerkiksi vuonna 2018 oikeusasiamies ratkaisi kanteluasioita yhteensä 5410 kpl, joista Rikosseuraamusalaa koski 431 kpl. Uusia Rikosseuraamusalaa koskevia kanteluita saapui vuoden aikana 387 kpl. Vuoden 2019 toimintakertomusta ei tätä kirjoittaessa ole vielä julkaistu, mutta eduskunnan oikeusasiamiehen kanslian tietopyyntöni antaman vastauksen mukaan rikosseuraamusalaa koskevia kanteluratkaisuja tehtiin vuoden 2019 aikana 380 kappaletta ja uusia kanteluita saapui 328 kappaletta.

⁶⁸ Nieminen 2018, s. 143, 146. Myös Paunio 2009 s. 38 on katsonut tällaisen aktiivisuuden vaatimuksen edellyttävän, että oikeusasiamiehen on arvioitava, ”onko ratkaisu tai menettely ollut omiaan parhaalla mahdollisella tavalla turvaamaan ihmisten perustuslaissa tai kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa turvattuja oikeuksia.” (kursivointi tässä).

vankien oikeusturvan ja hyvän hallinnon toteutumisesta sekä laitosolosuhteiden valvomisesta – joilla kaikilla on usein liittymäkohtia perus- ja ihmisoikeuskysymyksiin.⁶⁹ Oikeusasiamies, joka on alun perin Pohjoismaista lähtöisin oleva instituutio, valvoo vankien oikeuksia muissakin Pohjoismaissa, käsitellen sekä vankien yksittäisiä valituksia, että tehden jäljempänä tarkemmin käsiteltäviä tarkastuksia vankiloihin.⁷⁰

Varsinaiseen muutoksenhakuun verrattuna oikeusasiamieheen turvautuminen ei vankien kannalta ole kuitenkaan siinä mielessä tehokas oikeusturvakeino yksittäistapauksessa, että oikeusasiamies ei voi muuttaa tai kumota vangin saamaa päätöstä, vaan oikeusasiamiehen kannanotoilla on lähinnä viranomaistoimintaa ohjaavaa vaikutusta sen tekemien ratkaisukannanottojen välityksellä.⁷¹ Lisäksi oikeusasiamies ei ota kaikkia asioita käsiteltäväkseen: oikeusasiamies voi esimerkiksi jättää asian käsittelemättä, jos asiaan voidaan hakea muutosta säännönmukaisin muutoksenhakukeinoin.⁷² Oikeusasiamiehen kannanotot eivät ole täytäntöönpantavissa, niistä ei voi valittaa eteenpäin, eivätkä ne välttämättä yksittäisessä tapauksessa välittömästi auta vankia, jonka oikeuksia on loukattu. Oikeusasiamiesinstituutiota on näistä syistä kritisoitu toisinaan hampaattomaksi. Oikeusasiamiehen kannanottojen vaikutus on kuitenkin ennen kaikkea tulevaisuudessa: tarkoitus on, ettei samoja virheitä pääsisi tapahtumaan jatkossa. Oikeusasiamiehen kannanotoilla on ollut vaikutusta lainsäädännön sisältöön sekä viranomaisten toimintatapoihin. Vaikutukset näkyvät näin ollen usein pidemmällä aikavälillä.⁷³

Kansallisten keinojen lisäksi vangeilla on myös eräin edellytyksin mahdollisuus saattaa ansa kansainvälisen tahon arvioitavaksi. Suomi on sitoutunut KP-sopimukseen ja Euroopan ihmisoikeussopimukseen, joiden noudattamista valvotaan. Yksilön oikeussuojan kannalta

---

⁶⁹ Eduskunnan oikeusasiamiehen juhlakirja 100 vuotta, s. 41-48, 130-136, 155. Oikeusasiamiehen rooli vankeinhoitoon nähden on sadassa vuodessa muuttunut runsaasti. Alkuaikoina näkökulma oli lähinnä viranomaiskeskeinen, eikä oikeusasiamies niinkään keskittynyt vankien oikeuksien tai kohtelun valvomiseen. Perus- ja ihmisoikeusnäkökulma oikeusasiamiehen toiminnassa, siten myös vankeinhoiton valvonnassa, voimistui pikkuhiljaa 1970-luvun lopulta alkaen saavuttaen läpimurtonsa 1990-luvulla. Nykyään oikeusasiamies huolehtii erityisesti vankien oikeusturvasta, hyvän hallinnon toteutumisesta ja laitosolosuhteiden valvonnasta, ja oikeusasiamiehen kannanotoilla on suuri merkitys vankeusrangaistuksen täytäntöönpanoa ohjaavan normiston tulkinnassa.

⁷⁰ Lappi-Seppälä ja Koskeniemi 2018, s. 139.

⁷¹ Mäkipää 2015, s. 59. Mäkipää 2014, s. 5-6.

⁷² Näin ollen periaatteessa oikeusasiamies voi jättää käsittelemättä sellaiset asiat, joihin vanki voi hakea muutosta vankeuslain 20 luvun mukaisesti. Käytännössä päällekkäisyyttä on kuitenkin ollut (Ojala 2010 s. 14), joskin joidenkin tutkimusten mukaan päällekkäisyyttä on vain vähäistä (Mäkipää 2015 s. 71, 76).

⁷³ Nieminen 2018, s. 150-152, 172, 175. Oikeusasiamies voi toki tehdä hyvitysesityksiä tapahtuneiden oikeudenloukkausten johdosta. Hyvitysesitysten käyttö on myös viime aikoina lisääntynyt. Hyvitysesityksenkään eivät kuitenkaan sido viranomaisia. Hyvitysesityksistä tarkemmin esim. Nieminen 2018, s. 158-160.

tärkein valvontamekanismi on yksilövalitukset, eli yksilöiden mahdollisuus tehdä valitus suoraan sopimuksen noudattamista valvovalle taholle kokemastaan sopimuksessa turvatun oikeuden loukkauksesta. KP-sopimuksen noudattamista valvoo YK:n ihmisoikeuskomitea, ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen noudattamista puolestaan Euroopan ihmisoikeustuomioistuin (EIT). Suomi on molempien sopimusten osalta sitoutunut yksilövalitusmenettelyyn. Näistä kahdesta EIT:lle osoitetut valitukset ovat käytännössä Suomea koskien yleisempiä. Ihmisoikeuskomitean ratkaisut eivät ole muodollisesti sitovia, mutta käytännössä ratkaisut koetaan velvoittaviksi. EIT:n ratkaisut ovat oikeudellisesti sitovia, ja ne velvoittavat sopimusloukkauksen tehneen valtion ryhtyvän tarpeellisiin toimenpiteisiin loukkauksen oikaisemiseksi ja hyvittämiseksi.⁷⁴ EIS:n sopimusvaltiot ovat sitoutuneet noudattamaan EIT:n antamia tuomioita. EIT ei kuitenkaan ole varsinainen ns. neljäs muutoksenhakuaste siinä mielessä, että se ei tuomiollaan voi muuttaa tai kumota valtiosisäisen tuomioistuimen tekemää päätöstä, purkaa lainvoimaista tuomiota tai palauttaa asiaa käsiteltäväksi valtiosisäiseen tuomioistuimeen. EIT:n langettavat tuomiot ovat yleensä luonteeltaan ns. vahvistustuomioita, joissa todetaan, että sopimusta on rikottu. EIT voi myös näissä tapauksissa määrätä sopimusvaltion maksamaan hyvitystä. Langettavien tuomioiden täytäntöönpanon valvonta on kuitenkin lähinnä diplomaattista.⁷⁵

3.5.3 Vankien oikeuksien valvonta yleisemmällä tasolla: vankiloihin tehtävät tarkastukset

Sen lisäksi, että vangeilla on muutoksenhaku- ja kantelumahdollisuus yksittäistapauksissa kokemissaan oikeudenloukkauksissa tai muissa vääryyksissä, vankien oikeuksien toteutumista valvotaan myös yleisemmällä tasolla. Merkittävä keino tässä suhteessa on vankiloihin tehtävät tarkastukset. Kidutuksen vastaisia sopimuksia, joihin siis myös Suomi on liittynyt, valvovat sekä YK:n että Euroopan neuvoston kidutuksen vastaisen sopimuksen osalta kummallakin taholla kidutuksen vastaiset komiteat ja niiden toimielimet. Näiden sopimusten valvontamekanismeista merkittävin on komiteoiden tai niiden toimielinten valtuus tehdä tarkastuksia paikkoihin, joissa vapautensa menettäneitä henkilöitä pidetään.⁷⁶ Tarkastusten tavoite on ennaltaehkäistä kiellettyä kohtelua – näkökulma on siis eteenpäin katsova. Toimielimillä on laajat toimivaltuudet saada tietoa vapautensa menettäneiden henkilöiden kohte-

---

⁷⁴ Hakapää 2010, s. 182-193.

⁷⁵ Pellonpää ym. 2012, s. 261, 270-277.

⁷⁶ Muita valvontamekanismeja ovat sopimusvaltioiden kertomusmenettely sekä ilmoitukset komiteoille tahtuneista oikeudenloukkauksista.

lusta ja laitosoloista. Komiteat tyypillisesti julkaisevat havainnoistaan julkiset raportit. Euroopan neuvoston kidutuksen vastainen komitea eli CPT on tähän mennessä tehnyt Suomeen viisi vierailua: vuosina 1992, 1998, 2003, 2008 ja 2014.⁷⁷ Suunnilleen saman verran vierailuja on tehty muihinkin Pohjoismaihin⁷⁸. Eri Pohjoismaiden välillä on löytynyt huomautettavaa myös samoista asioista; nostan näitä esille jäljempänä tutkielmassa. CPT:n kannanotot ovat käytännössä nousseet hyvin merkittävään asemaan. Niihin viitataan jatkuvasti esimerkiksi oikeusasiamiehen ja EIT:n ratkaisukäytännössä, ja CPT:n huomautukset ovat olleet myös avainasemassa vankeja koskevan lainsäädännön muutoksissa.

Kansallisella tasolla tarkastuksia vankiloihin tekee eduskunnan oikeusasiamies. Oikeusasiamiehen oikeus tehdä tarkastuksia perustuu eduskunnan oikeusasiamiehestä annetun lain 5 §:ään. Tarkastuksia vankiloihin on tehty oikeusasiamiehen toimesta sen toiminnan alkujajoista alkaen. Lisäksi oikeusasiamies on vuonna 2014 aloittanut YK:n kidutuksen vastaisen sopimuksen valinnaisen pöytäkirjan (OPCAT) mukaisena kansallisena valvontaelimenä, jonka myötä tarkastuksiin tuli mukaan tiettyjä uusia piirteitä. Oikeusasiamiehen rooli vankien oikeuksien toteutumisen valvomisessa on siis kahtalainen: se ratkaisee sekä vankien tekemiä kanteluita yksittäisasiossa, että tekee tarkastuksia vankiloihin. Oikeusasiamies tekee Suomen vankiloihin useita tarkastuksia vuosittain⁷⁹, ja Pohjoismaisessa vertailussa Suomen oikeusasiamies vaikuttaa tekevän tarkastuksia vankiloihin muita maita ahkerammin⁸⁰. Tarkastuksilla oikeusasiamies voi saada yksittäisiä kanteluita laajemmin tietoa vankien kohtelusta esimerkiksi keskusteluiden, havainnoinnin ja tietopyyntöjen kautta.⁸¹

Vankiloihin tehtävien tarkastusten perusteella valvovat tahot antavat suosituksia ja kannanottoja, joiden on tarkoitus parantaa vapautensa menettäneiden henkilöiden kohtelua. Tarkastuksilta saadaan hyödyllistä tietoa vankien perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisesta käytännössä, ja tarkastusten yhteydessä tehtyihin havaintoihin ja suosituksiin onkin lukuisia viittauksia esimerkiksi vankeja koskevan lainsäädännön esitöissä.

---

⁷⁷ Suomi on suostunut kyseisiä vierailuja koskevien raporttien julkaisemiseen, ja ne ovat saatavilla osoitteesta <https://www.coe.int/en/web/cpt/finland>. Vierailtu 13.2.2020. CPT on antanut ennakoilmoituksen, jonka mukaan se tekee seuraavan säännöllisen vierailun Suomeen vuonna 2020.

⁷⁸ Lappi-Seppälä ja Koskeniemi 2018, s. 143.

⁷⁹ Esimerkiksi vuonna 2018 oikeusasiamies teki tarkastuksia vankiloihin 13 kappaletta (Eduskunnan oikeusasiamiehen toimintakertomus 2018, s. 31). Myös oikeusasiamiehen tarkastusraportit ovat saatavilla verkosta osoitteesta https://www.oikeusasiamies.fi/t/fi_FI/web/guest/tarkastukset-tarkea-osa-tyota. Vierailtu 13.2.2020.

⁸⁰ Katso vertailua Pohjoismaiden välillä Lappi-Seppälä ja Koskeniemi 2018, s. 142-143.

⁸¹ Eduskunnan oikeusasiamiehen toimintakertomus v. 2018, s. 31.

3.5.4 Toteutuuko vankien oikeusturva tehokkaasti?

Kuten edellä on todettu, vangeilla voidaan katsoa olevan korostunut oikeussuojan tarve, sillä he ovat haavoittuvaisessa ja viranomaisten toiminnasta riippuvaisessa asemassa. Edellä on mainittu jo monia seikkoja, jotka saavat kysymään, toteutuuko vankien oikeusturva tehokkaasti. Vankeuslaki sisältää pitkän luettelon muutoksenhakukiellon kohteena olevia päätöksiä. Kantelut oikeusasiamiehelle eivät välttämättä yksittäistapauksissa johda mihinkään, sillä oikeusasiamiehen ratkaisuille ei ole sitovaa vaikutusta. Tarkastuksiakin vankiloihin tehdään, mutta niidenkin johdosta kyseeseen tulee lähinnä suositusten antaminen viranomaisille tulevaisuutta ajatellen.

Lisäulottuvuuden kysymykseen vankien oikeussuojan tehokkaasta toteutumisesta tuo vielä se, että moni vankeuslain viranomaisten toimivaltaa koskevista säännöksistä sisältää runsaasti harkintavaltaa. Perustuslakivaliokunta huomautti vankeuslain säätämistä koskevassa lausunnossaan, että sovellettaessa toimivaltasäännöksiä käytännön soveltamistilanteissa, tulisi harkintavallasta johtuen muistaa huomioida yleiset hallinto-oikeudelliset periaatteet. Vankilaviranomaisiin sovelletaan hallintolakia, ja virkamiesten olisikin kiinnitettävä huomiota esimerkiksi objektiviteettiperiaatteeseen, suhteellisuusvaatimukseen, vangin kuulemiseen ja muutenkin hyvän hallinnon takeisiin.⁸²

Laajan harkintavallan voidaan nähdä muodostuvan erityisen ongelmalliseksi silloin, kun vangilla ei ole viranomaisten tekemään ratkaisuun varsinaista muutoksenhakumahdollisuutta. Esimerkiksi eduskunnan oikeusasiamies onkin monissa kanteluiden johdosta antamissaan ratkaisuissa muistuttanut hyvän hallinnon noudattamisen tärkeydestä, ja erityisesti vankia koskevien päätösten perustelemisen merkityksellisyydestä. Vangin oikeussuoja uhkaa jäädä todella kapeaksi tilanteissa, joissa muutoksenhaku on kielletty ja tehtyä ratkaisua ei ole asiallisesti perusteltu. Tämä ei luo mielikuvaa viranomaisten toiminnan läpinäkyvyydestä. Tutkielman luvussa 5 otan esiin muutamia esimerkkejä tähän ongelmaan liittyen.

---

⁸² PeVL 20/2005 vp, s. 3.

3.6 Vankilarikollisuus ja sen torjuminen vankien oikeuksien toteutumisen esteenä

Nykykäsityksen mukaan vangit ovat samanlaisen perus- ja ihmisoikeussuojan piirissä kuin muutkin ihmiset. Selvänä pidetään, että vapaudenmenetys itsessään ei nykykäsityksen mukaan oikeuta rajoittamaan vankien perus- ja ihmisoikeuksia myös muilla tavoin, vaan oikeuksien rajoittamista on arvioitava samojen kriteerien valossa, kuin muidenkin ihmisten kohdalla. Oikeudenloukkauksien varalta vangeilla on käytettävissään oikeusturvajärjestelmä muutoksenhaku- ja kantelumahdollisuuksineen, ja lisäksi vankien oikeuksien toteutumista valvotaan esimerkiksi vankiloihin tehtävien tarkastusten myötä.

Rikollisen toiminnan jatkaminen vankeusaikana on vakava ongelma, ja ilmiötä pyritäänkin ymmärrettävästi torjumaan. Vankilarikollisuuden ehkäisemiseen käytettävät toimenpiteet aiheuttavat kuitenkin rajoituksia vankien perus- ja ihmisoikeuksiin. Sen pohtiminen, minkälaiset ja kuinka pitkälle menevät rajoitukset ovat hyväksyttäviä vankilarikollisuuden torjumisen intressissä, on tämän tutkielman yksi tutkimuskohde, ja tähän tasapainoiluun ja punnintaan palataan jäljempänä tutkielman luvussa 5.

4. Vankilarikollisuus

4.1 Johdanto

Vaikka vankilan on tarkoitus olla paikka, jossa rikoksen tehneet kärsivät rangaistuksen lainvastaisesta teostaan, osa vangeista jatkaa rikollista toimintaa myös vankilan sisällä. Tässä jaksossa tarkastelen vankilarikollisuutta. Aloitan tarkastelun kertomalla menettelyistä, joissa vankilassa ilmenneitä rikoksia käsitellään, eli vankilan sisäisestä kurinpitomenettelystä ja normaalista poliisitutkinnasta. Tämän jälkeen kerron vankilarikollisuudesta yleisesti ilmiönä ja käyn läpi Rikosseuraamuslaitoksen tilastojen valossa sitä, minkälaista rikollisuutta Suomen suljetuissa vankiloissa yleisellä tasolla esiintyy. Sen jälkeen tarkemmassa tarkastelussa ovat erityisesti järjestäytynyt rikollisuus ja huumausainerikollisuus vankiloissa. Pidän perusteltuna rajata tutkielmani loppuosan käsittelemään nimenomaan tällaista rikollisuutta, sillä kuten jäljempänä käy ilmi, suurin osa vankilarikollisuudesta tuntuu kytkeytyvän tavalla

tai toisella huumausainerikollisuuteen, ja erityisen vakavia ongelmia aiheuttaa järjestäytyneiden rikollisryhmien ammattimaisesti vankiloissa pyörittämä huumausainekauppa. Tästä johtuen järjestäytynyt rikollisuus ja huumausainerikollisuus ovat tarkasteluni keskiössä myös jäljempänä luvussa 5, kun tarkastelen vankilarikollisuuden torjumiseen käytettäviä erilaisia ennaltaehkäiseviä toimenpiteitä ja arvioin niiden vaikutuksia vankien oikeuksiin ja täytäntöönpanon tavoitteisiin.

4.2 Kurinpitomenettely ja poliisitutkinta

Vankien vankilassa tekemiä rikoksia voidaan käsitellä joko vankilan sisäisesti kurinpitomenettelyssä, tai niistä voidaan tehdä ilmoitus poliisille, jolloin rikos voi edetä esitutkinnan ja syyteharkinnan jälkeen yleiseen tuomioistuimeen käsiteltäväksi. Tällaista kaksijakoista järjestelmää on perusteltu nopeus- ja tehokkuusnäkökohdilla.⁸³ Vankilan sisäistä kurinpitomenettelyä voidaan nimittäin käyttää lähinnä lieviin rikoksiin, ja tästä syystä on katsottu, että tällaisten lievien tapausten kohdalla ei ole tarkoituksenmukaista kuormittaa esitutkintaviranomaisia ja tuomioistuimia tapauksilla, jotka voidaan ratkaista ja josta voidaan määrätä rangaistus nopeasti ja tehokkaasti niiden tapahtumisen jälkeen vankilan toimesta.

Vangille voidaan määrätä kurinpitorangeistus⁸⁴, jos vanki tekee rikoksen vankilassa tai muutoin rikosseuraamuslaitoksen virkamiehen valvonnan alaisena (esimerkiksi saatetulla poistumisluvalla tai vangin siirtämisen aikana), eikä rikoksesta ole odotettavissa ankarampaa rangaistusta kuin sakkoa. Mikäli odotettavissa oleva rangaistus olisi sakkoa ankarampi tai jos rikos on tehty vankilan ulkopuolella, asiasta on tehtävä ilmoitus poliisille tai muulle esitutkintaviranomaiselle. Rikoksesta, josta vankilan johtaja on tehnyt ilmoituksen poliisille, ei saa määrätä kurinpitorangeistusta.⁸⁵

Järjestelmän tarkoitus on siis se, että vangin tekemä rikos käsitellään joko kurinpitomenettelyssä tai normaalissa rikosprosessissa. Tarkoitus ei ole, että vankia voitaisiin rangaista kahdesti samasta rikoksesta – tämä olisikin EIS:n 7. lisäpöytäkirjan 4 artiklassa säädetyn ne bis

---

⁸³ Esim. HE 263/2004 vp, s. 189.

⁸⁴ Vankeuslain 15 luvun 4 §:n mukaan kurinpitorangeistuksia ovat varoitus, oikeuksien menetys ja yksinäisyysrangaistus.

⁸⁵ Rikoslaki 2 luku 13 §, vankeuslaki 15 luku 3 §.

in idem – kiellon vastaista. Jos vangille on jo määrätty rikoksen johdosta vankilassa kurinpitörangaistus, jonka hän on kärsinyt, ja samaa asiaa koskien tulee myöhemmin vireille syyte käräjäoikeudessa, on syyte jätettävä tutkimatta. Kurinpitörangaistusten merkityksestä rikosprosessissa ne bis in idem –kiellon suhteen on käsitelty oikeuskäytännössä useasti.⁸⁶

Käytännön tilanteissa vankilan on arvioitava mitkä asiat se voi käsitellä itse kurinpitomenetelyssä ja mitkä sen on siirrettävä poliisiin tutkittavaksi. Vankilassa on tällöin tapauskohtaisesti arvioitava, minkälaisen rangaistuksen tuomioistuin määräisi vangille, jos asiaa käsiteltäisiin normaalissa rikosprosessissa. Käytännössä teon rikostunnusmerkistöön tulee sisältyä mahdollisuus sakkorangaistuksen tuomitsemiseen. Mikäli tilanne on tulkinnanvarainen tai epäselvä, on vankilan otettava yhteyttä poliisiin asian ratkaisupaikan selvittämiseksi.⁸⁷ Käytännössä kurinpitörangaistus voidaan tuomita esimerkiksi seuraavista rikoksista: huumausaineiden käyttörikos, karkaaminen ja sen yritys, vangin varustautuminen aseella, lievä pahoinpitely (ja pahoinpitely tapauskohtaisesti), virkamiehen vastustaminen, haitanteko virkamiehelle, lievä vahingonteko ja vahingonteko, laiton uhkaus tapauskohtaisesti.⁸⁸

4.3 Vankilarikollisuus ilmiönä ja tilastojen mukaan

Minkälaisia rikoksia vankiloissa sitten yleisesti ottaen tehdään? Yleisesti tiedossa olevana asiana voitaneen pitää sitä, että väkivalta ja huumausaineet aiheuttavat vankiloissa vakavia ongelmia. Vankiloiden huumausaineongelman vakavuutta ja laajuutta selittää osaltaan se,

---

⁸⁶ Huumausainerikoksia koskien voidaan mainita kaksi KKO:n ratkaisua. Tapauksessa KKO 2012:46 A oli poistumislupalta palatessaan tuonut kehonsisäisesti dopingaineita ja huumausaineita vankilaan, jonka johdosta hänelle oli määrätty poistumislupaehtojen rikkomisen vuoksi kurinpitörangaistus. Myöhemmin syyttäjä vaati A:lle saman tapahtuman vuoksi rangaistusta dopingrikoksesta ja huumausainerikoksesta. Tapauksessa KKO katsoi, ettei poistumislupaehtojen rikkomisen vuoksi annettu kurinpitörangaistus ollut sellainen rikosoikeudellinen seuraamus, joka olisi estänyt syytteen tutkimisen ne bis in idem –kiellon vuoksi. KKO:n perusteluiden osalta erityisesti ratkaisun perustelukappale 15. Ratkaisussa KKO 2016:1 puolestaan A:lle oli määrätty kurinpitörangaistus huumausaineen käyttörikoksesta hänen pidettyä vankilassa hallussaan vähäisen määrän huumausaineita. Syyttäjä vaati myöhemmin vireille tullessa rikosasiassa A:lle saman menettelyn perusteella rangaistusta huumausaineen käyttörikoksesta. Tässä tapauksessa KKO katsoi A:lle määrätyn kurinpitörangaistuksen estävän syytteen tutkimisen ne bis in idem –kiellosta johtuen, sillä kurinpitörangaistus oli ollut nimenomaan rikosoikeudellinen rangaistus yleisesti rangaistavaksi säädetystä menettelystä (huumausaineen käyttämisestä) johtuen. KKO:n ratkaisujen lisäksi Helsingin hovioikeudessa on ratkaistu tapaus Helsingin HO 24.2.2017 107665, jossa katsottiin, että turvaamistoimenpiteenä käytetty varmuusosastolle sijoittaminen ei ollut sellainen rikosoikeudellinen seuraamus, joka olisi estänyt syytteen tutkimisen.

⁸⁷ Rikosseuraamuslaitoksen ohje kurinpitörangaistuksen määräämisestä (3/004/2014), 4.6.2014, päivitetty 26.4.2016.

⁸⁸ HE 263/2004 vp, s. 189. Myös Rikosseuraamuslaitoksen ohje kurinpitörangaistuksen määräämisestä (3/004/2014), 4.6.2014, päivitetty 26.4.2016.

että hyvin suuri osa vangeista on jollain tavalla päihderiippuvaisia.⁸⁹ Rikosseuraamuslaitoksen vuonna 2010 julkaiseman tutkimuksen mukaan vankien päihderiippuvuus on jopa 10-kertaista muuhun väestöön nähden, ja päihderiippuvuus oli kokonaisuutena selkeästi lisääntynyt edellisen 20 vuoden aikana.⁹⁰ Väkivallan ja huumeaineiden aiheuttamiin ongelmiin on viitattu tiheästi niin median uutisoinnissa, tutkimuskirjallisuudessa, vankeuslain lainsäädäntömuutosten perusteluissa kuin vankien oikeuksia valvovien tahojen, esimerkiksi eduskunnan oikeusasiamiehen ja CPT:n, kannanotoissakin. CPT esimerkiksi on maininnut vankien välisen väkivallan ja huumeiden aiheuttamista ongelmista alusta asti Suomea koskevissa tarkastuskertomuksissaan, ja edellyttänyt viranomaisten ryhtyvän toimeen ilmiön kitkemiseksi.⁹¹ Edellä mainittujen lähteiden lisäksi keräsin tätä tutkielmaa varten tietoa vankilarikollisuudesta myös Rikosseuraamuslaitoksen tilastoista ja tekemästäni haastattelusta. Tarkoitukseni oli aluksi kartoittaa sitä, minkälaisia rikoksia vankilassa tehdään eniten, ja minkälainen rikollisuus vankiloissa aiheuttaa merkittävimpiä ongelmia. Tästä selvityksestä saatujen tietojen perusteella tulisin rajaamaan tutkimuskohdettani tarkemmin.

Pyysin tutkielmaa varten Rikosseuraamuslaitokselta tilastotietoja edellisen 10 vuoden ajalta (2010-2019) suljetuissa laitoksissa annettujen kurinpitorangaistusten ja poliisille siirrettyjen tapausten kappalemääristä sekä niiden taustalla olevista aiheista.⁹² Tilastoista ilmenee ensinnäkin, että kurinpitorangaistuksia määrätään moninkertainen määrä siihen nähden, kuinka monta tapausta siirretään poliisitutkintaan: kurinpitorangaistuksia on annettu vuosittain noin 1200-1600 kappaletta, ja asioita on siirretty poliisitutkintaan noin 180-300 kappaletta.⁹³ Karkeasti voitaneen näin ollen todeta, että suurin osa ilmi tulleista tapauksista on

---

⁸⁹ Kts. päihdehaittojen ehkäisystä sekä huumehoidosta vankiloissa tarkemmin Lamminen 2019. Artikkelin mukaan noin 80 prosentilla vangeista on todettu jonkinlainen päihderiippuvuus. Huume- ja lääkeaineille on vankilassa kova kysyntä, sillä suuri osa vangeista on niin riippuvaisia, että he pyrkivät jatkamaan aineiden käyttämistä myös vankilan sisällä.

⁹⁰ Kts. tarkemmin Joukamaa ja työryhmä 2010. Tutkimuksen mukaan suurimman osan päihderiippuvuuksista selittivät alkoholi-riippuvuudet, mutta myös riippuvuus erilaisista huumeista oli yleistä.

⁹¹ Ensimmäinen CPT:n tarkastus Suomeen tehtiin jo vuonna 1992. Kts. vuoden 1992 CPT:n tarkastuskertomus, s. 24-25. Tämän jälkeen mm. CPT:n tarkastuskertomus 1998, s. 23-25; tarkastuskertomus 2003, s. 27-28; tarkastuskertomus 2014, s. 31. Vankien välinen väkivalta on ollut ainakin jollain tasolla ongelma myös muissa Pohjoismaissa, kts. CPT:n huomautuksia tästä kirjoituksessa Lappi-Seppälä ja Koskeniemi 2018, s. 148-149.

⁹² Tarkemmat tilastotiedot tarvittaessa saatavilla tutkielman laatijalta. En sisällytä saamiani taulukoita materiaaliksi tähän tutkielmaan sellaisenaan, sillä tarkoitus oli saada niistä vain yleiskuva lukumääristä ja aiheista eikä analysoida näitä sen tarkemmin.

⁹³ On huomattava, että kurinpitorangaistus voidaan määrätä vankeuslain 15 luvun 3 §:n mukaan järjestyserikkomuksesta, jollaisia ovat edellä käsitellyjen vankilassa tehtyjen ns. lievien sakolla sovitettavien rikosten ohella myös muut em. lainkohdassa mainitut teot, esimerkiksi vankilan järjestyssäännön tai poistumisluohe-tojen rikkomisen, jotka eivät siis ole yleisesti rangaistavaksi säädettyjä tekoja eli rikoksia. Näin ollen tilastoitujen kurinpitorangaistusten kappalemäärissä on mukana myös tällaisia muita tekoja kuin rikoksia.

lieviä rikoksia tai rikkomuksia. Tapauksien kappalemäärissä on todettavissa lievää nousua 10 vuoden tarkastelujaksolla.⁹⁴ Selkeästi suurin yksittäinen aihealue kurinpitörangaistusten ja poliisille siirrettyjen tapausten taustalla ovat päihderikkomukset, joita tilastoidaan vuosittain noin 700-800 kappaletta. Hallussapitorikkomuksia, toiseen vankiin kohdistuvia rikkomuksia ja virkamieheen kohdistuvia rikkomuksia puolestaan tilastoidaan vuosittain noin 150-250 kappaletta kutakin. Eri rikkomusten kohdalla ei ole kappalemäärissä havaittavissa selkeää nousua 10 vuoden tarkastelujaksolla.⁹⁵ Tilastot viittaavat siis siihen, että päihteisiin liittyvät rikokset ovat merkittävässä asemassa kokonaisuutta tarkastellen.

Vaikka käytettävissäni ei ole varsinaista tilastotietoa ilmi tulleen vankilarikollisuuden määrän muutoksista pidemmältä aikaväliltä, eri lähteiden mukaan vankilarikollisuuden määrän arvioidaan lisääntyneen sen myötä, kun vankilaolosuhteista on tullut avoimempia.⁹⁶ Tukea tälle näkemykselle voidaan saada myös esimerkiksi vertailemalla annettujen kurinpitörangaistusten määrää eri suljetuissa vankiloissa. Tilastojen valossa esimerkiksi Sukevan vankilassa on annettu moninkertainen määrä kurinpitörangaistuksia Turun ja Riihimäen vankiloihin verrattuna, vaikka vankipopulaatio näissä laitoksissa on samankaltainen sen merkittävän seikan osalta, että kaikkiin näihin laitoksiin on sijoitettu paljon järjestäytyneisiin rikollisryhmiin kuuluvia vankeja. Nämä kolme vankilaa kuitenkin eroavat toisistaan niin olosuhteiltaan kuin toimintatavoiltaan. Sukevan vankilassa on todettu olevan muihin vankiloihin verrattuna avoimemmat olosuhteet, ja tämän on katsottu vaikuttavan esimerkiksi vankilassa ilmenneiden väkivaltatapauksen suurempaan määrään.⁹⁷ Turun vankilassa puolestaan on todettu kurinpitörangaistusten määrän pudonneen uuden vankilan valmistumisen myötä, jonka on arvioitu johtuvan osaltaan siitä, että uusi vankila mahdollistaa rakenteellisesti pienempien vankiosastojen käytön, jolloin olosuhteet eivät ole yhtä avoimet ja vangit eivät pääse yhtä paljon tekemisiin toistensa kanssa.⁹⁸

---

⁹⁴ Kurinpitörangaistuksia on annettu vuosina 2010-2012 noin 1200-1300 kappaletta vuosittain, ja vuosina 2013-2019 noin 1400-1600 kappaletta vuosittain, tapausten määrä on kuitenkin vaihdellut vuodesta riippuen. Poliisitutkintaan siirrettyjä tapauksia on ollut vuosina 2010-2016 noin 180-210 kappaletta, ja vuosina 2017-2019 noin 250-300 kappaletta.

⁹⁵ Eri rikkomusten aihealueiden osalta on hyvä huomioida, että kurinpitörangaistus voi olla seurausta useammasta eri rikkomuksesta, joten eri rikkomusten kappalemäärät eivät ole verrannollisia kurinpitörangaistusten kappalemääriin.

⁹⁶ Kurenmaa 2006, s. 1030. Ruckenstein ja Teppo 2005, s. 55 alaviite. Samoilla linjoilla oli Turun vankilan apulaisjohtaja Petri Kiuru 9.3.2020 tehdyssä haastattelussa.

⁹⁷ Helsingin Sanomien uutinen 24.2.2020, kts. lähdeluettelo. Myös apulaisoikeusasiamiehen Sukevan vankilaa koskeva tarkastuskertomus EOAK/5291/2019, s. 8-9.

⁹⁸ Turun vankilan apulaisjohtajan Petri Kiurun haastattelu 9.3.2020.

Myös Kiurun kokemuksen mukaan vankilarikollisuus tuntuu liittyvän suurimmaksi osaksi huumausaineisiin. Huumausaineille on vankilassa kova kysyntä. Huumausainekauppa puolestaan tuottaa velkoja ja johtaa velanperintään, joka voi olla viimekädessä väkivaltaista. Lisäksi vankiloissa valmistetaan jonkin verran luvattomia aseita, kuten ampuma-aseita ja teräaseita, joko itsepuolustukseksi tai toisen vahingoittamistarkoitukseen. Suurimmaksi osaksi ilmi tulleet rikokset liittyvät siis huumausaineisiin ja väkivaltaan. Sen sijaan esimerkiksi omaisuusrikoksia, kuten varkauksia, tulee ilmi vähemmän.⁹⁹

Keräämäni lähdeaineiston perusteella vaikuttaa siltä, että suurimmaksi osaksi vankilarikollisuus liittyy huumausaineisiin ja huumausainekauppaan liittyvään väkivaltaiseen välienselvittelyyn. Nimenomaan huumausainerikollisuuden torjumista on käytetty perusteluna usein myös vankeuslain muutoksissa, joiden avulla on lisätty vankilaviranomaisten toimivaltuuksia tiettyihin vangin perusoikeuksia rajoittaviin toimenpiteisiin.¹⁰⁰ Näin ollen keskityn tutkielmani loppuosassa tarkastelemaan nimenomaan suljetuissa vankiloissa tapahtuvaa, yleensä järjestäytyneiden rikollisryhmien pyörittämää huumausainerikollisuutta, ja tämän ilmiön torjumiseen tähtäviä toimenpiteitä.

4.4 Järjestäytynyt rikollisuus ja huumausainerikollisuus vankiloissa

Huumausaineiden esiintyminen Suomen vankiloissa ei varsinaisesti ole uusi ilmiö. Eduskunnan oikeusasiamies on esimerkiksi kiinnittänyt huomiota laajamittaiseen huumeongelmaan Turun ja Helsingin vankiloissa jo vuonna 1961.¹⁰¹ Nykyään huumausaineiden järjestely ja levittäminen vankiloissa on kuitenkin pitkälti organisoitua toimintaa ja suurimmaksi osaksi järjestäytyneiden rikollisryhmien käsissä. Vaikka järjestäytyntä rikollisuuttakin on ollut Suomessa jo pidempään¹⁰², eri ryhmittymien määrä ja sitä myötä myös rikollisuuden määrä on 2000-luvulla nopeasti lisääntynyt.¹⁰³ Järjestäytyneen rikollisuuden, ja näiden ryhmien keskeisimmän toimialan eli huumausainerikollisuuden kasvaminen on koko EU:ssa

---

⁹⁹ Turun vankilan apulaisjohtajan Petri Kiurun haastattelu 9.3.2020.

¹⁰⁰ Esimerkiksi lakimuutoksissa, jotka ovat liittyneet vankien yhteydenpidon kattavampaan kontrollointiin ja varmuusosastojen perustamiseen.

¹⁰¹ Eduskunnan oikeusasiamiehen juhlakirja 100 vuotta, s. 86.

¹⁰² Järjestäytyneen rikollisuuden kehitysvaiheita Suomessa on kuvattu esimerkiksi Valtioneuvoston periaatepäätöksessä järjestäytyneen rikollisuuden torjunnan strategiasta 7.3.2013, s. 4-5.

¹⁰³ Esim. Ylen uutinen 29.3.2019 (kts. lähdeluettelo). Poliisi: JRT-käsikirja 2019, s. 19-20. Mainittakoon, että havaintoja jonkinlaisesta järjestäytyneestä huumausaineiden välittämisestä vankiloihin on tehty jo aikaisemminkin. Esimerkiksi vankiloille v. 1990 oikeusministeriön toimesta toteutetun kyselyn mukaan ainakin kuu-

huolta aiheuttava ongelma, jonka on katsottu muodostavan vakavan uhan koko unionin turvallisuudelle erityisesti väkivallan, huumausaineiden aiheuttamien terveyshaittojen ja sosiaalisten ongelmien lisääntymisen vuoksi.¹⁰⁴ Kun järjestäytyneiden rikollisryhmien määrä ja vaikutus EU:ssa ja Suomessa on kasvanut, luonnollisesti myös näihin rikollisryhmiin kuuluvien henkilöiden määrä vankiloissa on lisääntynyt. Järjestäytyneiden rikollisryhmien aiheuttamat ongelmat Suomen vankiloissa ovatkin nousseet jälleen esiin viimeisen vuoden aikana mediassa.

Järjestäytyneen rikollisuuden vaikutukset Suomen vankiloissa ovat moninaisia. Huumausaineiden kuljetusta vankilaan sekä levittämistä ja myymistä vankilassa tehdään lähes ammatillisesti. Järjestäytyneiden rikollisryhmien tarkoitus on tuottaa jäsenilleen taloudellista hyötyä. Nämä rikollisryhmät pyörittävät tätä huumausaineisiin liittyvää ”liiketoimintaa” vankilassa siinä missä siviilissäkin, ja vankilassa onkin monien päihderiippuvaisten vankien johdosta kova kysyntä huumausaineille. Järjestäytyneisiin rikollisryhmiin kuuluvat vangit eivät välttämättä itse kuljeta huumeita vankilan sisälle tai esimerkiksi osallistu väkivaltaiseen huumevelkojen perintään, vaan he teettävät tällaiset teot muilla vangeilla. Vankila on jr-rikollisille hyvä paikka verkostoitua ja rekrytoida uusia jäseniä. Osa muista vangeista voi haluta vapaaehtoisesti pyrkiä mukaan jengin toimintaan, ja sellaisia muitakin vankeja jotka eivät haluaisi osaksi toimintaa pyritään hyväksikäyttämään omien tarkoitusperien saavuttamiseksi. Järjestäytyneisiin rikollisryhmiin kuuluvat vangit uhkailevat ja painostavat muita vankeja tai näiden läheisiä esimerkiksi kuljettamaan huumeita vankilaan, ja ylläpitävät tällä tavoin pelon ilmapiiriä vankiloissa. Yksi näkyvä vaikutus järjestäytyneen rikollisuuden voimistumisesta vankiloissa onkin se, että muiden vankien pelkotilat lisääntyvät, ja vankiloissa on yhä enemmän ns. pelkääjävankeja, eli vankeja, jotka haluavat asua omasta pyynnöstään muista erillään omaan turvallisuuteensa vedoten. Pelkäämisen vuoksi vangit eivät välttämättä myöskään halua osallistua vankilassa järjestettävään toimintaan tai edes tavata tai pitää yhteyttä läheisiinsä, sillä poistumisluvan tai ns. perhetapaamisen saaneita vankeja saataan painostaa huumeiden kuljettamiseen.¹⁰⁵ Järjestäytyneisiin rikollisryhmiin kuuluvat van-

---

dessa vankilassa oli havaittu järjestäytyntä huumeiden välittämistä edellisen viiden vuoden aikana. Kts. Oikeusministeriön vankeinhoito-osaston julkaisuja 1/1991: Huumeiden torjunnan ja päihdehuollon tehostaminen vankeusaikana, työryhmän mietintö, s. 14.

¹⁰⁴ Järjestäytyneen rikollisuuden ja huumausainerikollisuuden kasvamisesta ja torjumisesta EU:ssa katso tarkemmin esim. Liukku ja Lohi 2019.

¹⁰⁵ Ruckenstein ja Teppo 2005, s. 54-56. Junninen 2008, s. 78. Kurenmaa 2006, s. 1029-1030. Samoilla linjoilla on myös Turun vankilan apulaisjohtaja Petri Kiuru, haastattelu 9.3.2020.

git pyrkivät vaikuttamaan myös vankilan henkilökuntaan esimerkiksi ns. maalittamalla heikompiä tai toisaalta vaikutusvaltaisessa asemassa olevia henkilökunnan jäseniä. Näin ollen järjestäytyneellä rikollisuudella on myös vaikutusta vankilan henkilökunnan turvattomuuden tunteeseen.¹⁰⁶

Vaikka huumausainerikollisuutta vankilassa harjoittavat myös muut kuin järjestäytyneisiin rikollisryhmiin kuuluvat tai heidän painostuksen alaisena toimivat vangit, on järjestäytyneiden rikollisryhmien toiminta siinä mielessä vakavampaa, että nämä ryhmät kuljettavat huumeita vankiloihin säännöllisesti ja yleensä myös suurempia määriä kerrallaan. Muiden vankien kohdalla toiminta on usein satunnaisempaa ja kysymyksessä ovat pienemmät määrät. Keinoja saada huumeita kuljetetuksi vankilaan on monia. Huumeita lähetetään esimerkiksi postin mukana eri tavoin piilotettuna, heitellään muurin yli mikäli vankilan ulkoilupiha sijaitsee suotuisalla paikalla, ja nykyään uutena ilmiönä huumeita pyritään kuljettamaan myös esimerkiksi dronejen avulla. Merkittävässä asemassa ovat kehon sisäiset kuljetukset, joiden avulla saadaan tuotua suurempiakin määriä kerralla: vangit kuljettavat huumeet joko oman kehonsa sisällä esimerkiksi poistumisluvalta palatessaan tai vankien läheiset tuovat huumeet valvomattomiin tapaamisiin. Jotta huumausaineiden myynti ja levitys vankilassa onnistuu, huumeita pitää myös pystyä liikuttelemaan vankilan sisällä. Tämän osalta olennaista on se, kuinka hyvin vangit pääsevät tekemisiin toistensa kanssa. Vaikka tätä pyritään vaikeuttamaan osastosijoittelulla ja pitämällä osastot erillään toisistaan, huumeita voidaan siirtää vangilta toiselle esimerkiksi jättämällä niitä yhteisessä käytössä oleviin toimintatiloihin, jossa eri vankiosastot käyvät vuoron perään. Lisäksi huumeita liikutellaan sellien kautta yhdestä kerroksesta toiseen esimerkiksi rakentamalla erilaisista välineistä ns. hissejä.¹⁰⁷

Pitkin vuotta 2019 mediassa on aktiivisesti uutisoitu siitä, kuinka järjestäytyneet rikollisjengit ovat kasvattaneet asemaansa Suomen vankiloissa. Erityisen huomion kohteena on ollut United Brotherhood –rikollisjärjestön (jäljempänä myös UB) aseman vahvistuminen.¹⁰⁸ Uutisten perusteella Suomen vankiloissa suorittaa tuomiotaan tällä hetkellä noin 100 kyseisen

---

¹⁰⁶ Turun vankilan apulaisjohtajan Petri Kiurun haastattelu 9.3.2020.

¹⁰⁷ Turun vankilan apulaisjohtajan Petri Kiurun havainnot esiin tulleista tapauksista, haastattelu 9.3.2020. Samankaltaisia keinoja huumeiden kuljettamisesta ja siirtelemisestä on mainittu myös Varsinais-Suomen käräjäoikeuden tuomiossa 20/109664 (6.3.2020, ei lainvoimainen) ja asiaan liittyvässä esitutkinta- ja oikeudenkäyntiaineistossa, josta tarkemmin jäljempänä. Huumeiden kuljetukseen käytetyistä keinoista samankaltaisesti myös Wortley 2002, s. 158.

¹⁰⁸ Esim. Lännen Media / Turun Sanomat 28.4.2019, 20.6.2019 ja 8.12.2019, Yle 29.4.2019 ja 23.8.2019, Kainuun Sanomat 12.12.2019. Kts. lähdeluettelo.

rikollisjärjestön jäsentä. Uutisoinnin mukaan vankiloissa tapahtuva jengiväkivalta on viime aikoina lisääntynyt ja raaistunut, ja väkivallanteot on usein liitetty nimenomaan United Brotherhoodiin. Uutisoinnin perusteella ongelmat kulmineituvat pitkälti huumekauppaan, jota UB aktiivisesti pyörittää vankiloissa. Rikollisjärjestön jäsenet kiristävät, alistavat, uhkailevat ja painostavat sekä muita vankeja, että henkilökuntaa väkivallalla. He pakottavat muita vankeja ja näiden omaisia tekemään rikoksia ja tuomaan esimerkiksi huumeita tai muita laittomia esineitä, kuten aseita tai yhteydenpitovälineitä vankiloihin. Vankiloiden henkilökuntaa pyritään hyväksikäyttämään, ja heihin kohdistetaan sekä väkivaltaa että väkivallan uhkaa niin vankiloiden sisällä kuin niiden ulkopuolellakin. Viimeisen vuoden aikana otsikoissa ovat olleet lukuisat vartijoiden pahoinpitelyt, joiden on epäilty olevan UB:n ”tilaustyötä”.

Alkuvuonna 2020 Varsinais-Suomen käräjäoikeudessa käsiteltiin poikkeuksellisen laaja törkeitä huumausainerikoksia koskeva kokonaisuus, jossa oli kyse United Brotherhood-rikollisryhmän toiminnasta levittää huumausaineita Turun ja Riihimäen vankiloihin.¹⁰⁹ Syytetyinä kokonaisuudessa oli yhteensä 20 henkilöä, sekä rikollisryhmän jäseniä, että ulkopuolisia. Osa syytetyistä oli tapahtumien aikaan suorittamassa vankeusrangaistusta Turun tai Riihimäen vankilassa, ja osa toimi vankilan ulkopuolella. Huumeita kuljetettiin vankiloihin ainakin vierailijoiden toimesta valvomattomien tapaamisten eli ns. perhetapaamisten yhteydessä, josta vangit kuljettivat tai yrittivät kuljettaa huumeita eteenpäin kehonsa sisällä. Lisäksi huumausaineita järjesteltiin vankien saataville esimerkiksi eri lääkärikeskusten wc-tiloihin, kun vangit pääsivät poistumaan vankilan ulkopuolelle. Huumausaineita liikuteltiin vankilan sisällä esimerkiksi piilottamalla niitä eri vankiosastojen yhteiskäytössä oleviin liikuntatiloihin ja liikuttelemalla huumeita kerrosten välillä erilaisilla hissivälineillä.

Huumausaineiden hankkimiseen, kuljettamiseen ja levittämiseen osallistui varsin suuri joukko ihmisiä, joista kaikki eivät olleet mukana toiminnassa omasta halustaan, vaan pikemminkin painostettuina. Huumausaineiden järjestelystä vankilan sisälle kommunikointiin erilaisilla välineillä, kuten puhelimitse, kirjeillä, sähköpostilla, salatuilla pikaviestisovelluksilla ja jopa teksti-tv:n chat-palstojen kautta. Viestittelyyn käytettiin myös salakieltä ja vähintään huumausaineista puhuttiin aina peitenimillä, sillä osalliset tiesivät vankilaviranomaisten ja

---

¹⁰⁹ Käytössäni on ollut tutkielman tekemistä varten tapaukseen liittyvä esitutkinta- ja oikeudenkäyntimateriaali, ja seuraavat havainnot perustuvat näihin materiaaleihin.

poliisin mahdollisuudesta esimerkiksi kuunnella puheluita.¹¹⁰ Kommunikointia vankilan sisällä hoidettiin huutelemalla selleistä tai käyttämällä useita välikäsiä viestin viemiseen. Huumausainekauppaan liittyvää rahaliikennettä hoidettiin mm. lähettämällä käteistä vakuuteilla postilähetyksillä sekä tilisiirroilla sinänsä toimintaan liittymättömien ihmisten pankkilitien kautta, jotka oli saatu haltuun painostuksen avulla. Varsinais-Suomen käräjäoikeus antoi asiassa tuomion 6.3.2020, jonka mukaan useat vastaajat tuomittiin vankeusrangaistuksiin mm. törkeistä huumausainerikoksista, huumausainerikoksista ja dopingrikoksista.¹¹¹ Tuomio ei ole tätä kirjoittaessa lainvoimainen, ja viittaankin näihin tietoihin ainoastaan esimerkkinä siitä, millä tavoin huumausaineita järjestellään vankiloihin, miten niitä levitetään vankilan sisällä, kuinka asiaan liittyvä kommunikointi eri tahojen välillä tapahtuu ja myös minnkälaisia keinoja järjestäytyneet rikollisryhmät käyttävät peitelläkseen toimintaansa.

4.5 Yhteenveto

Pääasiassa järjestäytyneisiin rikollisryhmiin kuuluvien vankien vankilassa harjoittama huumausainerikollisuus on vakava ilmiö, jolla on merkittäviä haitallisia vaikutuksia näiden vankien itsensä lisäksi muihin vankeihin, vankilan henkilökuntaan ja sivullisiin ihmisiin. Viimeisen vuoden aikana mediassa on uutisoitu runsaasti siitä, kuinka järjestäytyneet rikollisryhmät ovat onnistuneet ottamaan valta-asemaa Suomen vankiloissa. Vähintään yhtä ahkerasti on uutisoitu Rikosseuraamuslaitoksen suunnitelmista järjestäytyneiden rikollisryhmien haitallisen vaikutuksen kitkemiseksi. Seuraavassa jaksossa, joka on tämän tutkielman viimeinen varsinainen osaluku, tarkastelen tiettyjä toimenpiteitä, joiden avulla on tarkoitus ennaltaehkäisevästi torjua vankiloissa esiintyvää huumausainerikollisuutta.

---

¹¹⁰ Juttujen tutkinnan aikana käytettiin paljon myös poliisin toimivallassa olevia salaisia pakkokeinoja kuten telekuuntelua ja televalvontaa. Nämä on erotettava vankilaviranomaisten vankeuslain mukaisesta toimivallasta puheluiden kuuntelemiseen. En kuitenkaan tarkastele tässä tutkielmassa poliisin pakkokeinoja tarkemmin.

¹¹¹ Varsinais-Suomen käräjäoikeuden tuomio 20/109664.

5. Rikosten torjunta vankilassa

5.1 Johdanto

Rikosseuraamusalalla on käytettävissä monipuolisesti erilaisia keinoja ja toimenpiteitä, joiden avulla suljetuissa vankiloissa tapahtuvia rikoksia pyritään ennaltaehkäisemään ja torjumaan. Mainitsen seuraavassa muutamia esimerkkejä. Ensinnäkin tähän pyritään vaikuttamaan vankisijoittelulla: sekä tietyn vankilan että vankilassa tietyn osaston valinnalla on merkitystä. Toiseksi käytettävissä on monenlaisia keinoja vankien valvomiseen ja heidän olosuhteidensa, omaisuutensa, tekemisensä ja yhteydenpitonsa kontrolloimiseen vankeusrangaistuksen aikana. Kolmanneksi vankilarikollisuutta pyritään ehkäisemään järjestämällä vangeille aktiivista ja hyödyllistä tekemistä kuten työtä, koulutusta, erilaisia toimintaohjelmia ja kuntoutusta. Toimettomana vietetyn ajan on todettu olevan haitallisinta vangeille, ja erityisesti päihdeongelmista kärsivien vankien kohdalla vankilassa tarjottavalla päihdehoidolla ja –kuntoutuksella voi olla suuri merkitys myös vankilarikollisuuden ehkäisemisessä. Neljänneksi mainittakoon, että erityisesti järjestäytyneisiin rikollisryhmiin kuuluvia vankeja voidaan pyrkiä aktiivisesti tukemaan rikollisryhmästä ja rikollisesta elämäntavasta irtautumisen kanssa.

Jokainen edellä mainittu kategoria kätkee sisälleen suuren määrän yksittäisiä toimenpiteitä, joilla tavoitteeseen eli vankilarikollisuuden ehkäisemiseen pyritään. Tässä tutkielmassa ei kuitenkaan ole mahdollista käsitellä kaikkia toimenpiteitä kattavasti tai edes yleisluotoisesti. Olen valinnut tarkemman analyysin kohteeksi sellaisia toimenpiteitä, joilla on vahva liityntä vangin perus- ja ihmisoikeuksien rajoittamiseen, ja jotka voidaan nähdä ongelmallisenä vankeuden täytäntöönpanon tavoitteiden toteutumisen kannalta. Lisäksi valinnat ovat kohdistuneet sellaisiin toimenpiteisiin, jotka ovat jollain tavalla ajankohtaisia ja todellisuudessa myös merkityksellisiä erityisesti järjestäytyneen rikollisuuden ja huumausaineiden vastaisessa taistelussa. Näillä perusteilla tarkastelen tässä tutkielman viimeisessä jaksossa teknistä valvontaa (eli käytännössä kameravalvontaa) vankilan yleisissä tiloissa (jakso 5.2), vankien yhteydenpidon valvontaa (erityisesti kirjeenvaihdon ja tapaamisten osalta, jakso 5.3), sekä vankisijoittelua (jakso 5.4).

5.2 Tekninen valvonta vankilassa

5.2.1 Johdanto

Laitosjärjestyksen- ja turvallisuuden ylläpitäminen, karkaamisen tai luvattoman poistumisen estäminen sekä vankilarikollisuuden torjuminen edellyttävät, että vankeja ja vankilan tiloja valvotaan. Valvontaa tehdään ensinnäkin vankilassa ja vankien keskuudessa läsnä olevan henkilökunnan toimesta kuulo- ja näköhavainnoin. Toiseksi vankeja ja vankilan tiloja valvotaan erilaisten teknisten hälytys- ja turvajärjestelmien avulla. Tässä jaksossa käsitellään erityisesti vankilan kameravalvontaa vankilan yleisissä tiloissa.

Valvonnasta vankilassa säädetään vankeuslain 16 luvun 1 §:ssä. Säännöksen mukaan vankeja ja vankien käytössä olevia tiloja on valvottava siten kuin vankilan järjestys, vankilassa pitämisen varmuus, vankien ja muiden henkilöiden turvallisuus sekä karkaamisen tai avolaitoksesta luvatta poistumisen ja rikoksen estäminen edellyttävät. Vankilassa on oltava turvallisuuden edellyttämät hälytys- ja muut tekniset turvajärjestelmät. Vankeuslain esitöiden mukaan teknisillä turvajärjestelmillä tarkoitetaan esimerkiksi lukitus-, kulunvalvonta- ja videojärjestelmiä. Hälytysjärjestelmiä ovat esimerkiksi murto- ja kehävalvontajärjestelmät sekä päällekkarkauksen hälytysjärjestelmä.¹¹²

Vankeuslaki sisältää muutamia yksittäisiä säännöksiä teknisen valvonnan käyttämisestä tietyissä tilanteissa, joissa kameravalvontaa voidaan käyttää joko kuvan ja/tai äänen välittämiseen: esimerkiksi valvotut tapaamiset (13 luku 2 §), vangin puhelun kuuntelu (12 luku 7 §), tarkkailu (18 luku 3 §) ja eristämistarkkailu (18 luku 4 §). Nämä tilanteet on määritelty tarkasti laissa erikseen. Vankeuslaissa ei kuitenkaan ole täsmällisesti määritelty sitä, millä tavoin ja missä laajuudessa kameravalvontaa voidaan käyttää vankilan yleisissä tiloissa. Edellä mainittu valvontaa vankilassa koskeva vankeuslain 16 luvun 1 § ei kerro muuta, kuin että vankilassa on oltava turvallisuuden edellyttämä hälytysjärjestelmä, ja esitöiden mukaan tällä tarkoitetaan esimerkiksi videojärjestelmää. Tähän säännökseen perustuen tällä hetkellä vankiloiden yleiset tilat ovat kuitenkin usein sellaisen kameravalvonnan piirissä, joka voi välittää ja tallentaa kuvaa, mutta ei ääntä. Valvonta kohdistuu vankilan yleisiin ja vankien yhteisessä käytössä oleviin tiloihin.¹¹³

---

¹¹² HE 263/2004 vp, s. 194.

¹¹³ HE 6/2020 vp, s. 8.

Kameravalvonnalla puututaan perus- ja ihmisoikeutena turvattuun yksityiselämän suojaan. Kameravalvonnan käyttäminen voi vaikuttaa myös vankien ihmisarvoisen kohtelun vaatimukseen kameravalvonnan käytön olosuhteista riippuen. Mikäli kameralla voidaan välittää kuvan lisäksi myös ääntä, voi kameravalvonnan käyttämisellä olla epäsuoremmin vaikutusta myös esimerkiksi vankien sananvapauteen, sekä laajasti ymmärrettynä myös vankien henkilökohtaiseen vapauteen ja koskemattomuuteen. Koska kameravalvonnan käyttäminen vankilan yleisissä tiloissa vaikuttaa moniin vankien perus- ja ihmisoikeuksiin, tulisi kameravalvonnan käyttämisestä säätää laissa täsmällisesti ja tarkkarajaisesti, ja säännöksen tulisi täyttää perusoikeuksien rajoitusedellytykset.¹¹⁴ Sääntely kameravalvonnan käyttämisestä vankilan yleisissä tiloissa ei tällä hetkellä ole täsmällistä, joten tilanne on epätydyttävä.

Kameravalvonnan käyttämisellä on yhteys myös täytäntöönpanon tavoitteiden toteutumiseen. Yhtäältä sillä pyritään takaamaan täytäntöönpanon turvallisuus kaikille osapuolille sekä estämään rikosten tekemistä rangaistusaikana. Toisaalta kameravalvonnan käyttäminen ei kuitenkaan ole omiaan toteuttamaan normaalisuuseriaatteen mukaisia olosuhteita tai vähentämään täytäntöönpanon olosuhteista johtuvia laitostumisriskejä.

Kameravalvonnan käyttämiseen vankiloiden yleisissä tiloissa liittyy useita kysymyksiä. Missä laajuudessa kameravalvontaa voidaan käyttää vankilarikollisuuden ehkäisemisen nimissä? Mitä tiloja voidaan kuvata, ja milloin voidaan kuvata? Voidaanko kameravalvonnan avulla välittää ja tallentaa vain kuvaa, vai myös ääntä? Millä perusteilla kuvaa ja/tai ääntä voidaan tallentaa ja miten tallenteita voidaan käyttää? Entä voitaisiinko tulevaisuudessa teknistä valvontaa tehdä muilla teknisillä laitteilla kuin kameravalvonnalla? Teknisen valvonnan käyttämistä koskevan sääntelyn tulisi sopeutua yhteen sekä vankien oikeuksien, että täytäntöönpanon tavoitteiden kanssa. Oma kysymyksensä on myös kameravalvonnan varsinaisen tehokkuus vankilarikollisuuden ehkäisemisessä. Voidaanko kameravalvonnan avulla tosiasiaa estää tai ehkäistä vankilassa tapahtuvia rikoksia, ja jos kyllä niin minkälaisia rikoksia? Tällaisia kysymyksiä tarkastelen tässä jaksossa.

---

¹¹⁴ Apulaisoikeusasiamies on jo vuonna 2009 huomauttanut vankeuslain 16 luvun 1 §:n säännöksen yleisluontoisuudesta ja tulkinnanvaraisuudesta perustuslain kannalta, päätös 14.12.2009, dnro 4252/4/08 ja 360/4/09. Lähde: Eduskunnan oikeusasiamiehen lausunto EOAK/3803/2019 (28.8.2019).

5.2.2 Muutosehdotukset nykyiseen sääntelyyn ja vaikutukset vankien oikeuksiin

Kuten edellä todettu, sääntely koskien kameravalvonnan käyttämistä vankilan yleisissä tiloissa ei ole tällä hetkellä täysin tyydyttävää. Sääntelyn epätasaisuuteen ollaankin tällä hetkellä puuttumassa. Lainsäädännön täsmentämistarpeita on käsitelty oikeusministeriön työryhmässä, joka selvitti Rikosseuraamuslaitoksen ja poliisin yhteistyötä vankeusaikaisen rikollisuuden estämisessä ja laitosturvallisuuden ylläpitämisessä.¹¹⁵ Työryhmän lausunnossa ehdotettiin muiden asioiden ohella sitä, että vankeuslakiin otetaan täsmälliset ja tarkkarajaiset säännökset vankien kameravalvonnasta vankilan yleisissä tiloissa. Työryhmä ehdotti vankeuslain 16 luvun 1 §:ää muutettavaksi niin, että vankilan yleisiä tiloja voitaisiin valvoa teknisellä valvonnalla, joka käsittäisi jatkuvasti kuvaa tai ääntä välittävällä tai tallentavalla teknisellä laitteella tapahtuvan katselun ja kuuntelun sekä muun teknisin apuvälinein tapahtuvan valvonnan. Ehdotetun säännöksen mukaan teknistä valvontaa ei saisi käyttää WC- ja peseytymistiloissa. Työryhmän lausunnon mukaan säännöksellä ei säädettäisi rajoituksista vapautensa menettäneiden perusoikeuksien toteutumiseen, vaan pyrittäisiin toteuttamaan perustuslain 7 §:n 3 momentin vaatimus vapautensa menettäneiden oikeuksien turvaamisesta lailla. Lausunnon mukaan vangin kameravalvonnassa ei olisi kysymys merkittävästä vapautensa menettäneiden yksityiselämän loukkaamisesta. Kameravalvonnan tarvetta perusteltiin vapautensa menettäneiden turvallisuudella.¹¹⁶

Eduskunnan oikeusasiamies antoi työryhmän ehdotusta koskien erityisen kriittisen lausunnon¹¹⁷, jossa hän nosti esiin useita seikkoja, jotka vaativat lisätäsmennystä. Työryhmä ei ollut esimerkiksi määritellyt vankilan yleisiä tiloja eikä perustellut kuvamateriaalin tallentamisen tarvetta. EOA:n näkemyksen mukaan pelkästään WC- ja peseytymistilojen rajaaminen pois kameravalvonnan piiristä oli liian suppea rajaus, sillä vankilassa on muitakin vangeille yhteisiä tiloja, joissa vanki voi joutua riisuuntumaan, eikä tätä tulisi EOA:n näkemyksen mukaan lainkaan tapahtua kameravalvonnassa. Mahdollisuus kuunnella ja tallentaa ääntä kameralla vankilan yleisissä tiloissa oli EOA:n näkemyksen mukaan täysin poissuljettu vaihtoehto. Ehdotettu säännös oli EOA:n mukaan omiaan loukkaamaan syvästi vankien yksityiselämän suojaa, sananvapautta sekä henkilökohtaista vapautta ja koskemattomuutta ra-

---

¹¹⁵ Oikeusministeriön julkaisuja, mietintöjä ja lausuntoja 2019:36.

¹¹⁶ Oikeusministeriön julkaisuja, mietintöjä ja lausuntoja 2019:36, s. 61.

¹¹⁷ Eduskunnan oikeusasiamiehen lausunto EOAK/3803/2019 (28.8.2019).

joittamalla vankien kanssakäymistä vankilan sisällä. Erityisesti EOA arvosteli sitä, ettei ehdotettu säännös ole millään tavalla oikeassa suhteessa sen aiheuttamiin perusoikeusrajoituksiin: EOA arvioi laitosjärjestystä vaarantavan keskustelun määrän olevan vähäistä suhteessa vankien väliseen tavalliseen keskusteluun. Lisäksi EOA esitti, että tieto mahdollisuudesta tulla jatkuvasti kuunnelluksi voisi vaikuttaa haitallisella tavalla vankien mielenterveyteen. EOA kuvaili ehdotettua muutosta jopa vankilaturvallisuutta enemmän vaarantavana kuin lisäävänä tekijänä, sillä hän arveli mahdollisuuden kuunnella vankeja vaikuttavan kielteisesti vankien asennoitumiseen virkamiehiä kohtaan. EOA toi myös ilmi ongelman liittyen siihen, että myös vankilan henkilökunta joutuisi kuuntelevan kameravalvonnan piiriin. Lopuksi EOA arvosteli ehdotetun säännöksen mahdollisuutta tehdä valvontaa ”muulla teknisellä apuvälineellä”. Työryhmän lausunnossa ei oltu selvennetty mitä tämä tarkoittaisi, eikä milloin ja keneen tällaista valvontaa voitaisiin kohdistaa. EOA totesi, että ”vapautensa menettäneiden oikeuksien lailla turvaamista koskeva vaatimus ja perusoikeuksien rajoittamisedellytykset huomioon ottaen ei voida säätää avointa mahdollisuutta suorittaa minkäläistä tahansa valvontaa minkäläisellä hyvänsä teknisellä laitteella käytännössä ilman mitään edellytyksiä tälle valvonnalle. Tekniikan nopea kehittyminen ja pyrkimys säätää laki sellaiseksi, että se ei ole sidottu tietynlaiseen tekniikkaan tai laitteisiin, ei voi oikeuttaa tällaista täysin rajoituksetonta sääntelyä.”¹¹⁸

Lausuntokierroksen jälkeen hallitus antoi esityksensä asiasta alkuvuonna 2020.¹¹⁹ Hallituksen esityksessä ehdotetaan teknistä valvontaa koskien vankeuslakiin lisättäväksi uutta 16 luvun 1 a § säännöstä. Perusteluiden mukaan uusi säännös on tarpeen, koska suurta osaa vankilan tiloista valvotaan jo nyt teknisesti, vaikka laissa ei nyt ole täsmällistä säännöstä asiasta. Kameroilla tapahtuva valvonta katsotaan ehdotuksessa välttämättömäksi vankilaturvallisuuden ylläpitämiseksi. Ehdotetun säännöksen nojalla vankilan aluetta ja tiloja voitaisiin valvoa teknisesti kuvaa välittävillä ja tallentavilla laitteilla.¹²⁰ Ehdotetusta säännöksestä siis poistettiin aikaisemmin kaavailtu mahdollisuus äänen kuunteluun ja tallentamiseen. Samoin poistettiin ehdotus koskien mahdollisuutta tehdä valvontaa ”muulla teknisellä apuvälineellä” – ehdotus, jota ei alun perinkään oltu perusteltu työryhmän mietinnössä sen tarkemmin. Hallituksen esityksen mukaan kameravalvonta kattaisi kaikki vankilan yleiset tilat.

---

¹¹⁸ Eduskunnan oikeusasiamiehen lausunto EOAK/3803/2019 (28.8.2019), s. 4-9.

¹¹⁹ HE 6/2020 vp.

¹²⁰ HE 6/2020 vp, s. 24.

Alueet, joihin valvontaa voitaisiin kohdistaa, olisivat esimerkiksi vankilan ulkoilupiha, osastojen yleiset tilat ja toimintatilat sekä niissä olevat henkilöt. Teknisen valvonnan ulkopuolelle jäisivät vankien asuinsellit, WC-tilat, pukeutumistilat ja muut vastaavat tilat, joissa kameravalvonta ei olisi perusteltua vankien yksityisyydensuojan turvaamiseksi. Valvonta olisi myös yleisluontoista siinä mielessä, että säännöksen nojalla ei voitaisi kohdistaa valvontaa nimenomaisesti yksittäiseen vankiin. Ehdotuksen mukaan teknisestä valvonnasta pitäisi ilmoittaa esimerkiksi valvonnan kohteena olevissa tiloissa olevilla valvonnasta kertovilla kylteillä.¹²¹ Hallituksen esityksessä on arvioitu uuden teknistä valvontaa koskevan säännöksen olevan yksityiselämän suojan kannalta ongelmaton; säännöksellä ei varsinaisesti laajennettaisi, vaan täsmennettäisiin jo käytössä olevia käytäntöjä.¹²² Esityksen mukaan ehdotukset kokonaisuudessaan täyttävät perusoikeuksien yleiset rajoitusedellytykset, ja lakiehdotukset voidaan säätää tavallisessa lainsäätämisyjärjestyksessä, mutta on suotavaa, että esitys saataan vielä perustuslakivaliokunnan käsiteltäväksi.¹²³

Alun perin työryhmän ehdottama säännös, joka olisi mahdollistanut keskusteluiden kuuntelemisen kameravalvonnalla vankilan yleisissä tiloissa, koettiin ilmeisesti lausuntokierroksen jälkeen liian ongelmalliseksi. Nähdäkseni alkuperäinen ehdotus olisikin ollut perusoikeuksien rajoittamisen osalta ongelmallinen, erityisesti suhteellisuusperiaatteen kannalta. Suhteellisuusperiaate olisi edellyttänyt, että jollain konkreettisella tavalla olisi voitu perustella kuuntelulla saavutettavissa olevat hyödyt – eli miten keskusteluiden kuuntelu olisi ollut välttämätöntä vankilan turvallisuuden ylläpitämiseksi ja vankilarikollisuuden estämiseksi. Kameravalvonnan tehokkuus vankilarikollisuuden ehkäisemisessä ei kuitenkaan ole yksiselitteistä, kuten seuraavassa jaksossa käy ilmi.

5.2.3 Teknisen valvonnan tehokkuus vankilarikollisuuden torjumisessa

Käyttämällä kameravalvontaa vankiloissa pyritään takaamaan sekä vangeille että vankilan henkilökunnalle turvalliset olosuhteet vankeusrangaistuksen täytäntöönpanolle. Lisäksi kameravalvonnalla pyritään ehkäisemään vankilarikollisuutta. Mutta kuinka tehokas keino kameravalvonnan käyttäminen näiden tavoitteiden saavuttamiseksi oikeastaan on?

---

¹²¹ HE 6/2020 vp, s. 36.

¹²² HE 6/2020 vp, s. 46.

¹²³ HE 6/2020 vp, s. 49. Käsittely on vielä 12.5.2020 valiokunnissa kesken.

Kameravalvonnan käyttämistä rikosten torjumisessa on teoreettisesti perusteltu ns. rikosten tilannetorjuntaan liittyvillä näkemyksillä (situational crime prevention). Taustalla on ajatus siitä, että rikoksia syntyy tilanteissa, joissa on käsillä samanaikaisesti motivoitunut rikoksentekijä, otollinen kohde rikokselle sekä puutteelliset valvonnan olosuhteet. Lisäksi kyse on rationaalisesta valinnasta: rikollisen teon tekemistä edeltää hyötyjen ja haittojen välinen punninta ja rationaalinen päätöksenteko. Rikosten tilannetorjunnalla yritetään vähentää mahdollisuutta rikoksen tekemiselle tai sen onnistumiselle. Ajatuksena on, että rikoksen tekemisestä tulee sitä epätodennäköisempää, mitä suurempi on kiinnijäämisen riski, mitä enemmän rikoksen tekemiseen joutuu panostamaan, ja mitä vähemmän teosta saa hyötyä. Kameravalvonnan käyttämistä rikosten ehkäisemisessä perustellaan sillä, että valvontakamera kasvattaa kiinni jäämisen riskiä ja saattaa pienentää teosta saatavaa hyötyä, ja potentiaalinen rikoksentekijä näitä seikkoja rationaalisesti punnittuaan jättäisi rikollisen teon todennäköisemmin tekemättä.¹²⁴ Valvontakameroiden asettaminen näkyville paikoille toimii vangeille eräänlaisena muistutuksena toimia asianmukaisesti.¹²⁵

Kameravalvonnan tehokkuutta vankilarikollisuuden ehkäisemisessä ei ole tutkittu kovinkaan laajasti, mutta mainitsen esimerkkinä kaksi tutkimusta. Australiassa on tutkittu sitä, minkälaista vaikutusta vankilan kameravalvonnalla on vankien huonoon käyttäytymiseen (misbehavior).¹²⁶ Tutkimuksessa selvitettiin, onko kameravalvonnalla suurempi preventiivinen vaikutus vankien ei-väkivaltaiseen kuin väkivaltaiseen huonoon käytökseen, ja väkivaltaisen käytöksen osalta onko kameravalvonnalla suurempi preventiivinen vaikutus suunnitelmalliseen kuin ei-suunnitelmalliseen väkivaltaiseen käytökseen. Tutkimuksen mukaan ei-väkivaltaisia rikoksia tehtiin suurimmaksi osaksi kameravalvonnan ulottumattomissa, kun väkivaltaisten rikosten kohdalla tapahtumapaikka vaihteli enemmän. Väkivaltaisten rikosten osalta tutkimuksessa todettiin, että suunnitelmallisia väkivaltaisia tekoja tehtiin suurimmaksi osaksi kameravalvonnan ulottumattomissa, kun taas ei-suunniteltujen eli spontaanien väkivaltaisten tekojen tapahtumapaikka vaihteli. Tutkimustulosten perusteella vankilan kameravalvonnalla nähtiin siis olevan suurempi preventiivinen vaikutus ei-väkivaltaiseen kuin väkivaltaiseen käytökseen, ja väkivaltaisen käytöksen osalta suurempi preventiivinen vaikutus suunniteltuun kuin ei-suunniteltuun käytökseen. Tutkimuksen mukaan kameravalvonta ei

---

¹²⁴ Debus-Sherrill, La Vigne, Downey 2017, s. 368. Takala 2011. Tilannetorjunnasta nimenomaan vankilaolosuhteissa on kirjoittanut Wortley 2002.

¹²⁵ Wortley 2002, s. 59.

¹²⁶ Allard, Wortley, Stewart 2008.

ole niin tehokas preventiivinen keino suunnittelemattomien väkivaltatekojen estämiseen, sillä tällaiset teot ovat usein varsin spontaaneita. Järjestäytyneempään toimintaan kamera-valvonnalla sen sijaan nähtiin olevan enemmän vaikutusta.¹²⁷

Myös USA:ssa on tutkittu kameravalvonnan tehokkuutta vankiloissa.¹²⁸ Tutkimuksessa tutkittiin turvallisuutta, väkivaltaa ja muuta huonoa käytöstä sekä vankien oman kokemuksen pohjalta, että kirjattujen tapausten lukumäärän pohjalta ajalta ennen ja jälkeen kameravalvonnan asentamisen. Tarkoitus oli selvittää miten vangit, ja toisaalta vankilan henkilökunta kokevat kameravalvonnan hyödyt ja vaikutukset. Lisäksi tarkoitus oli selvittää vaikuttaako kameravalvonnan asentaminen vankien käyttäytymiseen esimerkiksi väkivallan, seksuaalisen väkivallan tai muunlaisen huonon käytöksen suhteen. Tutkimustulokset eivät olleet yksiselitteisiä. Toisaalta esimerkiksi vankien kokemuksen mukaan väkivaltaa, seksuaalista väkivaltaa, uhkailuita ja tappeluita oli vähemmän, mutta kokemukset olivat sekalaisia siitä, parantavatko kamerat todellisuudessa turvallisuutta vankilassa. Vankilan henkilökunnan asenteet kameravalvontaan ja kokemukset sen hyödyistä vaihtelivat henkilökunnan aseman mukaan. Toisaalta tutkimustulokset osoittivat, että varsinaisten raportoitujen tapausten määrä ei ollut merkittäväällä tavalla muuttunut kameroiden asentamisen jälkeen. Tutkimuksessa esimerkiksi todettiin, että vangit olivat nopeasti oppineet ne alueet, joihin kamera ei kuvannut, ja esimerkiksi väkivaltatapauksia oli sittemmin havaittu juuri näillä alueilla. Tulokset eivät siis varsinaisesti viitanneet siihen, että kameravalvonnalla voitaisiin merkittävässä määrin estää väkivaltaa tai muutakaan huonoa käytöstä vankiloissa. Kameroista nähtiin kuitenkin sekä vankien että henkilökunnan mielestä olevan muita hyötyjä. Tallenteita voitiin esimerkiksi käyttää jo sattuneiden tapausten selvittämiseen todisteena jälkikäteen. Joiltain osin kamerat olivat myös saaneet vangit tuntemaan olonsa turvallisemmaksi.¹²⁹

Myös Kiurun kokemuksen mukaan vangit ovat varsin tietoisia siitä, mitä tiloja vankilassa on mahdollista kuvata, ja mitä ei. Hän arvioikin, että väkivaltaa tai muuta rikollista toimintaa

---

¹²⁷ Allard, Wortley, Stewart 2008, s. 414-418. Samankaltaisesti Wortley jo 2002 s. 83-84: väkivallan teon paikat vaihtelevat eri tutkimusten mukaan, mutta yleisesti ottaen suunniteltua väkivaltaa tehtiin enemmän ns. yksityisissä ja huonosti valvotuissa paikoissa, kuten sulleissa tai suihkuissa, kun taas spontaanimpaa väkivaltaa esiintyi enemmän yleisissä tiloissa, joihin kokoontui suuri joukko vankeja kerralla. Wortley 2002 (s 224) nosti esiin, ettei kameravalvonnan tehokkuudesta järjestysthäiriöiden tai väkivallan estämisessä ollut vielä tuolloin tarpeeksi tutkimustietoa.

¹²⁸ Debus-Sherrill, La Vigne, Downey 2017.

¹²⁹ Debus-Sherrill, La Vigne, Downey 2017, s. 370, 374, 379-381.

ei yleensä tehdä yleisissä, kameravalvotuissa tiloissa, vaan ennemmin saunassa, pukuhuoneessa ja selleissä. Tämän vuoksi hän oli epäileväinen ääntä välittävän kameravalvonnan mahdollisista hyödyistä.¹³⁰

Edellä esitetyn perusteella voidaan todeta, että ei ole yksiselitteistä, kuinka tehokas väline valvontakamera on vankilarikollisuuden ennaltaehkäisemisessä. Valvontakameroiden käyttäminen ei välttämättä suoranaisesti määrällisesti vähennä esimerkiksi sattuneita väkivaltatapauksia. Kameravalvonnasta johtuen tekojen pääasiallinen tekopaikka voi kuitenkin valikoitua sellaiseksi, joka on valvontakameran ulottumattomissa. Näin on etenkin suunniteltujen tekojen kohdalla. Näinpä esimerkiksi huumausainerikollisuuteen kytkeytyvä väkivaltainen velkojenperintä olisi todennäköisesti yleensä sellaista ennalta suunniteltua toimintaa, joka pyrittäisiin joka tapauksessa toteuttamaan valvontakameroiden ulottumattomissa. Spontaanien välienselvittelyiden kohdalla valvontakameroiden vaikutus voi olla vielä edellä mainittua vähäisempi. Muita hyötyjä valvontakameroista voi kyllä olla: valvontakamerat voivat lisätä vankien turvallisuuden tunnetta ja niitä voidaan hyödyntää jälkikäteen sattuneiden tapahtumien selvittämiseen. Tässä valossa voidaan nähdäkseni perustellusti kyseenalaistaa, olisiko edellä käsitellyn lainsäädäntöehdotuksen osalta voitu osoittaa, että mahdollisuus äänen välittämiseen ja tallentamiseen olisi ollut oikeasuhtainen keino ja välttämätöntä aina-kaan vankilarikollisuuden ennaltaehkäisemisen näkökulmasta.

5.2.4 Tekninen valvonta ja täytäntöönpanon tavoitteet

Kameravalvonnan käyttämisellä vankilan yleisissä tiloissa on yhteys myös täytäntöönpanon tavoitteiden toteutumiseen. Asiaa voidaan tarkastella monesta näkökulmasta. Ensinnäkin kameravalvonnan käyttämisellä pyritään takaamaan laitosjärjestystä, täytäntöönpanon turvallisuus vangeille ja vankilan henkilökunnalle, sekä estämään rikosten tekeminen rangaistus-aikana. Näiden tavoitteiden toteutumista kameravalvonta ainakin joissain määrin auttane. Kuten edellä todettu, kameravalvonnan tehokkuus vankilarikollisuuden ennaltaehkäisemisessä ei ole yksiselitteistä. Kameravalvonta toki kasvattaa esimerkiksi kiinni jäämisen riskiä, mutta on mahdollista, että tällä on suurempi vaikutus siihen, missä paikoissa väkivallante-koja vankilassa tehdään, kuin siihen, että tapausten tosiasiallinen määrä vähenisi. Valvontakamerat voivat kuitenkin lisätä niin vankien kuin vankilassa työskentelevän henkilökunnan

---

¹³⁰ Turun vankilan apulaisjohtaja Petri Kiurun haastattelu 9.3.2020.

turvallisuuden tunnetta, ja lisäksi valvontakameratallenteita voidaan hyödyntää jälkikäteen sattuneiden tapausten selvittämisessä.

Toisaalta on muistettava, että täytäntöönpano on tarkoitus järjestää normaalisuusperiaatteen mukaisesti, ja vankeudesta aiheutuvia haittoja sekä laitostumisvaikutusta on pyrittävä minimoimaan. Kameravalvonnan ei nähdäkseni voida nähdä suoranaisesti edesauttavan näiden tavoitteiden toteutumista. Normaalisissa yhteiskunnassa ihmiset eivät lähtökohtaisesti ole jatkuvan kuvaa välittävän – tai vielä vähemmän ääntä välittävän – kameravalvonnan piirissä. Tieto siitä, että viranomainen voi kameran välityksellä valvoa vankeja ja vankilan yleisiä tiloja voi olla ahdistava. Normaalisuusperiaatteen ja laitostumisriskien vähentämisen toteuttaminen vaarantuisi entistä enemmän, jos kameravalvonnalla voitaisiin välittää ja tallentaa kuvan lisäksi myös ääntä. Eduskunnan oikeusasiamies toi edellä käsitellyssä lausunnossaan nähdäkseni perustellusti esiin sen, että tällaisella valvontamenetelmällä olisi todennäköisesti negatiivista vaikutusta vankeihin ja mahdollisesti jopa heidän mielenterveyteensä.

5.2.5 Yhteenveto ja arviointia

Edellä on käsitelty vankilan yleisissä tiloissa käytettävää kameravalvontaa vankilarikollisuuden ehkäisemisen keinona. Kuten edellä on todettu, kameravalvonnan todellinen tehokkuus vankilarikollisuuden ehkäisemisessä ei ole tutkimusten valossa yksiselitteistä. Kameravalvonnan hyödyiksi on nähty etenkin turvallisuudentunteen lisääntyminen ja mahdollisuus hyödyntää tallenteita jälkikäteisessä asioiden selvittelyssä. Kameravalvontaa varmasti voidaankin pitää hyödyllisenä vankilan yleisen järjestyksen ja turvallisuuden kannalta sekä esimerkiksi karkaamisen estämiseksi. Näihin tarkoituksiin kuvaa välittävää ja tallentavaa kameravalvontaa vankilan yleisissä tiloissa voidaan pitää perusteltuna. Kameravalvonnalla puututaan kuitenkin vangin perusoikeuksiin, joten valvontaa koskevan sääntelyn täsmentäminen nykyisestä on paikallaan.

Sen sijaan mahdollisuus ääntä välittävään ja tallentavaan kameravalvontaan vankilan yleisissä tiloissa vaikuttaa mielestäni liian ongelmalliselta toteutettavaksi ainakaan siten, kuin oikeusministeriön työryhmä alkuperäisessä lausunnossaan ehdotti. Mahdollisuus kuunnella ja tallentaa vankien keskusteluja vankilan yleisissä tiloissa johtaisi usean vangin perus- ja ihmisoikeuden rajoittumiseen, enkä näe, että tälle olisi osoitettavissa sellaisia perusteita, joiden johdosta rajoitusten voisi katsoa olevan oikeasuhtaisia ja välttämättömiä. Ääntä välittävä

ja tallentava kameravalvonta voisi vaikuttaa erittäin negatiivisesti vankien asennoitumiseen, ja se olisi myös nähdäkseni vakavalla tavalla ristiriidassa normaalisuusperiaatteen ja vankeusrangaistuksesta aiheutuvien haittojen vähentämisperiaatteen kanssa.

On myös muistettava, että suurin osa vangeista ei pyri jatkamaan rikollista toimintaa vankilan sisällä. Kameravalvonta vankilan yleisissä tiloissa vaikuttaa kuitenkin kollektiivisesti kaikkiin laitoksen vankeihin. Valvonta ja siitä johtuvat perus- ja ihmisoikeusrajoitukset kohdistuvat kaikkiin vankeihin, on heidän aikomuksenaan jatkaa rikosten tekemistä vankilassa tai ei. Myös tämä huomioiden olisi nähdäkseni vaikea perustella vankilaviranomaisten toimivallan laajentamista nykyisestä niin perusteellisella tavalla, kuin työryhmä ehdotti. Mahdollisuus kuunnella vankien keskusteluja tulisi myös jatkossa säilyttää sellaisena, että se perustuu erikseen määriteltyihin tilanteisiin ja yksittäistapaukselliseen harkintaan, sillä kyse on merkittävästä vankien oikeuksiin puuttumisesta ja toimenpiteestä, joka on omiaan hankaloittamaan tiettyjen vankeusrangaistukselle määriteltyjen tavoitteiden toteutumista.

5.3 Vankien yhteydenpidon valvonta

5.3.1 Johdanto

Vankien mahdollisuus olla yhteydessä ulkomaailmaan nähdään nykykäsityksen mukaan monesta syystä tärkeäksi. Laajasti ajateltuna sillä pyritään hallitsemaan vankeusrangaistuksen luonteesta johtuvia haittavaikutuksia, vähentämään mahdollisuutta laitoksen sisäisen vallan väärinkäyttämislle, turvaamaan vankien asianmukaista kohtelua, helpottamaan vankien oloa vankeusrangaistuksen aikana, ehkäisemään laitostumisvaikutusta sekä edesauttamaan vangin mahdollisuutta integroitua takaisin yhteiskuntaan vapautumisen jälkeen. Yhteydenpitomahdollisuuksissa on myös kyse vangin perus- ja ihmisoikeuksien tehokkaasta toteuttamisesta.¹³¹

Tässä jaksossa tarkasteluni keskiössä on pääsääntöisesti vangin mahdollisuus pitää yhteyttä perheeseensä ja läheisiinsä. Suljetuissa laitoksissa vangit voivat pitää yhteyttä läheisiinsä pääsääntöisesti puheluiden, kirjeiden ja tapaamisten avulla. Nykyään vangeilla on myös jon-

---

¹³¹ Van Zyl Smit – Snacken 2009 (e-kirja), kpl 6: Contact with the outside world, s. 945-950.

kin verran mahdollisuuksia yhteydenpitoon sähköisesti esimerkiksi sähköpostin tai videoyhteyden välityksellä. Vankien yhteydenpito ulkomaailmaan ei voi kuitenkaan olla täysin vapaata ja valvomatonta, vaan sitä joudutaan valvomaan ja tietyissä tilanteissa rajoittamaan väärinkäytösten estämiseksi. Tällä pyritään turvaamaan laitoksen järjestystä ja turvallisuutta sekä ehkäisemään vankilarikollisuutta. Vangin oikeudesta yhteydenpitoon ja näiden oikeuksien rajoittamisesta on säädetty vankeuslaissa. Lisäksi kansainväliset suositukset edellyttävät, että vangeille on taattu oikeus yhteydenpitoon.¹³²

Yhteydenpitomahdollisuudessa on myös kyse vangin perhe-elämän toteutumisesta. Penologisesta näkökulmasta yhteyksien katkeamisen omaan perheeseen on katsottu olevan vankeusrangaistuksen tuskaisimpia puolia. Nimenomaan perheen merkitys yhteiskuntaan integroitumisessa vapautumisen jälkeen on valtava; lähtökohtaisesti perheeltä saa henkisen tuen lisäksi apua majoituksen ja työpaikan löytämiseen. Myös rikoksettoman elämäntavan valitseminen on todennäköisempää, jos vangilla on vahvoja sosiaalisia siteitä vapaudessa, joten kyse on myös uusintarikollisuuteen vaikuttavasta seikasta. Tiiviiden perheyhteyksien säilyminen vankeusrangaistuksen ajan on siten merkityksellistä paitsi vangin ja tämän perheen kannalta, niin laajemmin ajateltuna myös koko yhteiskunnan kannalta.¹³³

Perhe-elämä on turvattu myös perus- ja ihmisoikeutena. Vankilaviranomaisilla on sekä negatiivinen velvollisuus olla perusteettomasti puuttumatta vankien perhe-elämään, että positiivinen velvollisuus auttaa vankeja ylläpitämään perhesuhteitaan vankeuden aikana. Perhe-elämän suojaan voidaan puuttua vain lainmukaisin perustein, jos puuttumisella on oikeutettu tarkoitus ja sen arvioidaan olevan välttämätöntä. Yhteydenpitomahdollisuuksia rajoittaessa tulee noudattaa suhteellisuusperiaatetta, ja vangin perhe-elämälle tulee antaa riittävä painoarvo. Rajoitukset eivät voi olla kohtuuttomia tai täysin rajattomia, vaikka niiden tarkoituksena olisikin rikosten estäminen.¹³⁴ Vankien yhteydenpitomahdollisuuksien rajoittaminen on tullut usein EIT:n arvioitavaksi juuri sen johdosta, onko rajoituksilla loukattu perhe-elämän suojaa.¹³⁵

---

¹³² Sekä Nelson Mandela-säännöissä (sääntö 58) että Euroopan vankilasäännöissä (säännöt 24.1-2) edellytetään, että edes jonkinlainen yhteydenpitomahdollisuus esimerkiksi kirjeiden ja tapaamisten myötä vangeilla tulee olla, vaikka yhteydenpitoa voidaan tarvittaessa valvoa ja rajoittaa.

¹³³ Van Zyl Smit – Snacken 2009 (e-kirja), kpl 6: Contact with the outside world, s. 1015-1024.

¹³⁴ Hirvelä – Heikkilä 2017, s. 808-812.

¹³⁵ EIS 8 artiklan loukkausta ei todettu esimerkiksi tapauksissa *Enea v. Italia* (17.9.2009) ja *Messina v. Italia No. 2* (18.12.2000), joissa oli kyse erittäin vakavista rikoksista pitkiin vankeusrangaistuksiin tuomittujen ns. mafiarikollisten yhteydenpitomahdollisuuksien rajoittamisesta usean vuoden ajan. Vangit oli asetettu erittäin valvottuihin olosuhteisiin, ja rajoitukset koskivat mm. tapaamisten määrää, toteuttamistapaa ja olosuhteita.

Edellä on todettu, kuinka esimerkiksi järjestäytyneiden rikollisryhmien organisoiman huumausainekaupan onnistumisen kannalta yhteydenpito vankien ja ulkomaailman välillä on välttämätöntä. Ensinnäkin rikollisryhmien jäsenten on pystyttävä kommunikoimaan tarpeistaan, sopimaan huumausaineiden kuljetuksesta ja järjestelemään maksuja ulkomaailmassa olevien henkilöiden kanssa. Rikollisryhmien jäsenten on myös pystyttävä pitämään yhteyttä toisiinsa vankilan sisällä. Tekoja suunnitellaan ja huumausaineiden toimituksista sovitaan paljon esimerkiksi puhelimitse ja kirjeitse. Lisäksi yhteydenpitomahdollisuuksia hyödynnetään varsinaiseen huumeiden kuljettamiseen vankilaan. Huumausaineita lähetetään esimerkiksi kirje- ja postilähetyksiin piilotettuna, ja vankilaan saapuvat vierailijat voivat myös kuljettaa huumeita vankilan sisälle erityisesti valvomattomien tapaamisten yhteydessä.

Koska osa vangeista pyrkii käyttämään yhteydenpitomahdollisuuksia rikollisen toiminnan jatkamiseen, on vankien yhteydenpitoa valvottava ja yhteydenpitomahdollisuuksia tietyissä tilanteissa rajoitettava. Tarkastelen seuraavaksi muutamia tähän liittyviä toimenpiteitä, joilla vankilarikollisuutta pyritään ehkäisemään. Erityisesti olen valinnut tarkasteluun muutamat sellaiset kirjeenvaihtoon ja tapaamisiin liittyvät toimenpiteet, jotka rajoittavat vankien perus- ja ihmisoikeuksia, ja ovat myös ongelmallisia muiden täytäntöönpanon tavoitteiden näkökulmasta.¹³⁶

5.3.2 Yhteydenpidon valvontaa koskevat säännökset ja niiden vaikutus vankien oikeuksiin

Vankilan sisäposti

Rajoitusten tarkoituksena oli katkaista tuomittujen yhteydet mafiaan, suojella yhteiskunnan turvallisuutta ja estää uusien rikosten tapahtumista. Perhe-elämän rajoituksia pidettiin lainmukaisina, oikeutettuina, perusteltuina ja suhteellisuusperiaatteen mukaisina. Samoin EIS 8 artiklan loukkausta ei todettu tapauksessa *Van der Ven v. Alankomaat* (4.2.2003), jossa vakavista rikoksista pitkään vankeusrangaistukseen tuomittu vanki oli asetettu karkaamisvaaran vuoksi korkean turvallisuusluokan vankilaan. Vangin puheluita, kirjeenvaihtoa ja tapaamisia rajoitettiin, mutta rajoitukset katsottiin oikeasuhtaiseksi tavoiteltuun päämäärään nähden. Sen sijaan elinkautisvankeja koskevissa tapauksissa *Trosin v. Ukraina* (23.5.2012) ja *Khoroshenko v. Venäjä* (30.6.2015) EIS 8 artiklan loukkaus todettiin, kun sinänsä vakavista rikoksista tuomittuihin vankeihin oli kohdistettu usean vuoden ajan suoraan lainsäädännön nojalla rankkoja yhteydenpidon rajoituksia. Lainsäädäntö ei tarjonnut joustavuutta, sillä rajoitusten tarvetta ei harkittu yksittäistapauksissa kunkin vangin kohdalla erikseen, vaan niitä sovellettiin sellaisenaan kollektiivisesti kaikkiin elinkautisvankeihin. Rajoitusten ei todettu olevan suhteellisuusperiaatteen mukaisia. EIT arvosteli maiden lainsäädäntöä.

¹³⁶ Kaikkia vankilarikollisuuden torjumiseen tähtäviä kirjeenvaihtoon, puheluihin tai tapaamisiin liittyviä säännöksiä ei ole tässä yhteydessä mahdollista käsitellä niiden suuren määrän vuoksi, vaan esiin nostetaan muutamia toimenpiteitä esimerkkeinä.

Vangeilla on lähtökohtaisesti oikeus yhteydenpitoon kirjeiden välityksellä. Sitä, kehen vanki voi olla yhteydessä, ei ole rajoitettu. Näin ollen vangilla on oikeus olla yhteydessä kirjeitse myös esimerkiksi saman vankilan eri osastolla asuvaan toiseen vankiin. Kirjeenvaihdon osalta vankilarikollisuutta, ja etenkin järjestäytyneiden rikollisryhmien vaikutusmahdollisuuksia vankilassa, on pyritty torjumaan rajoittamalla mahdollisuuksia vankilan sisäpostin käyttämiseen. Järjestäytyneisiin rikollisryhmiin kuuluvat vangit ovat aikaisemmin hyödynneet sisäpostia laajasti omiin tarkoituksiinsa. Sisäpostilla lähetettävissä viesteissä on käsitelty ryhmän toimintaan liittyviä asioita, kuten uusien jäsenten rekrytoimista tai toisten vankien painostamista. Viestintä tällä tavoin on ollut tehokasta, sillä viestit eri osastoilla olevien vankien välillä ovat kulkeneet nopeasti.¹³⁷ Tällaisesta toiminnasta aiheutuu luonnollisesti uhkaa vankilan järjestykselle ja turvallisuudelle.

Ymmärrettävästi vankilat ovat edellä mainituista syistä halunneet rajoittaa vankien mahdollisuuksia sisäpostin käyttämiseen. Alun perin vankeuslaissa ei oltu kuitenkaan otettu tarkemmin kantaa siihen, millä tavoin vankien kirjeenvaihto tuli järjestää; laissa todettiin vain, että vangilla on oikeus kirjeenvaihtoon. Erään vankilan kieltäytyttyä toimittamasta vankien kirjeitä perille sisäpostilla turvallisuusnäkökohtiin vedoten, vanki teki asiasta kantelun oikeusasiamiehelle, joka päätyi puoltamaan sitä, että vangeille tulisi järjestää mahdollisuus sisäpostin käyttämiseen. Apulaisoikeusasiamiehen mukaan vankien lähtökohtaista kirjeenvaihto-oikeutta ei voitu silloinen lainsäädäntö huomioiden vaikeuttaa yleisiin turvallisuusseikkoihin vedoten.¹³⁸

Vankeuslakia uudistettiin asian osalta vuonna 2015. Kirjeenvaihtoa koskevaan säännökseen lisättiin, että vangilla on oikeus kirjeenvaihtoon *postin välityksellä*. Muutoksella haluttiin selventää sitä, että vankilalla ei ole velvollisuutta toimittaa vankien välisiä viestejä ja kirjeitä sisäpostilla, mutta se voisi yhä harkintansa mukaan tehdä niin. Muutosta perusteltiin sillä, että sisäpostin käyttäminen voi vaarantaa vankilan järjestystä ja turvallisuutta. Lisäksi esitöissä selvennettiin, että sisäpostina toimitettujen kirjeiden tarkastamisessa noudatettaisiin kirjeiden tarkastamista koskevia säännöksiä.¹³⁹ Lainmuutoksen yhteydessä perustuslakivaliokunta totesi, että asia on merkityksellinen perustuslaissa turvatun yksityiselämän suojan kannalta, ja että vangin yhteydenpito-oikeuksia ei tulisi rajoittaa enempää kuin on kussakin

---

¹³⁷ Kts. tarkemmin LaVM 17/2014 vp.

¹³⁸ Apulaisoikeusasiamiehen ratkaisu Dnro 1621/4/05 (13.4.2007).

¹³⁹ HE 45/2014, s. 43.

yksittäistapauksessa välttämätöntä.¹⁴⁰ Lakivaliokunta katsoi oikeusministeriöltä saamaansa selvitykseen nojaten, että sisäpostin käytön rajoittamista voitiin pitää välttämättömänä rajoituksena vankien yhteydenpito-oikeuteen, jotta vankilan järjestys ja turvallisuus voidaan riittävästi taata. Lakivaliokunta totesi muun muassa, että järjestäytyneiden rikollisryhmien toimintaan ei aina voida riittävän tehokkaasti puuttua muiden, lähinnä kirjeenvaihdon luottamuksellisuutta rajoittavien säännösten turvin.¹⁴¹

Nykyinen sääntely näin ollen mahdollistaa sen, että vankien välinen viestien välittäminen sisäpostilla estetään. Kuten todettu, tämä herättää kysymyksiä perus- ja ihmisoikeutena turvatun yksityiselämän suojan kannalta. Suojan piiriin kuuluu se, että yksilöllä on oikeus vapaasti solmia ja ylläpitää suhteita muihin ihmisiin.¹⁴² Julkisella vallalla on velvollisuus turvata perusoikeuksien toteutuminen. Vankien yhteydenpitomahdollisuuden toteutumista edistäisi ja helpottaisi se, että viestien välittäminen vankilan sisäpostilla sallitaan. Toisaalta vankien yhteydenpito-oikeutta tulisi myös rajoittaa vain välttämättömien syiden vuoksi. Nimenomaan välttämättömyys-kriteerin täyttymisestä tässä tapauksessa voidaan nähdäkseni perustellusti olla muutakin mieltä, kuin mihin ratkaisuun lainsäädännössä on nyt päädytty. Toimenpide ei nimittäin varsinaisesti estä, vaan nähdäkseni ainoastaan hidastaa vankien mahdollisuutta olla kirjeitse yhteydessä toisella osastolla asuviin vankeihin, kun kirjeet voidaan nyt vaatia lähettämään normaalin postin kautta. Viestin perille päätymistä ei siis voida estää sen helpommin kuin aikaisemminkaan.

Mielenkiintoinen on lisäksi lain esitöissä omaksuttu näkemys siitä, että sisäpostin käyttäminen voidaan edelleen harkinnanvaraisesti sallia. Sisäpostin kieltämistä on tarkoitettu sovellettavan nimenomaan järjestäytyneisiin rikollisryhmiin kuuluviin vankeihin. Lakivaliokunta totesi lausunnossaan, että ”Muiden kuin rikollisryhmiin kuuluvien vankien välillä viestien toimittaminen sisäpostilla on edelleen mahdollista ja suositeltavaakin.”¹⁴³ Toisaalta ajatuksena on hyvä, että yhteydenpitoa voidaan vaikeuttaa kohdennetusti vain sellaisten vankien kohdalla, jotka käyttävät tätä mahdollisuutta väärin. Tällöin perusoikeuksien toteutuminen ei hankaloidu tarpeettomasti muiden vankien kohdalla. Toisaalta taas sisäpostin sallimisen harkinnanvaraisuus voi nähdäkseni johtaa hankaliin rajanvetotilanteisiin. Miten esimerkiksi

---

¹⁴⁰ PeVL 34/2014, s. 2.

¹⁴¹ LaVM 17/2014 vp.

¹⁴² HE 309/1993 vp, s. 53.

¹⁴³ LaVM 17/2014 vp.

määritellään se, kuka kuuluu järjestäytyneeseen rikollisryhmään? Harkinnanvaraisuus sisäpostin sallimisessa voi johtaa myös hankaliin tilanteisiin vankien yhdenvertaisen kohtelun näkökulmasta, jos päätöksen tekeminen ja menettely asiassa ei ole läpinäkyvää. Näin ollen katsonkin, että vaikka esitetyt perustelut sisäpostin käytön epäämiselle vankilarikollisuuden ehkäisemiseksi ja järjestäytyneiden rikollisryhmien toimintaedellytysten kaventamiseksi ovat sinänsä ymmärrettäviä, tehty ratkaisu ei ole täysin ongelmaton.

Kirjeenvaihdon luottamuksellisuus

Lähtökohtaisesti vankien yhteydenpidon ulkomaailmaan tulisi olla luottamuksellista ja vangin tulisi voida vankilassakin lähettää kirjeitä tai soittaa puheluita niin, että hän säilyttää yksityisyytensä. Tästäkin lähtökohdasta joudutaan kuitenkin tekemään poikkeuksia laitosten järjestyksen- ja turvallisuuden ylläpitämisen sekä vankilarikollisuuden torjumisen vuoksi. Vankeuslaki mahdollistaakin tiettyjä yhteydenpidon luottamuksellisuuteen puuttuvia toimenpiteitä, jotka rajoittavat vankien yksityiselämän suojaa ja luottamuksellisen viestin suojaa sekä sananvapautta. PL 10.4 §:n mukaan lailla voidaan säätää välttämättömistä rajoituksista viestin salaisuuteen vapaudenmenetyksen aikana. Rajoitusten on lisäksi täytettävä perusoikeuksien yleiset rajoitusedellytykset. Myös Euroopan ihmisoikeussopimus mahdollistaa edellä mainittujen oikeuksien rajoittamisen välttämättömästä syystä rikollisuuden estämiseksi. EIT on ratkaisukäytännössään katsonut, että kirjeenvaihdon luottamuksellisuuteen puuttuvat säännökset eivät voi kuitenkaan olla liian laajoja ja luonteeltaan liian yleisiä, vaan niiden on sisällytettävä tarkat reunaehdot valtuuden käyttämiselle¹⁴⁴ – muutoin kyseeseen voi tulla EIS 8 artiklan loukkaus¹⁴⁵.

Kirjeenvaihdon osalta vangin yksityiselämän ja luottamuksellisen viestin suojaan puututaan ensinnäkin silloin, kun vangin kirje tai postilähetys *avataan ja tarkastetaan, mutta sen sisältämää viestiä ei lueta*. Nykyisen lainsäädännön mukaan suljetuissa vankiloissa kaikki¹⁴⁶ vangeille saapuvat kirjeet ja postilähetykset saadaan avata sen selvittämiseksi, sisältävätkö

---

¹⁴⁴ Hirvelä – Heikkilä 2017, s. 843. Säännösten perusteella kirjeenvaihtoon puuttumisen pitää olla ennakoitavaa, säännösten tulee sisältää suojaa mielivaltaa vastaan, eikä kirjeenvaihdon sensuuri voi olla täysin automaattista ja kaiken kattavaa.

¹⁴⁵ Lainsäädännön puutteellisuus tässä suhteessa johti EIS 8 artiklan loukkaukseen esimerkiksi tapauksissa *Calogero Diana v. Italia* (21.10.1996), *Domenichini v. Italia* (15.11.1996) ja *Labita v. Italia* (6.4.2000).

¹⁴⁶ Pois lukien kirjeenvaihto valvontaviranomaisen tai ihmisoikeustuomioistuinten kanssa (vankeuslaki 12 luku 3 §) tai kirjeenvaihto asiamiehen kanssa (12 luku 4 §). Näitä kirjeitä ei saa tarkastaa tai lukea. Kyseisiä poikkeuksia ei kuitenkaan käsitellä tässä tutkielmassa enempää.

ne kiellettyjä aineita tai esineitä (12 luku 1 §). Käytännössä näin myös toimitaan varsin rutiininomaisesti. Saapuvan postin osalta yksittäistapauksellista perusteltua epäilystä siitä, että kirje tai lähetys sisältäisi jotain kiellettyä, ei siis tarvita.¹⁴⁷ Saapuvan postin tarkastaminen kirjeet avaamalla oli mahdollista suljetuissa vankiloissa jo ennen uuden vankeuslain säätämistä.¹⁴⁸ Vankeuslain voimaantullessa kynnys kirjeen avaamiselle asetettiin kuitenkin korkeammalle: toimenpiteen edellytyksenä tuli uuden lain mukaan olla yksittäistapauksellinen, oikeasuhtainen ja perusteltu tarve.¹⁴⁹ Kynnyksen nostamisella aiemmasta haluttiin paremmin turvata vankien oikeus luottamuksellisen viestin suojaan. Käytännössä tämä johti kuitenkin hitaaseen ja tuloksiltaan epävarmaan kirjeiden tarkastusprosessiin, jonka todettiin liiaksi heikentäneen vankilaturvallisuutta sekä viranomaisten mahdollisuuksia puuttua vankilarikollisuuteen, ja lisäävän riskiä kiellettyjen aineiden ja esineiden kulkeutumisesta vankilaan.¹⁵⁰ Huumausainerikollisuutta ja kiellettyjen esineiden kulkeutumista vankilaan ei pystytty torjumaan tarpeeksi tehokkaasti. Tästä syystä lakia muutettiin varsin nopeasti ja viranomaisten toimivaltuuksia laajennettiin niin, että suljetuissa laitoksissa kaikki saapuneet kirjeet ja postilähetykset voi avata ja tarkastaa ilman yksittäistapauksessa käsillä olevaa perusteltua syytä. Vaikka tällainen toimivalta nähtiin toisaalta hyvin laajaksi, laitoksessa olevien henkilökohtainen turvallisuus katsottiin kuitenkin sellaiseksi hyväksyttäväksi ja painavaksi syyksi, johon vedoten muutos oli mahdollista toteuttaa.¹⁵¹

Kaiken saapuvan kirjepostin avaamisella kuitenkin puututaan, joskin vain lievästi, kaikkien suljetuissa laitoksissa olevien vankien yksityiselämän ja luottamuksellisen viestin suojaan – myös niiden vankien, jotka eivät väärinkäytä yhteydenpitomahdollisuutta rikosten tekemiseksi. Kirjeiden avaamisen kynnyksen laskemista perusteltiin paitsi resurssikysymyksenä, myös sillä, että korkeampi kynnys vaarantaa vankilan ja siellä olevien henkilöiden turvallisuutta, kun se tosiasiallisesti lisää riskiä kiellettyjen aineiden ja esineiden kulkeutumisesta vankilaan. Tähän suhteutettuna, ja koska toimenpiteellä ei kuitenkaan puututa luottamuksellisen viestin suojan ytimeen eli itse viestin tietosisältöön, kirjeiden rutiininomaista avaamista ja

---

¹⁴⁷ Sen sijaan vangin *lähettämän* postin osalta avaaminen ja sisällön tarkastaminen on mahdollista vain, jos lähetyksen muodosta tai koosta voidaan päätellä, että se sisältää muutakin kuin luottamuksellisen viestin, tai jos muutoin on perusteltua syytä epäillä, että se sisältää kiellettyjä aineita tai esineitä. Jos nämä edellytykset eivät täyty, voidaan lähtevä kirje tarkistaa vain päällisin puolin tai läpivalaisemalla (12 luku 1 §).

¹⁴⁸ HE 261/2006 vp, s. 3.

¹⁴⁹ PeVL 20/2005 vp, s. 5-6. Perustuslakivaliokunta korosti, että luottamuksellisen viestin salaisuuden rajoituksiin kohdistuu välttämättömyytedellytys, ja että viestin salaisuutta voidaan laitossoloissakin rajoittaa vain siinä määrin, kuin se on kussakin yksittäistapauksessa perusteltua, toimenpiteen oikeasuhtaisuus huomioiden.

¹⁵⁰ HE 261/2006 vp, s. 5.

¹⁵¹ HE 261/2006 vp, s. 7-8. PeVL 59/2006 vp, s. 4-5.

tarkastamista voidaan mielestäni pitää hyväksyttävänä myös perusoikeuksien rajoitusedellytysten näkökulmasta. Tällainen kollektiivinen ja systemaattinen kirjeiden tarkistaminen voi myös olla käytännössä välttämätöntä, jotta huumeaineiden lähettämistä vankilaan voidaan torjua tehokkaasti. Järjestäytyneiden rikollisryhmien toimintatapoihin kuuluu viattomien vankien painostaminen siihen, että huumeita lähetetään heidän kirjeidensä mukana vankilaan; sen sijaan jr-rikollisten omista kirjeistä huumeita ei pääsääntöisesti yritetä kuljettaa¹⁵². Tämäkin huomioiden kollektiivista tarkastusoikeutta voidaan pitää perusteltuna.

Astetta pidemmälle vangin oikeuksiin puututaan silloin, kun vangille saapunut kirje *luetaan* (12 luku 2 §) tai edelleen viime kädessä *pidätetään* eli jätetään toimittamatta vangille (12 luku 5 §). Näillä toimenpiteillä puututaan jo varsin pitkälle menevällä tavalla vangin perus- ja ihmisoikeuksiin: viestin lukeminen puuttuu suoraan luottamuksellisen viestin suojan ydinalueelle, eli viestin tietosisältöön, ja kirjeen pidättämisellä rajoitetaan lisäksi vangin sananvapautta estämällä vankia vastaanottamasta hänelle lähetettyjä tietoja. Onkin perusteltua, että tällaisia pitkälle meneviä toimenpiteitä kohdennetaan tarkemmin vain sellaisiin vankeihin, joiden kohdalla epäillään yhteydenpito-oikeuden väärinkäytöstä. Kirjeiden lukeminen edellyttääkin *perustellun syyn* käsilläoloa. Perusteltu syy voi lain mukaan liittyä kyseisen vangin rikostaustaan, vankeusaikaiseen käyttäytymiseen, itse lähetykseen tai yhteydenpidon (kirjeen tai lähetyksen) toiseen osapuoleen. Säännös jättää viranomaisille harkintavaltaa sen suhteen, milloin perusteltu syy voi olla käsillä. Käytännössä lukemisen edellytykset voivat helposti täytyä järjestäytyneissä rikollisryhmissä toimivien vankien kohdalla, etenkin jos vangin epäillään yrittävän kuljettaa luvattomia aineita tai esineitä vankilaan tai syyllistyvän rikokseen vankeusaikana.¹⁵³ Kirjeen tai lähetyksen pidättämisen edellytykset voivat puolestaan olla käsillä esimerkiksi silloin, jos se sisältää suunnitelmia tai muuta viestintää huumeaineriikoksen toteuttamiseen liittyen, tai jos viestin tai lähetyksen perille pääseminen edesauttaisi järjestäytyneen rikollisuuden vaikutusmahdollisuuksia vankilassa aiheuttaen tällä tavoin uhkaa vankilan järjestykselle.¹⁵⁴

---

¹⁵² Turun vankilan apulaisjohtajan Petri Kiurun kokemus, haastattelu 9.3.2020. Painostamisesta ja muiden vankien hyväksikäyttämisestä huumeiden kuljetukseen samoin Ruckenstein ja Teppo 2005, s. 56 sekä Kurenmaa 2006, s. 1029-1030.

¹⁵³ Lukemisen edellytyksiä rikosten estämiseksi ja erityisesti järjestäytyneen rikollisuuden näkökulmasta on käsitelty laajasti apulaisoikeusasiamiehen ratkaisussa EOAK/1554/2016 (29.6.2017).

¹⁵⁴ Tästä esimerkkinä mainittakoon apulaisoikeusasiamiehen ratkaisut EOAK/58/2017 (1.11.2017) ja EOAK/1941/2018 (9.4.2019), joissa oli kyse siitä, että vangille ei oltu annettu haltuun Bandidos MC:n tunnuksella varustettuja postikortteja. Vankila katsoi, että jengitunnuksilla varustetun omaisuuden hallussapito vahvistaisi jengin toimintamahdollisuuksia vankilassa ja vaarantaisi vankilan järjestyä ja turvallisuutta.

Koska kirjeiden lukemisella ja pidättämisellä puututaan merkittäväällä tavalla vangin oikeuksiin, mainittakoon vielä muutama sana vangin oikeusturvasta. Vanki voi hakea kirjeen pidättämisestä koskevaan päätökseen muutosta ns. varsinaista muutoksenhakureittiä pitkin, eli tekemällä oikaisuvaatimuksen (vankeuslaki 20 luku 1 §). Viime kädessä hallintotuomioistuimet ratkaisevat sen, onko toimenpiteelle ollut riittävät perusteet. Vanki voi myös kannella eduskunnan oikeusasiamiehelle.¹⁵⁵ Kirjeen lukemista sen sijaan koskee muutoksenhakukielto (20 luku 2 §). Muutoksenhakukieltoa on perusteltu asiassa viranomaisille jätetyllä harkintavallalla.¹⁵⁶ Vanki voi kannella kirjeen lukemista koskevasta päätöksestä eduskunnan oikeusasiamiehelle, mutta kuten edellä todettu, kyseessä ei ole vangin kannalta varsinaisesti tehokas oikeussuojakeino, sillä oikeusasiamiehen lausunnot eivät ole sitovia. Oikeusasiamiehen ratkaisukäytäntö kirjeiden lukemista koskevissa asioissa on kuitenkin varsin kattava.¹⁵⁷ Tapauksista kuitenkin ilmenee, että koska viranomaisilla on harkintavaltaa kirjeiden lukemista koskevissa ratkaisuisissa, harvoin voidaan yksiselitteisesti todeta, että käsillä ei olisi ollut perusteita viestin lukemiselle. Tämän arviointia voi vaikeuttaa osaltaan myös päätösten puutteellinen perusteleminen, josta oikeusasiamies onkin usein huomauttanut: päätöksiin tulisi kirjata lukemisen tosiasialliset, konkreettiset perusteet, eikä esimerkiksi perustella päätöstä vain sillä, että se on tehty vankilan järjestystä uhkaavan vaaran torjumiseksi tai rikoksen estämiseksi. Ratkaisukäytännössään oikeusasiamies on todennut, että lukemisen perusteen tulisi liittyä yksittäisiin henkilöihin tai joihinkin konkreettisiin viimeaikaisiin tapahtumiin, ja että tällaisen epäilyn käsillä olokaan ei kuitenkaan oikeuta ajallisesti tai henkilöllisesti rajattomaan kirjeiden lukemiseen. Oikeusasiamies on korostanut sitä, että kirjeitä saa lukea vain välttämättömästä syystä, vain suhteellisuusperiaatteen mukaisesti ja että toimenpiteen tueksi on oltava konkreettinen peruste.

Jotta huumausainerikollisuutta vankiloissa voidaan tehokkaasti torjua, on nähdäkseni välttämätöntä, että vankilaviranomaisilla on tietyissä tilanteissa toimivalta lukea ja myös pidättää vangin kirjeitä ja postilähetyksiä. Koska näillä toimenpiteillä puututaan varsin merkittäväällä tavalla vangin perus- ja ihmisoikeuksiin, on nähdäkseni myöskin perusteltua, että näitä

---

¹⁵⁵ Muutoksenhakuoikeudesta johtuen oikeusasiamies ei kuitenkaan välttämättä anna kannanottoa kantelun johdosta varsinaiseen asiaratkaisuun. Esimerkiksi edellisessä alaviitteessä mainituissa ratkaisuisissa AOA keskeytyikin enemmän menettelyllisten seikkojen arviointiin.

¹⁵⁶ HE 45/2014 vp, s. 60-61.

¹⁵⁷ Seuraavat huomiot kirjeen lukemisesta perustuvat kolmeen oikeusasiamiehen ratkaisuun: EOAK/1554/2016 (29.6.2017), EOAK/4849/2017 (24.4.2018) ja Dnro 3447/4/09 (11.10.2011). Näissä tapauksissa oli kyse tilanteista, joissa vangin kirjeenvaihtoa oli luettu, kun oli epäilty tämän jatkavan rikosten (esim. huumausaine- ja talousrikosten) tekemistä vankilassa ja vaarantavan näin laitoksen turvallisuutta.

toimenpiteitä voidaan kohdistaa vain sellaisiin vankeihin, joiden kohdalla on perusteltua syytä epäillä heidän syyllistyvän rikokseen vankeusaikana tai vaarantavan vankilan järjestystä ja turvallisuutta. Koska etenkin kirjeen lukemista koskevissa edellytyksissä on jätetty viranomaisille harkintavaltaa, ja pitkälti tästä harkintavallasta johtuen vangeilla ei ole kirjeiden lukemista koskeviin päätöksiin varsinaista tehokasta oikeussuojakeinoa, olisi kuitenkin mielestäni vankien oikeusturvasta pyrittävä huolehtimaan muutoin mahdollisimman hyvin. Vangin vaihtoehdoksi tilanteissa, joissa hän kokee, että kirjeen lukemisessa on menetelty virheellisesti, jää käytännössä tehdä kantelu eduskunnan oikeusasiamiehelle. Jos kuitenkin vankilan tekemä lukemista koskeva päätös on perusteltu hyvin puutteellisesti, oikeusasiamiehellekään ei jää oikein edellytyksiä sen oikeellisuuden arvioimiseksi. Päätösten johdonmukainen puutteellinen perusteleminen ei olekaan omiaan ylläpitämään mielikuvaa toiminnan läpinäkyvyydestä, ja tähän tulisikin nähdäkseni kiinnittää vankiloissa erityistä huomiota.

Kosketuskielto valvotuissa tapaamisissa

Vangit voivat vankeusrangaistuksen aikana pitää yhteyttä läheisiinsä myös tapaamalla vieraita vankilassa. Tapaamiset ovat kuitenkin yksi tavoista, joiden kautta huumausaineita pääsee konkreettisella tavalla kulkeutumaan vankiloihin. Tapaamisia onkin tarpeellisella tavalla valvottava ja rajoitettava, jotta kiellettyjen aineiden ja esineiden kulkeutumista vankilaan voidaan estää. Pääsääntöinen tapaamismuoto suljetuissa vankiloissa on valvotut tapaamiset (13 luku 2 §), joihin vangilla on vankeuslain mukaan lähtökohtaisesti oikeus. Valvottuja tapaamisia voidaan normaalisti valvoa sekä henkilökunnan läsnä ollen, jolloin henkilökunta voi kuulla vangin ja tapaajan välistä keskustelua, että teknisellä laitteella eli kameravalvonnalla niin, että kuvaa voidaan katsella ja tallentaa. Vangin ja tapaajan välinen keskustelu voidaan myös kuunnella ja tallentaa teknisellä laitteella, jos se on perustellusta syystä tarpeen esimerkiksi rikoksen estämiseksi tai vankilan järjestystä uhkaavan vaaran torjumiseksi. Tällaisen yleisen valvonnan sekä yhteydenpidon luottamuksellisuuteen puuttuvien toimenpiteiden vaikutuksia vangin oikeuksiin on käsitelty edellä.

Valvotut tapaamiset järjestetään suljetuissa vankiloissa tapaamistiloissa, joissa vangin ja tapaajan välissä on rakenteellisia esteitä, esimerkiksi läpinäkyvä pleksilasi, estämässä kiellettyjen aineiden ja esineiden kulkeutumista vankilaan (13 luku 3 §).¹⁵⁸ Vangit ja tapaajat eivät

---

¹⁵⁸ HE 45/2014 vp, s. 49.

siis voi eivätkä he saa koskettaa toisiaan valvotuissa tapaamisissa. Tällaisilla järjestelyillä pyritään ehkäisemään erityisesti huumausaineiden kulkeutumista vankilaan. Kosketuskieltoa sovelletaan kaikkiin vankeihin. Kollektiivinen kosketuskielto suljettujen vankiloiden valvotuissa tapaamisissa on ongelmallista vangin perus- ja ihmisoikeuksien sekä kansainvälisten suositusten näkökulmasta. Yksityiselämä ja perhe-elämä on perustuslaissa ja kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa suojattu perus- ja ihmisoikeus, joka kuuluu myös vangeille ja jonka toteutumista julkisella vallalla on PL 22 § mukaan velvollisuus turvata. Mahdollisuus koskettaa omia läheisiään ja perheenjäseniään kuuluu olennaisesti yksityis- ja perhe-elämän suojan piiriin. Viranomaisilla onkin velvollisuus tukea vankia säilyttämään yhteydet läheisiin perheenjäseniin vankeusrangaistuksen aikana. Myös esimerkiksi Euroopan vankilasäännöissä¹⁵⁹ edellytetään, että tapaamiset tulisi olla järjestetty niin, että vangeilla on mahdollisuus ylläpitää perhesuhteitaan mahdollisimman normaalilla tavalla. Vankien oikeuksien valvontaa koskevien tahojen kannanotoissa¹⁶⁰ on toistuvasti esitetty, että vangin ja tapaajan välinen koskettaminen tulisi lähtökohtaisesti sallia, paitsi jos yksittäistapauksessa tehdyn arvion perusteella on käsillä erityinen ja hyväksyttävä syy sen kieltämiseen, ja tällöinkin rajoitusta tulisi soveltaa suhteellisuusperiaatteen mukaisesti. Myös oikeusasiamiehen aikaisemmassa ratkaisukäytännössä¹⁶¹ on puollettu koskettamisen mahdollisuutta, ja pidetty erityisen ongelmallisena sitä, että kosketuskielto koskee kollektiivisesti kaikkia vankeja, myös sellaisia, joilla ei ole aikomusta väärinkäyttää tapaamismahdollisuutta huumausaineiden kuljettamiseksi vankilaan.

Vaikka kosketuskielto on ollut enemmän tai vähemmän käytäntönä voimassa Suomen suljetuissa vankiloissa järjestetyissä valvotuissa tapaamisissa jo pidempään¹⁶², sitä koskeva

---

¹⁵⁹ Euroopan vankilasäännöt, sääntö 24.4.

¹⁶⁰ CPT kertomus vuoden 2008 tarkastuksesta Suomen vankiloihin, suomenkielinen versio s. 44. Kertomus v. 2014, suomenkielinen versio s. 42.

¹⁶¹ Asiaa on käsitelty kattavasti apulaisoikeusasiamiehen ratkaisussa Dnro 3870/2/05 (13.12.2007), jossa ratkaisussa on myös esitelty oikeusasiamiehen aikaisempaa ratkaisukäytäntöä asiaan liittyen. Huom. ratkaisut ovat ajalta ennen seuraavaksi mainittavaa v. 2015 tullutta lainmuutosta.

¹⁶² Pleksejä tapaamistiloissa on otettu käyttöön ilmeisesti 2000-luvun vaihteen tienoilla. Edellisessä alaviitessä mainitussa AOA:n ratkaisussa todetaan, että Riihimäen vankilassa tapaamistilat remontoitiin tällaisiksi vuosina 2003-2005. Vielä vuonna 1991 laaditusta oikeusministeriön työryhmän mietinnöstä ilmenee, ettei vielä tuolloin Suomen vankiloissa ollut pleksejä tapaamistiloissa käytössä, vaikka Ruotsissa ja Norjassa oli jo siirrytty tällaiseen tapaamiskäytäntöön. Vielä tuolloin mietinnössä varsin suorasukaisesti kommentoitiinkin, ettei työryhmän käsityksen mukaan tällaisia tapaamistiloja tulisi milloinkaan käyttää säännönmukaisesti, vaan niiden käytön tulisi olla yksittäistapauksellista ja poikkeuksellista vain silloin, kun väärinkäytöksiä on esiintynyt tai on muutoin painava syy epäillä huumeiden salakuljetusyritystä. Työryhmä ehdotti, että vankiloihin tulisi perustaa eriasteisesti valvottuja tapaamistiloja, joista plekseillä varustetut tilat voivat olla yksi, mutta niitä tulisi käyttää vain yksittäistapauksellisen harkinnan mukaan. Oikeusministeriön vankeinhoitosaston julkaisuja 1/1991: Huumeiden torjunnan ja päihdehuollon tehostaminen vankeusaikana, työryhmän mietintö, s. 57.

säännös otettiin lain tasolle vankeuslakiin vasta vuonna 2015. Tämän lainmuutoksen yhteydessä kosketuskieltoa perusteltiin sillä, että kiellon tapauskohtaisesta arvioinnista jokaisen tapaamisen yhteydessä erikseen aiheutuisi huomattava määrä työtä. Toisaalta tapaamisten olosuhteiden muuttamista avoimempaan suuntaan eli enemmän kosketusta sallivaksi ei nähty mahdollisena, sillä katsottiin, että se johtaisi kiellettyjen aineiden määrän lisääntymiseen vankiloissa.¹⁶³ Vaikka kosketuskiellon tavoite, eli vankiloiden huumausainerikollisuuden torjuminen, onkin sinänsä perusteltu tavoite ja sillä on painavaa yhteiskunnallista painoarvoa, nähdäkseni ratkaisua olisi voinut pohtia lain esitöissä vielä suhteellisuusperiaatteen näkökulmasta kattavammin. Mielestäni ei ole itsestään selvää, että tämän kaikkiin vankeihin kollektiivisesti kohdistuvan perus- ja ihmisoikeusrajoituksen voidaan katsoa olevan välttämätön ja oikeasuhtainen keino tavoitteen saavuttamiseksi. On huomattava, että suurin osa Suomen suljetuissa vankiloissa rangaistustaan suorittavista vangeista ei pyri tekemään huumausainerikoksia vankilassa, vaan tällaista rikollisuutta harjoittaa pieni vähemmistö vangeista. Kosketuskiellolla puututaan näin ollen laajasti tässä mielessä viattomienkin vankien perus- ja ihmisoikeuksiin.

Toisaalta vaikka kosketuskiellolla rajoitetaankin kaikkien vankien oikeutta yksityiselämän ja perhe-elämän toteutumiseen, näin tehdään nimenomaan sen vuoksi, että huumeet pystytäisiin pitämään tehokkaammin poissa vankiloista ja tätä kautta voitaisiin paremmin taata turvalliset olosuhteet vankeusrangaistuksen suorittamiselle. Kun muistamme edellä mainitut seikat järjestäytyneiden rikollisryhmien toimintatavoista, etenkin muiden vankien painostamisesta ja uhkailemisesta, voidaan myös ajatella, että kaikkiin vankeihin kollektiivisesti kohdistuva kosketuskielto voi itse asiassa olla käytännössä parempi vaihtoehto kuin se, että sitä sovellettaisiin rajoitetusti vain joihinkin vankeihin. Tämä voisikin johtaa hankaliin rajanvetotilanteisiin käytännössä, ja voisi myös johtaa painostuksen lisääntymiseen sellaisia vankeja kohtaan, joilla on vapaammat olosuhteet. Nykyisessä järjestelyssä kaikki vangit sen sijaan ovat samalla viivalla, ja kaikille on selvää, että valvotuissa tapaamisissa ei ole käytännössä mahdollista saada luovutettua kiellettyjä aineita tai esineitä tapaajalta vangille. Tämä voi tuntua vangeista jopa helpottavalta¹⁶⁴.

---

¹⁶³ HE 45/2014, s. 11, 27. Ennen lainmuutosta kosketuskiellosta oli määrätty esimerkiksi vankiloiden järjestyssäännöissä.

¹⁶⁴ Turun vankilan apulaisjohtajan Petri Kiurun haastattelu 9.3.2020. Kiuru toteaa, että monet vangit ovat sannonneet olevansa helpottuneita kosketuksen estävien pleksien olemassaolosta, sillä nyt jr-vankien on turha painostaa muiden vankien läheisiä tuomaan huumeita näihin tapaamisiin. Aikaisemmin osa vangeista oli jopa kieltäytynyt kokonaan tapaamisista, ettei heidän läheisiään painostettaisi huumeiden kuljettamiseen.

Valvomattomien tapaamisten harkinnanvaraisuus

Vankiloissa järjestetään myös valvomattomia tapaamisia, joiden avulla vangeilla on paremmat mahdollisuudet ylläpitää läheisiä perhesuhteitaan. Valvottujen tapaamisten kosketuskiellon hyväksyttävyyttä perusteltiin itse asiassa osittain myös sillä, että vangeilla on kuitenkin mahdollisuudet päästä koskettamaan läheistään esimerkiksi valvomattomien tapaamisten yhteydessä. Valvomattomat tapaamiset (ns. perhetapaamiset, vankeuslaki 13 luku 4 §) vangin ja tämän lähimaisen, muun läheisen tai muun vangille tärkeän henkilön välillä ovat kuitenkin vankilaviranomaisten harkinnassa. Säännöksen sanamuodon mukaan tällaisiin tapaamisiin voidaan myöntää lupa vangin yhteyksien säilymiseksi, edellyttäen esimerkiksi, ettei siitä aiheudu vaaraa vankilan järjestykselle ja turvallisuudelle. Valvomattoman tapaamisen päätösharkinta perustuu kokonaisharkintaan.¹⁶⁵ Mahdollisuutta tavata esimerkiksi vangin puolisoa valvomattomissa olosuhteissa muutaman tunnin ajan voidaan pitää vangin yksityiselämän ja perhe-elämän toteutumisen kannalta tärkeinä. Tässä huomioitavaksi tulevatkin samat argumentit viranomaisten velvollisuudesta turvata perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista, kuin mitä edellä on käsitelty kosketuskiellon yhteydessä. Kuten edellä vankilarikollisuutta tarkastelevasta jaksosta kävi ilmi, perhetapaamisia pyritään kuitenkin usein hyödyntämään huumausaineiden kuljettamiseen vankilaan. Vankilarikollisuutta voidaankin pyrkiä estämään epäämällä valvomattomat tapaamiset, mikäli epäillään, että tapaamisen yhteydessä yritettäisiin kuljettaa vankilaan kiellettyjä aineita tai esineitä.

Vaikka valvomattomat tapaamiset ovat harkinnanvaraisia, voidaan tukea näkemystä, että tapaaminen erityisesti perheenjäsenten kanssa tulisi lähtökohtaisesti sallia, ellei käsillä ole asianmukaista perustetta sen kieltämiselle, ja ellei tapaamisen kieltämisen arvioida olevan oikeasuhtainen keino yksittäistapauksessa tavoitteen kannalta. Näkemystä tukevat sekä vankien perus- ja ihmisoikeuksien tehokas toteutuminen, vankeusrangaistuksesta aiheutuvien haittavaikutusten vähentäminen (kuten läheisten tunnesiteiden säilyminen ja sen mukanaan tuoma henkinen tuki vankeusrangaistuksen aikana), että perheyhteyksien merkitys vangin vapautumisen jälkeen yhteiskuntaan integroitumisessa. Erityisesti perhetapaamisten kategorista kieltämistä voidaan hyvin perustein pitää arvelluttavana.¹⁶⁶ Tapaamisen mahdollisuus

---

¹⁶⁵ HE 45/2014 vp, s. 50.

¹⁶⁶ Van Zyl Smit – Snacken 2009 (e-kirja), luku 6: Contact with the outside world, s. 1072-1090.

tulisi arvioida kussakin yksittäistilanteessa erikseen, ja kielteiset päätökset tulisi myös kattavasti perustella vangille.

Valvomattoman tapaamisen myöntämistä koskevaan päätökseen ei voi hakea muutosta normaalissa muutoksenhakumenettelyssä vankeuslain 20 luvun 2 §:n muutoksenhakukiellosta johtuen. Vanki voi kannella asiasta esimerkiksi eduskunnan oikeusasiamiehelle. Vankiloille annetusta laajasta harkintavallasta johtuen oikeusasiamies on kuitenkin usein todennut, ettei vankila ole ylittänyt tapaamisesta päättäessään sille asiassa kuuluvaa harkintavaltaa. Oikeusasiamies on kuitenkin nostanut esiin puutteita päätösten perusteluissa.¹⁶⁷ Kuten edellä kirjeiden lukemista koskevien päätösten osalta totesin, päätösten laadukkaaseen perustelemiseen olisi syytä kiinnittää erityistä huomiota, sillä vangin kantelumahdollisuus voi muutoin jäädä käytännössä vaille merkitystä.

5.3.3 Yhteydenpidon valvonta ja täytäntöönpanon tavoitteet

Vangin yhteydenpidon valvonnalla pyritään takaamaan laitosjärjestystä ja turvallisuutta sekä estämään vankilarikollisuutta, erityisesti huumausainerikollisuutta. Vankien luottamuksellisen viestin suojaan puuttumalla, tapaamisten valvomisella ja tapaamisoikeuden vapautta rajoittamalla pyritään vähentämään mahdollisuuksia huumausaineiden järjestelemiseen ja kuljettamiseen vankiloiden sisälle. Huumausainerikollisuuden torjuminen on erittäin tärkeä tavoite täytäntöönpanossa, mutta tässä jaksossa käsitellyt toimenpiteet tietyllä tavalla hankaloittavat muiden täytäntöönpanolle asetettujen tavoitteiden toteutumista.

Vangin kannalta yhteydenpito omiin läheisiin ja yhteyksien säilyminen läpi vankeusajan on tärkeää monesta syystä. Tunnesiteiden säilyminen erityisesti omaan perheeseen ja läheisiin auttaa vankia vankeusaikana selviytymään paremmin ja sietämään rangaistuksesta aiheutuvia haittavaikutuksia. Tukiverkoston olemassaolo edesauttaa vangin elämänhallinnan edistämistä ja terveyden sekä toimintakyvyn säilymistä vankeusrangaistuksen aikana sekä vapautteen sopeutumista ja yhteiskuntaan sijoittumista vapautumisen jälkeen. Näiden tavoitteiden toteutuminen on sitä hankalampaa, mitä enemmän vangin mahdollisuuksia yhteyden-

---

¹⁶⁷ Näin esimerkiksi apulaisoikeusasiamiehen ratkaisussa EOAK/5083/2018 (26.11.2019), jossa vangin valvomaton tapaaminen oli eväty rikollisen toiminnan estämiseksi. Päätöksen perustelut olivat vangilta salassa pidettäviä, ja päätöksen perusteluissa oli puutteita.

pitoon rajoitetaan. Viestinnän luottamuksellisuuteen puuttuminen voi aiheuttaa ihmissuhteiden köyhtymistä ja vangin emotionaalista eristäytymistä, eikä se myöskään lähtökohtaisesti ole normaalisuusperiaatteen mukaista eikä omiaan vähentämään vankeusrangaistuksesta aiheutuvaa laitostumisvaikutusta.¹⁶⁸ Yhteiskuntaan integroitumisen tavoitteen tärkeyttä on korostettu myös vangin yhteydenpitomahdollisuuksien rajoittamista koskevassa EIT:n ratkaisukäytännössä.¹⁶⁹

Erityisesti valvomattomien perhetapaamisten merkitystä vangin kannalta on pohdittu kirjallisuudessa laajasti. Suomessa tilannetta voidaan pitää vankien kannalta onnekkana siinä mielessä, että kaikissa Euroopan maissa valvomattomat perhetapaamiset eivät ole lainkaan sallittuja. CPT:n suhtautuminen tällaisiin tapaamisiin on ollut kannustava, ja EIT on myös ryhtynyt ottamaan rohkeammin kantaa asian puolesta. Vankien oikeuksia lähinnä Iso-Britanniassa ja Yhdysvalloissa tutkinut Easton on tuonut kirjassaan esille perhetapaamisten ”hyviä ja huonoja” puolia. Positiivisena mainitaan vierailujen vahvistavan perhesiteitä ja yhteiskuntaan integroitumista, tuovan vankilaolosuhteet lähemmäs ”normaalia” (vrt. normaalisuusperiaate), parantavan turvallisuutta vankilan sisällä, vaikuttavan vähentävästi uusintarikollisuuteen (tämä olisi positiivista myös laajemmin koko yhteiskunnan kannalta), ja toimivan kannustimena hyvälle käytökselle, mikäli vierailuja ei myönnettäisi vaarallisiksi arvioituille vangeille. Lisäksi erityisesti USA:ssa, missä seksuaalinen väkivalta vankiloissa on vakava ongelma, perhetapaamisten on ajateltu vähentävän vankiloissa tapahtuvia raiskauksia, joskaan tutkimustulokset tämän osalta eivät ole aivan yksiselitteisiä. Perhetapaamisten negatiivisina tai haasteita aiheuttavina puolina puolestaan mainitaan kustannusvaikutukset, turvallisuusriski kiellettyjen aineiden ja esineiden kuljettamiseen, mahdollinen kauteus muiden vankien taholta tapaamisia saaneita ja siten etuoikeutetussa asemassa olevia vankeja kohtaan, ja mahdollinen väkivalta vierailijoita kohtaan. Kulttuurillisia eroavaisuuksia esimerkiksi Suomeen verrattuna ilmentäneenä, että perhetapaamisten kieltämisestä on perusteltu myös ajatuksella siitä, että perhe-elämän menetyksen nähdään olevan vankeusrangaistuksesta välttämättä johtuva seuraamus, että kansa vaatisi luonteeltaan ankarampia rangaistuksia ja jopa että perhetapaamiset voisivat ruokkia sensaationhaluista mediaa.¹⁷⁰

---

¹⁶⁸ Van Zyl Smit – Snacken 2009 (e-kirja), kpl 6: Contact with the outside world, s. 981.

¹⁶⁹ Kts. esimerkiksi *Khoroshenko v. Venäjä* (30.6.2015).

¹⁷⁰ Easton 2011 (e-kirja), kpl 6: Contact with the outside world, s. 309-316.

Kokonaisuutena tarkastellen huumausainerikollisuuden torjuminen vankiloissa on noussut kovin vahvaan asemaan muiden täytäntöönpanon tavoitteiden kustannuksella. On muistettava kuitenkin se, että vain pieni osa vangeista pyrkii järjestelemään, kuljettamaan ja levittämään huumeita vankiloihin. Täytäntöönpanon tavoitteiden toteutumista voidaankin pohtia monesta näkökulmasta: miten ne toteutuvat ns. jr-vankien kohdalla, entä muiden vankien kohdalla? Osa vankien yhteydenpitoon puuttuvista toimenpiteistä on sellaisia, että ne voidaan kohdistaa käsillä olevan konkreettisen epäilyn ja perustellun syyn vuoksi vain tiettyyn vankiin. Osa toimenpiteistä taas on sellaisia, että ne kohdistuvat kollektiivisesti kaikkiin suljetuissa vankiloissa oleviin vankeihin, vaikka heidän ei millään tapaa epäiltäisi olevan mukana huumausainerikollisuudessa. Voidaankin perustellusti kysyä, kuinka pitkälle on hyväksyttävää vaikeuttaa muiden kuin huumausainerikollisuuteen osallisten vankien asemaa.

5.3.4 Yhteenveto ja arviointia

Edellä on käsitelty vankien yhteydenpidon valvontaa ja rajoittamista vankilarikollisuuden ehkäisemisen keinona. Yleisesti ottaen selvänä voidaan pitää sitä, että täysin vapaata ja valvomatonta mahdollisuutta pitää yhteyttä vankilan ulkopuolelle ei voida suljetussa vankilassa sallia. Järjestäytyneet rikollisryhmät pyrkivät hyödyntämään puheluita, kirjeitä ja tapaamisia vankilassa tapahtuvan huumausainekaupan organisoimiseksi ja huumausaineiden kuljettamiseksi vankilaan. Viranomaisilla tulee olla riittävät mahdollisuudet valvoa vankien viestintää ja tapaamisia, jotta vankiloiden huumausainerikollisuutta voidaan tehokkaasti torjua.

Yksittäisiä yhteydenpito-oikeutta rajoittavia toimenpiteitä on useita, ja edellä on käsitelty niistä vain muutamia. Tälläkin perusteella voidaan kuitenkin tehdä jo tiettyä yhteenvetoa siitä, minkälaisia vaikutuksia niillä on vankien oikeuksiin. Osa toimenpiteistä kohdistuu kollektiivisesti kaikkien vankien oikeuksiin, ja osa voidaan kohdistaa yksilöllisesti vain sellaisien vankien oikeuksiin, joiden osalta epäillään väärinkäytöksiä. Kollektiivisesti kaikkien vankien oikeuksia rajoittavat toimenpiteet voidaan teoriassa nähdä ongelmallisina – miksi on tarpeen rajoittaa sellaisten vankien perus- ja ihmisoikeuksia, jotka eivät ole aikeissakaan osallistua rikolliseen toimintaan vankilassa? Toisaalta taas, kun huomioidaan todellisuus ja järjestäytyneiden rikollisryhmien toimintatavat, tiettyjen kollektiivisten rajoitusten käyttäminen voidaan nähdä perusteltuna ja käytännössä välttämättömänäkin, jotta huumausainerikollisuutta voidaan tehokkaasti torjua. Itse asiassa yksilöllisesti kohdistettavien rajoitusten kohdalla voidaankin törmätä hankaliin rajanveto-ongelmiin esimerkiksi sen suhteen, kenen

vangin katsotaan kuuluvan järjestäytyneeseen rikollisryhmään tai osallistuvan sen toimintaan, ja millä perusteella. Vankien oikeuksiin kohdistuvia toimenpiteitä on myös eriasteisia. Osa niistä kohdistuu hyvin voimakkaasti jonkin tietyn perusoikeuden ydinalueelle, ja osalla taas on vähäisempää merkitystä. Perusteltuna voidaan pitää sitä, että mitä voimakkaammin vangin oikeuksia tietty toimenpide rajoittaa, sitä tärkeämpää on, että se voidaan kohdentaa sovellettavaksi vain sellaisiin vankeihin, joiden kohdalla on perusteltua syytä epäillä heidän syyllistyvän rikokseen. Lisäksi vielä tilanteesta riippuen vangilla on hyvin vaihtelevat mahdollisuudet saada kolmannen tahon riippumaton kannanotto tilanteeseensa, mikäli vanki kokee, että on tullut väärin kohdelluksi. Erityisen ongelmallisia ovat sellaiset toimenpiteet, joiden toteuttamiseen viranomaisille on jätetty paljon harkintavaltaa.

Tasapainoilu vankien perusoikeuksien toteutumisen ja vankilarikollisuuden torjumisen välillä on haasteellista. Hyvänä osoituksena tästä on vankien kirjeiden avaamista koskevaan säännökseen nopealla aikataululla tehdyt edestakaiset muutokset. Avaamiskynnyksen nostamisen taustalla oli hyvä ajatus vankien perusoikeuksien paremmasta turvaamisesta, mutta käytännön todellisuus osoitti, minkälaisia haasteita huumausainerikollisuus ja järjestäytyneiden rikollisryhmien toimintatavat todellisuudessa asettavat. Tasapainoilua joudutaan tekemään eri perusoikeuksien, ja myös eri tahojen perusoikeuksien välillä.

Kaikesta päätellen huumausainerikollisuuden torjuminen vankiloissa on korkeassa arvossa. Pidän kuitenkin hyvin tärkeänä sitä, että kun vankien perus- ja ihmisoikeuksia rajoitetaan tämän tavoitteen saavuttamiseksi, lainsäädäntöprosessissa perusteltaisiin kattavasti, millä perusteilla tietyn viranomaisille annetun toimivallan katsotaan täyttävän perusoikeuksien rajoitusedellytykset. Ajoittain perustelut voisivat tämän osalta olla kattavampia. Usein esimerkiksi viranomaisten resursseihin liittyvät seikat kuten työn laajuus, hitaus tai tarvittavan henkilöstön määrä tuodaan perusteluissa hyvin konkreettisella tavalla esiin, mutta vähemmän perustellaan sitä, miten ehdotetut toimenpiteet ovat hyväksyttäviä, välttämättömiä ja oikeasuhtaisia tavoiteltuun päämäärään nähden. Viranomaisen resursseihin liittyvien perusteluiden ei tulisi olla pääosassa silloin, kun tehdään päätöksiä vankien perus- ja ihmisoikeuksien rajoittamisesta. Rajoitusten kohteen eli vankien näkökulma olisi syytä pitää näkyvillä. Huumausainerikollisuuden torjuminen vaikuttaa saaneen merkittävää painoarvoa myös tarkasteltaessa täytäntöönpanon tavoitteiden toteutumista vankien yhteydenpidon valvontaa ja rajoittamista koskevien toimenpiteiden osalta. Voidaan perustellusti kysyä, kuinka pitkälle näin on mahdollista edetä muiden tavoitteiden kustannuksella.

5.4 Vankien sijoittelu

5.4.1 Johdanto

Vankisijoittelulla on suurta merkitystä vankiloiden järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämisessä sekä vankilassa tapahtuvien rikosten ehkäisemisessä. Yleisellä tasolla vankisijoittelu voidaan nähdä eräänlaisena rikosten tilannetorjunnan keinona – sijoittamalla vangit tietyllä tavalla eri vankiloihin ja vankiloiden eri osastoille pyritään osaltaan vaikuttamaan siihen, että olosuhteet ja mahdollisuudet erilaisille järjestyshäiriöille sekä rikosten tekemiselle ovat mahdollisimman vähäiset.¹⁷¹

Erityistä merkitystä on ns. korkean turvallisuusriskin, eli esimerkiksi järjestäytyneisiin rikollisryhmiin kuuluvien vankien sijoittamisella. Järjestäytyneiden rikollisryhmien vankiloissa pyörittämän huumausainekaupan onnistumisen edellytyksiä ovat esimerkiksi ryhmän jäsenten mahdollisuus kommunikoida keskenään, ja toisaalta mahdollisuus hyväksikäyttää ryhmän ulkopuolisia vankeja huumeiden kuljetukseen. Vankisijoittelun avulla voidaan vaikeuttaa näitä molempia. On muistettava, että viranomaisilla on velvollisuus järjestää täytännönpano siten, että vanki saa kärsiä rangaistuksen rauhassa, ilman toisten vankien taholta tapahtuvaa uhkailua, väkivaltaa ja painostusta.¹⁷² Vankisijoittelun avulla pyritäänkin mm. turvaamaan rikollisjärjestöihin kuulumattomille vangeille turvallinen ympäristö suorittaa oma vankeusrangaistuksensa.

Vankilarikollisuutta voidaan pyrkiä ehkäisemään sekä sillä, mihin ja minkä tasoiseen laitokseen vanki sijoitetaan, että sillä, minkälaiselle osastolle vanki tuossa kyseisessä laitoksessa sijoitetaan. Lisäksi merkitystä on sillä, minkälaisia vankeja sijoitetaan samoille osastoille, ja myös sillä, miten eri osastoilla olevat vangit pääsevät kontaktiin toistensa kanssa. Olennai-

---

¹⁷¹ Eri näkemyksiä on esimerkiksi siitä, onko viranomaisten kontrolli vankiloissa parempi tilanteissa, joissa tietyn vankilan tai osaston vankipopulaatio on mahdollisimman heterogeeninen, vai mahdollisimman homogeeninen. Kts. esimerkkejä Wortley 2002, s. 46-47.

¹⁷² Hirvelä – Heikkilä 2017, s. 158. Valtiolla on positiivinen velvollisuus puuttua vankien väliseen väkivaltaan ja yrittää ehkäistä sitä sekä suojella vankien koskemattomuutta. EIT:n ratkaisukäytännöstä löytyy esimerkkejä suojeluvollisuuden laiminlyönnistä EIS 3 artiklan mukaisessa menettelyssä.

nen kysymys on se, pitäisikö järjestäytyneisiin rikollisryhmiin kuuluvat vangit asuttaa erikseen toisistaan, eri vankiloihin ja muutenkin normaaleille osastoille muiden vankien kanssa, vai tulisiko heidät sijoittaa kaikki keskenään samaan vankilaan ja omalle osastolleen.¹⁷³

Olellaisen tärkeää on lisäksi se, ettei vankien sijoittelussa tule antaa päätösvaltaa vangeille. Vangit pyrkivät kuitenkin aktiivisesti vaikuttamaan vankiloiden asumisjärjestelyihin. On tunnistettu, että järjestäytyneisiin rikollisryhmiin kuuluvat vangit pyrkivät ohjailemaan muiden vankien asumista osastoilla. Muut vangit puolestaan hakeutuvat herkästi itsekin pois samoilta osastoilta jr-vankien kanssa. Muut vangit saattavat hakeutua jopa suljetummille osastoille painostuksen vuoksi. Sekä rikosseuraamuslaitos että eduskunnan oikeusasiamies ovat korostaneet, että vankisijoittelun tulee pysyä ”viranomaisten käsissä”.¹⁷⁴

Vankisijoittelulla on liittymäkohtia sekä vankien oikeuksien, että vankeuden täytäntöönpanon tavoitteiden kanssa. Tarkastelen seuraavassa vankien sijoitteluun liittyviä säännöksiä ja sitä, miten sijoittelulla voidaan vaikuttaa vankilarikollisuuden torjumiseen.

5.4.2 Vankien sijoittelua koskevat säännökset ja niiden merkitys vankilarikollisuuden torjumisessa

Sijoittaminen tiettyyn vankilaan

Vankilarikollisuuden torjumisen kannalta merkitystä on ensinnäkin sillä, *mihin vankilaan* tietty vanki alun perin sijoitetaan, sekä mahdollisuudella siirtää vanki toiseen vankilaan tarpeen tullen. Vankilaan sijoittamisesta säädetään vankeuslain 4 luvussa. Päätöksen vangin sijoittamisesta tekee rikosseuraamusalueen arviointikeskus. Vankilaan sijoittamisen yleisperiaatteiden (4 luvun 8 §) mukaan sijoittamisessa on otettava huomioon rangaistusajan suunnitelman mukaisesti vangin kotipaikka¹⁷⁵, yhteyksien säilyminen lähiomaisiin tai muihin läheisiin, ikä, sukupuoli, terveydentila, rangaistuskertaisuus, vangin aikaisempi rikollisuus ja vangin oma toivomus sekä mahdollisuudet sijoittua rangaistusajan suunnitelman

---

¹⁷³ Wortley 2002, s. 47.

¹⁷⁴ Ongelmaa on käsitelty esimerkiksi kahdessa viimeaikaisessa apulaisoikeusasiamiehen kannanotossa: EOAK/2449/2019 (6.11.2019), s. 8-10 sekä EOAK/492/2019 (8.8.2019).

¹⁷⁵ Ns. kotipaikkaperiaatteen mukaan vanki tulisi sijoittaa vankilaan, joka on lähellä hänen perhettään ja omaisiaan. Tämän vankeuslain säännöksen lisäksi samaa edellytetään kansainvälisissä suosituksissa, esim. Nelson Mandela –säännöt 59 ja Euroopan vankilasäännöt 17.1.

edellyttämään toimintaan. Vankia ei myöskään tule sijoittaa suljetumpaan vankilaan tai vankilan osastoon kuin vankilan järjestys ja turvallisuus sekä vankilassa pitämisen varmuus edellyttävät. Vankilaan sijoittamiseen vaikuttavat näin ollen sekä vangin rikostausta, että arvio hänen vankeusrangaistuksen aikaisesta valvonnan tarpeestaan, eli esimerkiksi arvio siitä, tuleeko vanki jatkamaan rikollista toimintaa. Arvioinnissa huomioidaan se, että suljetut vankilatkin ovat esimerkiksi rakenteeltaan ja valvonnaltaan keskenään erilaisia. Edellä mainittujen periaatteiden mukaisesti vanki sijoitetaan sellaiseen vankilaan, joka soveltuu vangin tilanteeseen parhaiten ja jossa täytäntöönpano voidaan järjestää turvallisesti.¹⁷⁶

Vankeuslaissa on lisäksi säännökset vangin siirtämisestä toiseen laitokseen. Vankeuslain 6 luvun 1 § koskee siirtämistä suljetusta vankilasta avolaitokseen, 6 luvun 2 § siirtämistä avolaitoksesta suljettuun vankilaan ja 6 luvun 3 § siirtämistä suljetusta vankilasta toiseen suljettuun vankilaan tai avolaitoksesta toiseen avolaitokseen. Tässä tutkielmassa en käsittele avovankiloissa tapahtuvaa rikollisuutta, mutta todettakoon yleisellä tasolla, että vanki voidaan siirtää avolaitoksesta suljettuun vankilaan, jos tämä tekee rangaistusaikana rikoksen tai jos siirtäminen on perusteltua rikollisen toiminnan estämiseksi. Myös siirtäminen suljetusta vankilasta toiseen suljettuun vankilaan on mahdollista rikollisen toiminnan estämiseksi. Vanki voidaan esimerkiksi rikoksen estämiseksi joutua siirtämään vankilaan, jossa vankia voidaan valvoa intensiivisemmin, tai jossa vanki voidaan sijoittaa varmuusosastolle.

Vankilarikollisuuden torjumisen kannalta järjestäytyneisiin rikollisryhmiin kuuluvien vankien laitossijoittelulla on suurta merkitystä. Yhtäältä tällaisten vankien sijoittaminen eri vankiloihin heikentäisi näiden vankien mahdollisuuksia olla kontaktissa toistensa kanssa ja esimerkiksi harjoittaa yhdessä rikollista toimintaa, kuten huumeiden myyntiä.¹⁷⁷ Toisaalta keskittämällä rikollisjärjestöihin kuuluvat vangit vain tiettyihin vankiloihin voitaisiin minimoida heidän vaikutusvaltaansa ryhmän ulkopuolisiin vankeihin nähden, ja samalla turvata

---

¹⁷⁶ Myös kansainvälisissä suosituksissa on todettu, että vangit voidaan luokitella tai ryhmitellä erilaisten tarpeiden ja tavoitteiden saavuttamiseksi esimerkiksi turvallisuusnäkökohdat huomioiden, ja että eri ryhmille voidaan niiden tarpeen mukaan tarjota eritasoista valvontaa joko eri vankiloissa tai vankiloiden osissa. Kts. esim. Nelson Mandela –säännöt 89 ja 93, Euroopan vankilasäännöt 17.2, 51.1, 51.4-5, 52.1-2.

¹⁷⁷ Tällaisen toiminnan estäminen onkin mainittu yhtenä perusteena vankeuslain esitöissä siirrettäessä vanki toiseen laitokseen. HE 263/2004 vp, s. 157.

muille vangeille turvallinen täytöntöönpano. Tällä hetkellä Rikosseuraamuslaitos on pyrkinyt jälkimmäiseen vaihtoehtoon.¹⁷⁸ Järjestäytyneisiin rikollisryhmiin kuuluvia vankeja on sijoitettuna ainakin Turun, Riihimäen, Mikkelin ja Sukevan vankiloihin.

Sijoittaminen tietyille osastolle

Toiseksi vankilarikollisuuden torjumisen kannalta merkitystä on myös sillä, *minkälaiselle osastolle ja kenen kanssa samalle osastolle* vanki vankilassa sijoitetaan. Päätös tietyille osastolle sijoittamisesta tehdään vankilassa. Vankeuslain 5 luvun 1 §:n yleissäännöksen mukaan vankilassa voi olla asteeltaan ja toiminnoiltaan erilaisia osastoja. Osastolle sijoittamisessa on otettava huomioon rangaistusajan suunnitelma, vangin yksilölliset ominaisuudet, ikä, vangin mahdollisuudet täyttää osallistumisvelvollisuutensa sekä vankilan järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitäminen, vangin tai muun henkilön turvallisuus ja rikollisen toiminnan estäminen. Vankiloilla on varsin laaja harkintavalta osastosijoittamisen suhteen.

Suljetuissa vankiloissa on siis valvonnan asteeltaan ja toiminnoiltaan erilaisia osastoja, jotka poikkeavat toisistaan esimerkiksi kokonsa puolesta sekä sen suhteen, kuinka suuren osan päivästä vangeilla on mahdollisuus viettää aikaa sellin ulkopuolella.¹⁷⁹ Vankilarikollisuuden torjumisen kannalta merkitystä on sillä, miten järjestäytyneisiin rikollisryhmiin kuuluvat vangit sijoitellaan vankilan sisällä; hajautetaanko heidät eri osastoille vai keskitetäänkö heidät samalle osastolle, kuinka suurille osastoille nämä vangit sijoitetaan, ja kuinka suurissa ryhmissä he pääsevät liikkumaan vankilassa. Osastosijoittamisen suhteen on tehtävä samalaista punnintaa kuin edellä: jr-vankien sijoittaminen toisistaan erilleen heikentäisi heidän keskinäistä yhteydenpitomahdollisuuttaan, mutta toisaalta heidän sijoittamisensa keskenään samalle osastolle mutta muista vangeista erilleen suojelisi paremmin muiden vankien turvallisuutta. Osastosijoittelun suhteen onkin olemassa erilaisia näkemyksiä siitä, mikä on toimivin tapa. Koska osastolle sijoittaminen on vankilan päätösvallassa oleva asia, ja vankiloilla on asiassa varsin paljon harkintavaltaa, vankilat voivat päätyä erilaisiin ratkaisuihin.

---

¹⁷⁸ Rikosseuraamuslaitoksen pääjohtaja Arto Kujala on kommentoinut näin MTV uutisten haastattelussa 27.9.2019, kts. lähdeluettelo. Kujala tuo esiin myös sen, että vankiloiden täydet asutusasteet kuitenkin pienentävät mahdollisuuksia tällaiseen sijoitteluun.

¹⁷⁹ Esim. HE 263/2004 vp, s. 24-25.

Järjestäytyneisiin rikollisryhmiin kuuluvien vankien sijoittamisella keskenään samalle osastolle, ja siis muista vangeista erilleen, pyritään siis minimoimaan jr-vankien mahdollisuuksia painostaa ja uhkailla muita vankeja. Tällaisia ns. jengiosastoja tai suljettuja osastoja¹⁸⁰ käytetään esimerkiksi Riihimäen vankilassa, ja myös Rikosseuraamuslaitoksen pääjohtaja on viimeaikaisissa kommentissaan puoltanut tällaista toimintatapaa¹⁸¹. Viime aikoina on myös keskusteltu runsaasti siitä, tulisiko jengiosastojen määrää vankiloissa lisätä.¹⁸² Kaikissa vankiloissa ei kuitenkaan jaeta samaa näkemystä ns. jengiosastojen tarpeesta ja toimivuudesta vankilarikollisuuden ehkäisemisessä. Esimerkiksi Turun vankilassa ei ole käytössä jengiosastoja, vaikka vankilaan on sijoitettu paljon jr-vankeja.¹⁸³ Turun vankilassa parempana ratkaisuna pidetään paikkaluvultaan tarpeeksi pienten, jopa vain 6-7 vankia käsittävien osastojen luomista. Tätä kautta jr-vangit saadaan yhtäältä sijoiteltua toisistaan erilleen ja toisaalta myös sijoiteltua sellaisten muiden vankien joukkoon, joiden ei katsota olevan vaarassa rekrytoitua mukaan ryhmän toimintaan. Pienet vankiosastot ovat myös paremmin hallittavissa. Tällaisessa järjestelyssä on korostetun tärkeää, että kaikki sellin ulkopuolinen toiminta järjestetään vain oman osaston kesken, eikä osastoja päästetä kohtaamaan toisiaan. Näin vähennetään mahdollisuutta eri osastoille sijoitettujen rikollisryhmiin kuuluvien vankien yhteydenpitoon toistensa kanssa.¹⁸⁴ Järjestäytyneisiin rikollisryhmiin kuuluvien vankien sijoittelu laitoksessa voi myös epäonnistua, ja pahimmillaan se voi johtaa suureen määrään vankien välisiä vakavia väkivaltatapauksia, sekä siihen, että suuri osa vangeista haluaa asua painostuksen vuoksi omasta pyynnöstään muista vangeista erillään.¹⁸⁵

---

¹⁸⁰ Kyse on normaaleista vankilan asuinosaistoista; lainsäädäntö ei esimerkiksi mahdollista niillä asuvien vankien oikeuksien rajoittamista tavallista enempää, vaikka tällaiset osastot voivatkin olla esimerkiksi intensiivisemmin valvottuja, olosuhteiltaan suhteellisen suljettuja ja toiminnoiltaan vähäisiä.

¹⁸¹ Näin kommentoi Rikosseuraamuslaitoksen pääjohtaja Arto Kujala A-studiossa 2.3.2020.

¹⁸² Uutiset esim. Turun Sanomat / Lännen media 16.6.2019. Rikosseuraamuslaitoksen pääjohtaja Arto Kujala on kuitenkin toisaalta vedonnut resurssipulaan ja siihen, että vankiloiden täysi asutusaste vaikeuttaa jengiläisten sijoittamista vankilassa tällä tavoin. Esim. MTV uutiset 27.9.2019.

¹⁸³ Turun vankilan apulaisjohtaja Petri Kiurun haastattelu 9.3.2020. Kiurun kokemuksen mukaan jengiosastojen käyttäminen ei ole täysin ongelmaton, vaan voi aiheuttaa esimerkiksi hankalia rajanvetotilanteita sekä paineen tunnetta vankilan henkilökunnalle.

¹⁸⁴ Turun vankilan apulaisjohtaja Petri Kiurun haastattelu 9.3.2020. Kiurun näkemyksen mukaan mahdollisuudet pienten vankiosastojen luomiseen ovat paremmat uusissa vankiloissa, joissa osastoinnin vaatimukset voidaan ottaa huomioon jo rakennusvaiheessa. Ns. jengiosastojen perustaminen voikin olla perustellumpaa vanhemmissa vankiloissa, joissa ei vankilan rakenteellisten ratkaisuiden vuoksi ole mahdollista perustaa aivan pieniä osastoja.

¹⁸⁵ Katso tiedot Sukevan vankilan viimeaikaisesta tilanteesta apulaisoikeusasiamiehen lausunnosta EOAK/5291/2019 (17.1.2020), s. 8-9. Sukevan vankilassa jr-vangit on sijoitettu muiden vankien sekaan normaaleille asuinosaistoille. Tämä yhdistettynä vankilan rakenteellisesti ja toiminnallisesti avoimiin olosuhteisiin on johtanut epätydyttävään tilanteeseen, jossa on havaittu paljon vakavaa vankien välistä painostusta ja väkivaltaa.

Vankeja voidaan myös tietyin edellytyksin sijoittaa normaalia asuinosastoa valvotumpiin olosuhteisiin varmuusosastolle. Säännökset varmuusosastosta otettiin lainsäädäntöömme vuonna 1999 yhtenä osana lainsäädäntöuudistusta, jolla pyrittiin tehostamaan huumausainekontrollia vankiloissa.¹⁸⁶ Varmuusosastot ovat muusta vankilasta eristettyjä, normaaliosastoja intensiivisemmin valvottuja yksiköitä. Varmuusosastolle sijoittamisen tavoite on estää rikollisen toiminnan jatkaminen vankilassa.¹⁸⁷ Suomen ainoa varmuusosasto on tällä hetkellä Riihimäen vankilassa.

Varmuusosastolle sijoittaminen aiheuttaa normaalia enemmän rajoituksia vangin oikeuksiin ja olosuhteisiin. Vankeuslain 5 luvun 5 §:n mukaan varmuusosastolle sijoitetun vangin oikeuksia ei kuitenkaan saa rajoittaa enempää, kuin mitä varmuusosastolle sijoittamisesta välttämättä aiheutuu. Vanki voidaan 5 luvun 6 §:n mukaan sijoittaa varmuusosastolle esimerkiksi silloin, jos on perusteltua syytä epäillä¹⁸⁸, että vanki syyllistyy tiettyihin huumausainerikoksiin tai muihin vakaviin rikoksiin. Varmuusosastolle sijoitetut vangit ovatkin tyypillisesti järjestäytyneisiin rikollisryhmiin kuuluvia vankeja. Varmuusosasto vankilarikollisuuden estämisen keinona perustuu sen kontrolloidumpiin olosuhteisiin. Varmuusosastosijoitus on siten eräänlainen turvaamistoimenpide. Varmuusosastolle sijoittaminen ei ole lisärangaistus, vaan sen tarkoitus on ennen kaikkea pyrkiä estämään rikollisen toiminnan jatkaminen vankilassa. Varmuusosastolle sijoittamista ei saa jatkaa kauemmin kuin se on välttämätöntä, ja sijoituspäätöstä tulee harkita uudelleen enintään kolmen kuukauden välein.

---

¹⁸⁶ HE 10/1998 vp. Esitöiden mukaan huumausainerikollisuus oli tuohon aikaan lisääntynyt, ja suljetuissa laitoksissa oli tehty yhä enemmän huumetakavarikkoja. Perusteluissa esitettiin, että huumausainerikollisuuden mukanaan tuomat lieveilmiöt vaikeuttavat täytäntöönpanon tavoitteiden saavuttamista, jonka vuoksi oli perusteltua laajentaa viranomaisten toimivaltuuksia rikollisen toiminnan tehokkaaksi torjumiseksi. S. 4-5. Keskeiset ehdotukset s. 16-17.

¹⁸⁷ HE 10/1998 vp, s. 25.

¹⁸⁸ Esitöiden mukaan ei välttämättä edellytetä, että vanki olisi jo ryhtynyt rikolliseen toimintaan, vaan esimerkiksi vangin tekemän rikoksen laadusta tai hänen toiminnastaan mahdollisilla aikaisemmilla tuomioilla voitaisiin päätellä, että vanki tulee todennäköisesti syyllistymään rikokseen vankilassa. Samoin epäily voisi perustua esimerkiksi vangin hallusta löydettyyn kirjeeseen, joka sisältää suunnitelmia rikolliseen toimintaan ryhtymisestä. HE 10/1998 vp, s. 25.

Erillään pitäminen

Tietyissä tapauksissa vanki voidaan myös eristää kokonaan kaikista muista vangeista.¹⁸⁹ Rikosten ennalta ehkäisemisen kannalta merkityksellinen on erityisesti 18 luvun 5 §:n säännös vangin erillään pitämisestä. Erillään pitäminen tällä perusteella on turvaamistoimenpide. Siihen voidaan ryhtyä, mikäli se on välttämätöntä lainkohdassa mainituista syistä, esimerkiksi huumausainerikoksen estämiseksi. Välttämättömysedellytys tarkoittaa, että tekoa ei saada estetyksi muilla keinoin.¹⁹⁰ Käytännössä säännös mahdollistaa vangin pitämisen erillään muista ympärivuorokautisesti.¹⁹¹ Erillään pidettävän oikeuksia ei saa rajoittaa enemmän kuin erillään pitämisestä välttämättä aiheutuu. Erillään pitämistä ei saa jatkaa kauemmin kuin on välttämätöntä, ja päätös erillään pitämisestä on otettava uudelleen harkittavaksi enintään 30 vuorokauden välein.

5.4.3 Sijoittelu ja vankien oikeudet

Vangin oikeuksiin aiheutuu rajoituksia silloin, kun vanki sijoitetaan rikosten estämiseksi normaalia suljetumpiin olosuhteisiin, eli käytännössä ns. jengiosastolle tai varmuusosastolle, ja silloin, kun häntä pidetään rikosten estämiseksi erillään muista vangeista. Vangin oikeuksia ei saa kuitenkaan rajoittaa ilman laista johtuvaa perustetta eikä enempää, kuin on välttämätöntä. Erityisen rajoitettavia toimenpiteitä tulisi käyttää vain määrätyn ajan, vain siinä määrin kuin välttämätöntä ja niiden käyttämiseen liittyvien prosessien tulisi olla läpinäkyviä.¹⁹² Osa rajoituksista on luettavissa suoraan laista, mutta tämän lisäksi käytännön tilanteissa on todettu, että vangin sijoittaminen suljettuihin olosuhteisiin tai pitäminen erillään muista vangeista saattaa johtaa ongelmallisiin tilanteisiin vankien ihmisarvoisen kohtelun vaatimuksen näkökulmasta.

---

¹⁸⁹ Vanki voi pyytää erillään asumista itse, jos kokee henkilökohtaisen turvallisuutensa olevan vaarassa (5 luku 3 §). Vankia voidaan pitää erillään myös järjestysrikkomuksen selvittämisen aikana (15 luku 14 §) ja hänelle voidaan kurinpitorangeistuksena määrätä yksinäisyysrangaistus (15 luku 4 §). Vaikka tässä tutkielmassa ei käsitellä tutkintavankeja, mainittakoon vielä, että varsin yleistä on myös se, että tutkintavankeja joudutaan tutkinnallisista syistä pitämään erillään muista vankilassa. Lyhyen aikaa vangit joutuvat olemaan erillään muista myös tarkkailun ja eristämistarkkailun aikana. Seuraavassa käsitellään kuitenkin tarkemmin vain 18 luvun 5 §:n mukaista mahdollisuutta pitää vanki erillään muista välttämättömistä syistä johtuen turvaamistoimenpiteenä.

¹⁹⁰ HE 263/2004 vp, s. 203.

¹⁹¹ HE 263/2004 vp, s. 204.

¹⁹² Myös esimerkiksi Euroopan vankilasäännöt edellyttävät, että erityisen korkeatasoisia/intensiivisiä valvontaolosuhteita saa käyttää vain poikkeuksellisissa olosuhteissa (sääntö 53.1). Myös CPT on puoltanut pidättyvyyttä tällaisten erityisen intensiivisten toimenpiteiden käyttämisessä, kts. kirjasta Van Zyl Smit – Snacken 2009 (e-kirja), kpl 7: Good order, s. 1216-1230.

Varmuusosastoa koskevat vankeuslain mukaiset rajoitukset

Osa varmuusosastolle sijoittamisesta aiheutuvista rajoituksista vankien oikeuksiin on luettavissa suoraan vankeuslaista. Esimerkiksi vangin kirjeet voidaan lukea ja puhelut sekä keskustelut kuunnella ja tallentaa matalammalla kynnyksellä, kuin normaaliosastojen kohdalla (12 luku 8 § ja 13 luku 2 §), ja vangin oikeutta tavata muita kuin lähiomaisia tai muita läheisiä voidaan rajoittaa (13 luku 1 §). Lisäksi vangilta voidaan kieltää osallistuminen vapaaajan toimintoihin (11 luku 2 §) ja uskonnollisiin tilaisuuksiin (11 luku 3 §) tai näitä oikeuksia voidaan rajoittaa. Varmuusosastolle sijoittaminen on näin ollen voimakas toimenpide, jolla voidaan rajoittaa vangin perus- ja ihmisoikeuksia, etenkin henkilökohtaista vapautta ja yksityiselämän sekä luottamuksellisen viestin suojaa, merkittäväällä tavalla ja enemmän, kuin normaaleilla asuinosaistoilla asuvien vankien kohdalla. Onkin vangin oikeusturvan kannalta perusteltua, että vanki voi hakea muutosta varmuusosastolle sijoittamista koskevaan päätökseen vankeuslain 20 luvun 1 §:n mukaisesti.

Koska varmuusosasto on vangin perusoikeuksia poikkeuksellisen paljon rajoittava paikka kärsiä vankeusrangaistusta, olisi voinut kuvitella, että otettaessa lakiin mahdollisuus varmuusosastojen perustamisesta asiaa olisi käsitelty esitöissä perustuslain rajoittamisedellytysten kannalta kattavasti. Varmuusosastojen osalta esitöissä tyydyttiin kuitenkin vain toteamaan, että koska sijoittaminen varmuusosastolle on poikkeuksellista normaaliin vankeusrangaistuksen suorittamiseen verrattuna, tulee siitä säätää eduskunnan säätämällä lailla.¹⁹³ Varmuusosastot olivat vain yksi osa lainsäädännön uudistusta, jolla tehtiin muitakin muutoksia vankiloissa tapahtuvan huumausainerikollisuuden torjumiseksi. Muita muutoksia käsiteltiinkin nähdäkseni laajemmin perusoikeuksien rajoittamisen näkökulmasta, mutta varmuusosastojen kohdalla perustelut jäivät vähäisiksi.¹⁹⁴ Erityisesti olisi voinut olettaa, että varmuusosastoa koskevia säännöksiä olisi tarkasteltu suhteellisuusvaatimuksen näkökulmasta, mutta tällainen tarkastelu jäi esitöistä puuttumaan. Sen sijaan kokonaisuutena tuolloin tehtyjä lainmuutoksia perusteltiin sillä, että säännösten tarkoitus on vähentää vankilarikollisuutta ja sitä kautta parantaa niin kansalaisten, vankilan henkilökunnan kuin toistenkin vankien turvallisuutta.¹⁹⁵

---

¹⁹³ HE 10/1998 vp, s. 30.

¹⁹⁴ Erinäisten muiden säännösten kohdalla arviointiin esimerkiksi säännöksen välttämättömyyttä, painavan yhteiskunnallisen tarpeen käsillä oloa, tarkkarajaisuutta ja säännösten yhdenmukaisuutta ihmisoikeusveloitteiden kanssa. HE 10/1998 vp, s. 31.

¹⁹⁵ HE 10/1998 vp, s. 31.

Tarve varmuusosaston kaltaiselle järjestelylle vankilassa sinänsä voi olla perusteltu ja painavien yhteiskunnallisten intressien vaatima. Huumausainerikollisuus aiheuttaa vakavia ongelmia vankiloissa. Sääntelyä olisi nähdäkseni kuitenkin ollut perusteltua tarkastella enemmän myös varmuusosastolle sijoitettavien vankien näkökulmasta, koska toimenpiteellä rajoitetaan heidän oikeuksiaan ja kysymyksessä on kuitenkin nimenomaan ennalta ehkäisevä toimenpide, johon ryhtymisellä viranomaisille on myös jätetty varsin laaja harkintavalta. Vangin oikeusturvan kannalta hyvänä voidaan pitää sitä, että vangilla on kuitenkin varmuusosastosijoitusta koskevaan päätökseen muutoksenhakuoikeus. Jotta muutoksenhakumahdollisuus ei jäisi vain teoreettiseksi, on kuitenkin tärkeää kiinnittää huomiota sijoituspäätöstä koskevan prosessin läpinäkyvyyteen ja menettelylliseen oikeudenmukaisuuteen sekä päätösten yksityiskohtaiseen perustelemiseen.¹⁹⁶

Vankien ihmisarvoisen kohtelun vaatimus

Kidutuksen sekä epäinhimillisen ja halventavan kohtelun kielto on turvattu perustuslaissa¹⁹⁷ sekä Suomea sitovissa kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa¹⁹⁸. Myös vankeuslaissa¹⁹⁹ ja kansainvälisissä suosituksissa²⁰⁰ edellytetään, että vankeja on kohdeltava oikeudenmukaisesti ja heidän ihmisarvoaan kunnioittaen. Kielto kohdella vankeja epäinhimillisellä tai halventavalla tavalla on ehdoton, joten sen vastainen menettely ei ole missään olosuhteissa hyväksyttävää. Kielto on tullut arvioitavaksi usein EIT:ssä vankilaolosuhteita käsittelevien valitusten yhteydessä. Lähtökohta on, että vapaudenmenetyksestä sinänsä jo aiheutuvan haitan lisäksi vangeille ei tulisi aiheutua ylimääräistä kärsimystä olosuhteiden vuoksi. Olosuhteet voivat muodostua epäinhimillisiksi tai halventaviksi moninaisista syistä, esimerkiksi huonon tai epäasianmukaisten fyysisten ja materiaalisten olosuhteiden vuoksi tai muutoin sen johdosta, millä tavalla vankia kohdellaan tai hänen oikeuksiaan ja olosuhteitaan rajoitetaan.²⁰¹ Ihmisarvoisen kohtelun vaatimuksen näkökulmasta vankilaolosuhteet voivat siis muodostua ongelmalliseksi laajasti erilaisissa tilanteissa. Tarkastelen seuraavaksi lähinnä

---

¹⁹⁶ Riihimäen varmuusosaston vangit toivat esimerkiksi CPT:n vuoden 2014 Suomen vierailulla ilmi kokeuksensa muutoksenhakuoikeuden käytännön merkityksestä tässä mainittujen ongelmien vuoksi. Kts. CPT:n vuoden 2014 tarkastuskertomus, suomenkielinen versio, s. 32.

¹⁹⁷ PL 7 §.

¹⁹⁸ EIS 3 artikla, KP-sopimus 7 artikla.

¹⁹⁹ Vankeuslain 1 luvun 5 §.

²⁰⁰ Nelson Mandela –säännöt, sääntö 1.

²⁰¹ Hirvelä – Heikkilä 2017, s. 128, 144.

sellaisia seikkoja, jotka voivat aktualisoitua, kun vanki sijoitetaan tavallista suljetumpiin olosuhteisiin tai kun hänet pidetään täysin erillään muista vangeista rikosten estämiseksi.

Ensinnäkin varmuusosaston ja usein myös ns. jengiosastojen eli suljettujen osastojen asuin-sellit ovat hyvin vaatimattomasti kalustettuja. Esimerkiksi sänky voi olla tehty betonista, ja muutkin vähäiset kalusteet olla pultattu kiinni seinään. Tätä on perusteltu sillä, että näillä osastoilla asuu rikollista toimintaa jatkamaan pyrkiviä, väkivaltaisuuden taipuvaisia vankeja, ja vähäinen kalustus on perusteltua vankilan henkilökunnan turvallisuuden vuoksi. Sekä eduskunnan oikeusasiamies²⁰² että CPT²⁰³ ovat arvostelleet varmuusosaston ja suljettujen osastojen varustelutasoa katsoen, ettei sellien puutteellinen kalustus ole kaikissa tapauksissa perusteltua, ja että kysymys liittyy myös vankien asianmukaiseen kohteluun.

Toiseksi erittäin merkittäväksi ongelmaksi on muodostunut varmuusosastolle ja suljetuille osastoille sijoitettujen vankien erittäin vähäinen mahdollisuus viettää aikaa sellin ulkopuolella esimerkiksi toiminnoissa²⁰⁴, vapaa-ajan toiminnoissa²⁰⁵ ja ulkoilussa²⁰⁶. Eduskunnan oikeusasiamiehen havaintojen mukaan vangit ovat tällaisilla osastoilla lukittuna selleihinsä suurimman osan vuorokaudesta, ja sellin ulkopuolista aikaa voi olla vain muutamia tunteja. Sellin ulkopuolella vietetty aika on usein myös laadullisesti epätydyttävää; kaikki vangit eivät ole sijoitettuna merkitykselliseen toimintaan, mahdollisuudet vapaa-ajan toimintojen

---

²⁰² Eduskunnan oikeusasiamies ja apulaisoikeusasiamies ovat käsitelleet varmuusosaston ja suljetun osaston sellien varustelua Riihimäen vankilassa esimerkiksi ratkaisussa Dnro 2066/2/08 (19.5.2010) ja EOAK/2336/2017 (25.4.2018).

²⁰³ CPT tarkastuskertomus 2014, s. 33-34.

²⁰⁴ Vankeuslain 8 luvun mukainen toiminta eli työ, koulutus tai muu vangin valmiuksia edistävä toiminta, jonka tarkoitus on edistää vangin sijoittumista yhteiskuntaan. Vankeuslain mukaan vangilla on sekä oikeus että velvollisuus osallistua tällaiseen toimintaan. Vanki voidaan vapauttaa osallistumisvelvollisuudesta vain erityisistä syistä. Osallistumisvelvollisuuden taustalla on tieto siitä, että vankien toimeentulo on vankilan vahingollisimpia piirteitä (Tolvanen 2006, s. 225, samoin Wortley 2002 s. 95.) Toimintaan osallistuminen koskee myös varmuusosastolle sijoitettuja vankeja, jotka voivat lain mukaan osallistua ”varmuusosastolle soveltuvaan toimintaan”. Mahdollisuutta tehdä hyödyllistä työtä edellytetään myös kansainvälisissä suosituksissa (Nelson Mandela –säännöt 96 ja Euroopan vankilasäännöt 26.2-3); toiminnan sisällöllä on siis myös laadullinen kriteeri. Työn olisi oltava sellaista, että siitä opitut taidot hyödyttävät vankia myös vapautumisen jälkeen.

²⁰⁵ Vankeuslain 11 luvun mukainen vapaa-ajan toiminta. Vangeilla on lähtökohtainen oikeus osallistua vapaa-ajan toimintaan ja viettää vapaa-aikaa yhdessä muiden vankien kanssa. Osallistumista voidaan rajoittaa tai se voidaan kieltää, jos vanki on sijoitettu varmuusosastolle.

²⁰⁶ Vankeuslain 7 luvun 6 §:n mukaan vangilla on oikeus tunnin mittaiseen ulkoiluun päivässä, ja sama tunnin ulkoilu-oikeus löytyy myös kansainvälisistä suosituksista (Nelson Mandela –säännöt 23, Euroopan vankilasäännöt 27.1). Oikeus koskee kaikkia vankeja siitä riippumatta, minkälaisella osastolla vanki asuu. Kansainväliset suositukset edellyttävät nimenomaan mahdollisuutta fyysisen kunnon ylläpitämiseen (esim. Euroopan vankilasäännöt, sääntö 27.1), ja CPT edellyttää, että ulkoilu tapahtuu kohtuullisen tilavissa ulkoilutiloissa.

järjestämiseen ovat normaaleja osastoja heikommat, ja ulkoilu saattaa olla järjestetty ka-
ruissa ja virikkeettömissä olosuhteissa ns. ulkoiluhäkeissä, jolloin todellinen mahdollisuus
fyysisen kunnon ylläpitämiseen on heikko. Oikeusasiamies on katsonut, että pahimmassa
tapauksessa sellin ulkopuolisen ajan ja kontaktien vähäisyys voi loukata ihmisarvoisen koh-
telun vaatimusta.²⁰⁷ Myös CPT on arvostellut Suomen vankiloita aiheesta.²⁰⁸ Kansainväli-
sissä suosituksissakin edellytetään, että vankien tulisi saada viettää riittävästi aikaa sellin
ulkopuolella päästäkseen sosiaaliseen kanssakäymiseen muiden kanssa.²⁰⁹

Myös vankeuslain 18 luvun 5 §:n perusteella erillään pidettävän vangin oikeudet ja olosu-
hteet saattavat käytännössä muodostua rajoitetummiksi, kuin mitä suoraan lainsäädännöstä
voisi päätellä. Vankeuslain mukaan erillään pidettävän oikeuksia ei saa rajoittaa enemmän
kuin erillään pitämisestä välttämättä aiheutuu. Vankeusasetuksen (30.4.2015/548) 68 §:n
mukaan erillään pidettävän vangin ulkoilu ja peseytyminen tapahtuu erillään muista van-
geista, ja myös vangin tapaamiset voidaan järjestää erillään muista vangeista. Lähtökohtai-
sesti muita rajoituksia vangin olosuhteisiin ei tulisi aiheutua.

Erillään pidettävän vangin osalta voivat kuitenkin käytännössä ensinnäkin tulla kysymyk-
seen samat ongelmat riittävän sellin ulkopuolisen ajan ja muiden ihmiskontaktien suhteen,
kuin mitä edellä on tarkasteltu. Toiseksi, vaikka lähtökohtaisesti vanki tulisi asuttaa erillään
pitämisen aikana normaaliin asuinselliin²¹⁰, käytännössä erillään pitäminen saatetaan kui-
tenkin käytännön syistä toteuttaa niin, että vanki siirretään pois normaalilta asuinosastolta,
esimerkiksi ns. eristysselliin. Näiden sellien varustelutaso on useimmiten karu ja kalustama-
ton. Sellin kalustuksen osalta viittaa edellä todettuun. Lisäksi eristysselleissä voi olla val-
vontakamera. Vangin sellin valvomisen kameralla puuttuu vangin yksityisyyden suojaan,
joten se on mahdollista vain silloin, kun siitä on säädetty erikseen laissa. Laki ei kuitenkaan
mahdollista 18 luvun 5 §:n perusteella erillään pidettävän vangin valvomista valvontakame-
ralla, joten kamera tulisi peittää tai ottaa pois käytöstä, jos erillään pidettävä vanki sijoitetaan

---

²⁰⁷ Eduskunnan oikeusasiamies ja apulaisoikeusasiamies ovat käsitelleet vankien mahdollisuutta viettää aikaa
sellin ulkopuolella useissa lausunnoissa, esimerkiksi Dnro 2066/2/08 (19.5.2010), Dnro 1901/2/11
(24.6.2015) ja EOAK/2336/2017 (25.4.2018).

²⁰⁸ CPT tarkastuskertomus 2008, s. 32-33. Myös CPT tarkastuskertomus 2014, s. 31-35.

²⁰⁹ Euroopan vankilasäännöt 25.2.

²¹⁰ Vankeuslaissa tai vankeusasetuksessa ei ole erillisiä säännöksiä siitä, minkälaisessa sellissä tämän lain-
kohdan mukainen erillään pitäminen tulisi tehdä. Koska lainkohdassa on nimenomaan mainittu, ettei erillään
pidettävän oikeuksia saa rajoittaa enemmän kuin erillään pitämisestä välttämättä aiheutuu, on katsottava, että
lähtökohtaisesti vanki tulee tänä aikana asuttaa normaaliin asuinselliin.

tällaiseen selliin.²¹¹ Kaikki edellä todetut seikat voivat johtaa ongelmalliseen tilanteeseen vankien ihmisarvoisen kohtelun vaatimuksen näkökulmasta. Vangin oikeuksia valvovat tahot suhtautuvat pidättyväisesti vankien erillään pitämiseen muista vangeista. Sekä eduskunnan oikeusasiamies²¹² että CPT²¹³ ovat korostaneet, että vangit tulisi pyrkiä asuttamaan erillään pitämisen aikana normaaleihin asuinselleihin, heille tulisi järjestää toimintaa ja aktiiviteettejä sekä normaali mahdollisuus ulkoiluun.

Myös EIT:n ratkaisukäytännössä on arvioitu sitä, voiko vangin sijoittaminen erityisen valvottuihin olosuhteisiin tai äärimmäinen eristäminen muista johtaa epäinhimilliseen kohteluun. Yleensä kyse on ollut vakavista rikoksista tuomituista vangeista, jotka on asetettu erityisen valvottuihin olosuhteisiin ja joiden mahdollisuutta pitää yhteyttä muihin vankeihin tai vankilan ulkopuolelle on merkittäväällä tavalla rajoitettu. EIT:n käytännössä on katsottu, että esimerkiksi rikosten tai pakenemisen estämiseksi tietynasteisiin varotoimiin voidaan ryhtyä, mutta niin ei voida toimia rajattomasti, vaan rajoitusten välttämättömyyttä ja suhteellisuusperiaatteen mukaisuutta on asianmukaisesti arvioitava.²¹⁴ Pohjoismaista erityisesti Tanskan osalta on sekä CPT:n että EIT:n toimesta käsitelty muista vangeista eristämisen vaikutuksia vangin oikeuksiin.²¹⁵

---

²¹¹ Eristysselleissä on usein valvontakamera siitä syystä, että näitä sellejä käytetään pääasiassa tarkkailun (vankeuslaki 18 luku 3 §) ja eristämistarkkailun (18 luku 4 §) aikana, joiden kohdalla laki mahdollistaa teknisin apuvälinein tapahtuvan valvonnan. Apulaisoikeusasiamies on käsitellyt erillään pidettävän vangin kohtelua ratkaisussa EOAK/3043/2017 (11.6.2018). Ratkaisussa AOA arvosteli Kuopion vankilaa, kun se oli sijoittanut erillään pidettävän vangin karuun, kalustamattomaan ja kameravalvottuun eristysselliin, jossa ollessaan vankia oli myös lainvastaisesti valvottu kameravalvonnalla.

²¹² Apulaisoikeusasiamies on käsitellyt erillään pidettävien vankien olosuhteita tuoreessa Turun vankilan tarkastuskertomusta koskevassa lausunnossaan EOAK/2449/2019 (6.11.2019), s. 14-15.

²¹³ CPT/Inf(2011)28-part2: CPT: Solitary confinement of prisoners, s. 4-8. Suomi on myös saanut huomautuksia CPT:ltä sellin varustelutasoon ja mahdollisuuteen viettää aikaa sellin ulkopuolella liittyen, kts. esim. CPT:n tarkastuskertomus 1992, s. 27.

²¹⁴ Hirvelä – Heikkilä 2017, s. 154. EIT:n oikeuskäytännöstä mainittakoon tapaus *Ramirez Sanchez v. Ranska* (4.7.2006), jossa terrorismirikoksista tuomittua vankia oli pidetty yhtäjaksoisesti peräti 8 vuoden ajan eristyksissä muista vangeista, sillä hänet arvioitiin vaaralliseksi vangiksi, joka voisi yrittää paeta, aiheuttaa muuta häiriötä vankilan järjestykselle ja turvallisuudelle tai voisi yrittää jatkaa yhteydenpitoa terroristijärjestön jäseniin. Vankia pidettiin omassa sellissään noin 22 tuntia vuorokaudessa. EIT oli huolissaan pitkään jatkuneen eristyksen vaikutuksista, mutta katsoi lopulta, ettei vangin kohtelu ollut vakavuudeltaan sellaista, että se olisi ylittänyt EIS 3 artiklan vastaiseen menettelyyn. Vielä EIT:n käytännöstä mainittakoon tapaus *Van der Ven v. Alankomaat* (4.5.2003), jossa huumausaine- ja henkirikoksista tuomittu vanki oli sijoitettu ns. korkean turvallisuustason vankilaan karkaamisriskin vuoksi. EIT totesi, että vaikka sinänsä voi olla perusteltu tarve korkean turvallisuustason vankiloiden olemassaololle, niissäkin vankeja tulee säilyttää inhimillisissä olosuhteissa. Tapauksessa vanki oli joutunut alistumaan säännöllisesti rutiininomaisiin henkilöntarkastuksiin. Tämä yhdistettynä muihin vangin olosuhteisiin kohdistuneisiin rajoituksiin ja erittäin intensiivisiin valvontatoimenpiteisiin katsottiin EIS 3 artiklan vastaiseksi menettelyksi.

²¹⁵ Lappi-Seppälä ja Koskenniemi 2018, s. 148, 154-155.

5.4.4 Sijoittelu ja täytäntöönpanon tavoitteet

Vankisijoitteluun liittyvää täytäntöönpanon tavoitteiden toteutumista voidaan arvioida monesta näkökulmasta. Ensinnäkin voidaan arvioida yleisemmällä tasolla sitä, miten järjestäytyneisiin rikollisryhmiin kuuluvien vankien keskittäminen yhtäältä vain tiettyihin laitoksiin ja tietyille osastoille, tai toisaalta näiden vankien hajauttaminen ja sijoittaminen muiden vankien sekaan, vaikuttavat täytäntöönpanon tavoitteiden toteutumiseen. Toiseksi voidaan arvioida yksityiskohtaisemmin sitä, minkälaista vaikutusta normaalia suljetumpiin olosuhteisiin sijoittamisella on. Arviointia voidaan myös tehdä yhtäältä ns. jr-vankien itsensä näkökulmasta, ja toisaalta muiden vankien, vankilan henkilökunnan ja yhteiskunnan näkökulmasta.

Järjestäytyneisiin rikollisryhmiin kuuluvien vankien sijoittamisella keskitetysti tiettyihin vankiloihin ja tietyille osastoille pyritään minimoimaan näiden vankien mahdollisuus uhkailla, painostaa ja hyväksikäyttää muita ryhmiin kuulumattomia vankeja esimerkiksi huumaiden kuljettamiseen vankiloihin tai muuhun kiellettyyn tai rikolliseen toimintaan. Tällä pyritään turvaamaan sitä, että muut vangit saisivat suorittaa rangaistuksensa mahdollisimman rauhassa, ilman pelkoa väkivallasta tai muusta uhkailusta. Taustalla on siis muiden vankien henkilökohtaisen koskemattomuuden suojeleminen ja muutenkin turvallisten täytäntöönpanon olosuhteiden tarjoaminen.

Edellä mainitut syyt voivat kuitenkin johtaa siihen, että vanki, jonka katsotaan kuuluvan järjestäytyneeseen rikollisryhmään ja jonka epäillään jatkavan rikosten tekemistä vankeusaikana, sijoitetaan kauas kodistaan ja läheisistään. Tarvittaessa, varsinkin jos vangin katsotaan tarvitsevan ns. korkean valvonnan olosuhteita, vanki voidaan sijoittaa jopa toisen rikosseuraamusalueen vankilaan, vaikka pääsääntöisesti vankeusrangaistukseen tuomitut vangit sijoitetaan sen rikosseuraamusalueen vankilaan, jossa on hänen kotikuntansa (ns. kotipaikkaperiaate).²¹⁶ Vangin sijoittaminen lähelle kotiympäristöä sekä vangin perhettä ja muita läheisiä edesauttaa vangin mahdollisuuksia yhteydenpitoon vankeusrangaistuksen aikana, joka edistää vangin toimintakykyä ja yhteiskuntaan integroitumista. Näiden tavoitteiden toteutuminen vaikeutuu, mikäli vanki sijoitetaan kauas läheisistään. Myös eduskunnan oikeusasiamies on korostanut ratkaisukäytännössään sen tärkeyttä, että vangilla tosiasiallisesti

---

²¹⁶ <https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/taytantonpano/vankeusrangaistuksenaloytus.html>, vierailtu 1.3.2020.

olisi mahdollisuus säilyttää yhteydet perheeseensä ja entiseen elinympäristöönsä, sillä tämä palvelee parhaiten rangaistuksen täytäntöönpanon tavoitteita.²¹⁷ Ääritilanteissa vangin sijoittaminen kauas kodistaan niin, että perhesiteet katkeavat, voi johtaa myös perhe-elämän suojan loukkaukseen.²¹⁸

Entä minkälaista vaikutusta normaalia suljetumpiin olosuhteisiin sijoittamisella on täytäntöönpanon tavoitteiden näkökulmasta? Esimerkiksi vangin varmuusosastolle sijoittaminen tai muista vangeista erillään pitäminen ovat turvaamistoimenpiteitä, joiden tarkoituksena on estää rikollisen toiminnan jatkaminen vankilassa. Tämä on sinänsä tärkeä täytäntöönpanon tavoite, johon toimenpiteillä pyritään. Yleisellä tasolla voitaneen kuitenkin todeta, että mitä suljetumpiin olosuhteisiin vanki sijoitetaan, ja mitä vähemmän vangille pystytään tarjoamaan mielekästä tekemistä oman sellin ulkopuolella tai mahdollisuuksia olla kontaktissa muihin vankeihin tai omiin läheisiinsä, sitä hankalammaksi normaalisuuseriaatteen mukaisen täytäntöönpanon toteuttaminen käy. Mitä suljetummissa, rajoitetummissa ja kontrolloidummissa olosuhteissa vanki on, sitä enemmän hänelle aiheutuu laitostumista ja muita haittavaikutuksia vankeusrangaistuksesta, ja sitä vaikeammaksi tulee vangin terveyden ja toimintakyvyn tukeminen tai elämänhallinnan ja yhteiskuntaan sijoittumisen edistäminen. Kansainvälisissä suosituksissa onkin edellytetty, että vankilaviranomaisten olisi myös aktiivisesti pyrittävä lieventämään niitä haittavaikutuksia, joita esimerkiksi erillään pitämisestä vangeille aiheutuu.²¹⁹

---

²¹⁷ Ratkaisussa EOAK/451/2017 (12.4.2018) apulaisoikeusasiamies arvioi vankilaan sijoittamisen suhdetta täytäntöönpanon tavoitteisiin. Tapauksessa vanki oli hakenut siirtoa toisen rikosseuraamusalueen vankilaan, jossa hän olisi sijoitettuna lähemmäksi perheensä asuinpaikkaa. AOA totesi, että vangin sijoittaminen kauaksi tämän perheen asuinpaikasta ei toteuttanut vangin rangaistusajan suunnitelman mukaista tavoitetta pitää yllä perhesuhteita. AOA:n mukaan sijoittamispäätöstä tehtäessä tulisi pyrkiä selvittämään mihin paikkaan vangilla on tosiasiallisesti kiintein perheyhteys, ja huomautti, että vankilaan sijoittamisen yleisperiaatteissa mainittu vaatimus ottaa huomioon vangin kotipaikka oli tarkoitettu turvaamaan vangin yhteyksien säilymistä entiseen elinympäristöönsä, joka palvelisi parhaiten rangaistuksen täytäntöönpanon tavoitteita.

²¹⁸ Esimerkkinä tästä mainittakoon EIT:n ratkaisu *Polyakova ym. v. Venäjä* (3.7.2017), jossa korkean turvallisuustason vankilaa tarvitsevia vankeja oli sijoitettu 2000-8000 kilometrin päässä kodeistaan oleviin vankiloihin. Käytännössä perheillä ei ollut välimatkan vuoksi mahdollisuutta tulla tapaamaan vankeja, joiden vankeusrangaistukset kestivät useita vuosia. EIT totesi Venäjän lainsäädännön olevan joustamaton, sillä se ei edellyttänyt kussakin yksittäistapauksessa arvioitavan sijoitusta suhteellisuuseriaatteen mukaisesti ja sijoituksen vaikutuksia vankiin tai tämän perheeseen. Lainsäädäntö ei myöskään helposti mahdollistanut siirtymistä toiseen vankilaan. Tapauksessa todettiin EIS 8 artiklassa turvatun perhe-elämän suojan loukkaus. Lisäksi EIT huomautti, että vangin sijoituspaikan valinta on merkityksellinen vangin rehabilitaation ja yhteiskuntaan integroitumisen tavoitteiden näkökulmasta.

²¹⁹ Esim. Nelson Mandela –säännöt, sääntö 38.

Eduskunnan oikeusasiamies²²⁰ ja CPT²²¹ ovatkin nostaneet esille erityisesti haittavaikutuksia siihen liittyen, että varmuusosastolle ja suljetuille osastoille sijoitetut vangit sekä muista erillään pidettävät vangit joutuvat tyypillisesti viettämään suurimman osan päivästä omiin selleihinsä lukittuina, jolla voi olla vankeihin hyvin latistava vaikutus. Tilannetta ei auta se, että sellit ovat tyypillisesti heikosti varusteltuja, ja vangit pääsevät niiden ulkopuolelle ehkä vain muutamaksi tunniksi päivässä. Heikosti kalustellut sellit eivät ole omiaan toteuttamaan myöskään normaalisuusperiaatteen mukaista täytöntöönpanoa. Ongelmallista vankien mielenterveydelle ja toimintakyvyille voi olla myös se, etteivät he pääse kontaktiin toisten vankien kanssa kuin vähäisissä määrin tai eivät ollenkaan, ja heille ei ole välttämättä tarjolla kunnollista toimintaa tai mielekästä vapaa-ajan toimintaa silloinkaan, kun he pääsevät sellin ulkopuolelle. Nämä seikat aiheuttavat laitostumisen tunnetta ja vaikeuttavat terveyden ja toimintakyvyn ylläpitämistä. Varmuusosastolle sijoitettujen vankien osalta erityisen rankalta voi tuntua myös vangin yhteydenpidon tarkempi kontrollointi. Vankeuslain mukaan varmuusosastolle sijoitetun vangin puhelimen käytön ehtona on, että vanki suostuu siihen, että hänen puhelunsa voidaan kuuntelun lisäksi tallentaa. Tieto siitä, että kaikki puhelut kuunnellaan ja tallennetaan, voi olla ahdistava, eikä vangilla tällöin ole käytännössä mahdollisuutta yksityiseen keskusteluun esimerkiksi läheistensä kanssa.

5.4.5 Yhteenveto ja arviointia

Edellä on käsitelty vankisijoittelua vankilarikollisuuden ehkäisemisen keinona. Huumausainerikollisuuden torjumisen kannalta erityistä merkitystä on sillä, millä tavalla järjestäytyneisiin rikollisryhmiin kuuluvat vangit sijoitetaan eri vankiloihin ja vankiloiden osastoille. Avainasemassa rikosten ehkäisemisessä on kontrolloida rikollisryhmiin kuuluvien vankien mahdollisuutta kommunikoida keskenään, ja toisaalta heidän mahdollisuuttaan painostaa ja uhkailla ryhmiin kuulumattomia ulkopuolisia vankeja. Vankiloiden välillä on eroja siinä, miten tämä parhaiten toteutetaan, eikä yhdessä vankilassa käytössä oleva malli välttämättä sovellu sellaisenaan muihin vankiloihin.

---

²²⁰ Oikeusasiamies on käsitellyt varmuusosastolla ja suljetulla osastolla olevien vankien asemaa täytöntöönpanon tavoitteiden toteutumisen näkökulmasta esimerkiksi ratkaisuihin Dnro 2066/2/08 (19.5.2010) ja EOAK/2336/2017 (25.4.2018).

²²¹ CPT totesi esimerkiksi vuoden 2008 tarkastuskertomuksessaan (s. 32-33), että tällainen menettelytapa ei ole sopiva keino reagoida häiriökäyttäytymiseen, eikä sovelias tai tehokas keino vapautumista ja rikoksenuusimisriskin vähentämistä ajatellen.

Välttämättömistä syistä vanki voidaan myös joutua sijoittamaan normaalia suljetumpiin ja kontrolloidumpiin olosuhteisiin rikosten estämiseksi. Näen ongelmalliseksi sen, että näissä tilanteissa vankien oikeuksiin on todettu käytännössä aiheutuvan muitakin rajoituksia, kuin mistä on nimenomaisesti mainittu vankeuslaissa. Esimerkiksi varmuusosastolle sijoittaminen ja vangin eristäminen muista vangeista eivät ole vangille määrättäviä lisärangaistuksia, eivätkä ne saisi muodostua sellaisiksi, vaan ne ovat luonteeltaan turvaamistoimenpiteitä, joiden tarkoitus on estää rikosten tapahtumista vankilassa. Näihin ei tulisikaan sisältyä rankaisullisia elementtejä. Vankien oikeuksia tulisi rajoittaa aina vain siinä määrin kuin on välttämätöntä, mutta kuten edellä todettu, vankien olosuhteet ovat usein näissä tapauksissa hyvin rajoitetut. Vankien oikeuksia valvovat tahot ovatkin perustellusti huomauttaneet aiheesta.

Myös täytäntöönpanon tavoitteiden näkökulmasta normaalia suljetumpiin olosuhteisiin sijoitetuille vangeille olisi tärkeää järjestää laadullisesti merkityksellistä ja mielekästä ohjelmaa sellin ulkopuolella, ja tukea näiden vankien mahdollisuutta ylläpitää terveyttään ja toimintakykyään, jotta voitaisiin minimoida suljetuista olosuhteista aiheutuvia haittavaikutuksia. Olosuhteet tämän osalta ovat kuitenkin usein epätyytyttävät: sen sijaan, että nämä vangit saisivat erityistä tukea, he jäävät usein jopa normaalia huonompaan asemaan. Täytäntöönpanon tavoitteet näiden vankien osalta eivät tällöin toteudu vankeuslain tai kansainvälisten suositusten²²² mukaisina.

Jotta vankiloiden huumausainerikollisuutta voidaan tehokkaasti torjua ja vankiloiden turvallisuudesta voidaan huolehtia, tietyissä tilanteissa voi olla välttämättömästi syystä perusteltu tarve sijoittaa osa vangeista normaalia suljetumpiin olosuhteisiin. Olisi kuitenkin tärkeää aina arvioida tällaisia ratkaisuja avoimesti myös toimenpiteiden kohteena olevien vankien kannalta. Jos sijoitus suljetumpiin olosuhteisiin katsotaan välttämättömäksi ja oikeasuhtaiseksi keinoksi, tulisi myös aktiivisesti kiinnittää huomiota siihen, miten täytäntöönpano näiden vankien kohdalla saadaan järjestettyä mahdollisimman hyvin vankeuslaissa täytäntöönpanolle asetettujen tavoitteiden mukaisena.

---

²²² Kts. Euroopan vankilasäännöt, sääntö 49: ”Good order in prison shall be maintained by taking into account the requirements of security, safety and discipline, *while also* [kursiivi tässä] providing prisoners with living conditions which respect human dignity and offering them a full programme of activities in accordance with Rule 25.” Vankilan järjestyksestä ja turvallisuudesta sekä täytäntöönpanon asianmukaisista olosuhteista ja vankien ihmisarvoisesta kohtelusta tulisikin pyrkiä huolehtimaan samanaikaisesti.

6. Johtopäätökset

Vankien oikeuksiin liittyvät ongelmat eivät ole vielä täysin poistuneet, vaikka paperilla perusoikeusuudistuksen, ihmisoikeuksien aseman vahvistumisen ja uuden vankeuslain myötä vankien oikeusasema onkin selkeämpi. Kuten Liisa Nieminen artikkelissaan toteaa, perusoikeusongelmia löytyy vankiloista vielä 2000-luvullakin, ja *laitosvaltaan* viittaavia tilanteitakin tulee aika ajoin vastaan, vaikka käsitteen käytöstä onkin virallisesti luovuttu.²²³ Kansainvälisten ihmisoikeuksien merkitys on kuitenkin huomattavasti vahvistunut Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ja CPT:n välityksellä. Esimerkiksi EIT:n vankien oikeuksia koskevia tuomioita lukiessa voi havaita, kuinka valtioilta vaaditaan koko ajan enemmän vankien kohtelun suhteen. Tämä on tietenkin positiivinen asia.

Käytännössä vankiloissa joudutaan kuitenkin tekemään melkoista tasapainoilua vankien oikeuksien turvaamisen ja vankilan sekä vankien turvallisuuden suojelemisen välillä. Yhdellä tällaisella haasteella aiheuttavat järjestäytyneisiin rikollisryhmiin kuuluvat vangit, jotka pyrkivät jatkamaan rikollista toimintaa myös vankiloiden sisällä. Rikosseuraamuslaitos pyrkii luonnollisesti torjumaan ilmiötä monin tavoin.

Tässä tutkielmassa olen tarkastellut vankilan yleisissä tiloissa käytettävää kameravalvontaa, vankien yhteydenpidon valvontaa sekä vankien sijoittelua vankilarikollisuuden torjumiseen käytettävänä ennaltaehkäisevinä toimenpiteinä.

Tutkielman tutkimuskysymyksinä ja tavoitteina oli:

- 1) Selvittää toimenpiteiden vaikutusta vankien oikeuksiin ja vankeuden täytäntöönpanon tavoitteisiin, havainnollistaa näiden yhtensovittamisen edellyttämää tasapainoilua sekä pohdita toimenpiteiden hyväksyttävyyden ja tarkoituksenmukaisuuden rajoja,
- 2) Arvioida, minkälaiseksi vangin oikeusturva toimenpiteiden yhteydessä muodostuu, ja
- 3) Nostaa esiin kokonaisuudessa havaitsemiani ongelmallisia seikkoja.

Toimenpiteiden hyväksyttävyyden ja tarkoituksenmukaisuuden rajoja sekä vangin oikeusturvaa (kohdat 1 ja 2) on arvioitu yksityiskohtaisesti edellä kunkin toimenpiteen yhteydessä. Esitänkin seuraavaksi vain kokoavasti keskeisimmät havaintoni (kohta 3).

---

²²³ Nieminen 2009, s. 28.

1. Vankien oikeuksia rajoittavien ja siis viranomaisten toimivaltuuksia lisäävien säännösten merkitystä ei nähdäkseni aina tarkastella lainsäädäntövaiheessa riittävän laajasti rajoitusten kohteena olevien vankien näkökulmasta. Perustelut voisivat olla kattavampia perusoikeuksien rajoitusedellytysten täyttymisen osalta. En suoraan väitä, että perusteita rajoituksille ei voisi olla olemassa, vaan ongelmana näen sen, että niitä ei tuoda esiin ja arvioida läpinäkyvästi. Suurimmaksi ongelmaksi muodostuu havaintojeni mukaan suhteellisuusperiaatteen ja sen sisältämän välttämättömyusedellytyksen huomiotta jättäminen. Kun vankilaviranomaisten toimivaltuuksien lisäämistä perustellaan sillä, että sen tarkoituksena on torjua tai vähentää vankilarikollisuutta, nähdäkseni tulisi esittää myös perusteluita kyseisen toimenpiteen tehokkuudesta, tarpeellisuudesta ja välttämättömyydestä tavoitteeseen pääsemiseksi. Jos perusteluita esitetään, päällimmäisenä perusteluna ei myöskään tulisi olla viranomaisten resurssien riittämättömyys. Olisi siis huomioitava riittävästi eri tahojen intressit ja oikeudet, tuotava läpinäkyvästi ne esiin ja punnittava huolellisesti niiden painoarvoja ja merkitystä.

2. Kaikkia vankeja kollektiivisesti koskevissa rajoituksissa on hyviä ja huonoja puolia. Ensisilmäyksellä tulee helposti ajatelleeksi, että kynnyksen tämänkaltaiselle rajoitukselle tulisi olla melko korkea; onhan kyse vankien kaikista perustavanlaatuisimpiin oikeuksiin eli perus- ja ihmisoikeuksiin puuttumisesta, ja vielä ennaltaehkäisevässä tarkoituksessa. Myös esimerkiksi EIT on suhtautunut kielteisesti ns. *blanket ban –tilanteisiin*. Vaikka olenkin edellä eri toimenpiteiden yhteydessä todennut, että tällaisten rajoitusten välttämättömyydestä ja oikeasuhtaisuudesta voidaan olla montaa mieltä, on myös todettava, että vankiloiden huumausainerikollisuuden *tehokkaan* torjumisen kannalta kollektiiviset rajoitukset voivat olla perusteltuja, tarpeellisia ja käytännössä välttämättömiäkin. Tämä johtuu järjestäytyneen rikollisuuden toimintatavoista. Mikäli tietyt rajoitukset kohdistuisivat vain erikseen määriteltyihin vankeihin, tämä voisi johtaa hankaliin rajanvetotilanteisiin sekä paineen kohdistumiseen ja mahdollisesti kateellisuuteen ns. etuoikeutetussa asemassa olevia vankeja kohtaan. Kollektiivisten rajoitusten käyttämisellä suojellaan loppujen lopuksi kaikkien vankilassa olevien vankien turvallisuutta. Ovatpa jotkut vangit olleet ilmeisesti jopa helpottuneita tällaisista kollektiivisista rajoituksista. Kuten edellä, näitäkään rajoituksia ei tulisi kuitenkaan perustella ensisijaisesti viranomaisten resurssikysymyksinä. Lisäksi ohjenuorana voitaneen pitää sitä, että kollektiivisten rajoitusten käyttäminen on sitä kyseenalaisempaa, mitä vahvemmin ne kohdistuvat jonkin perus- ja ihmisoikeuden suojan ydinalueelle.

3. Täytäntöönpanon tavoitteiden toteutuminen ei ole pelkkää sanahelinää. Olen kokenut tärkeäksi ja antoisaksi tarkastella vankilarikollisuuden torjumiseen käytettävien toimenpiteiden vaikutusta myös täytäntöönpanon tavoitteiden kannalta. Täytäntöönpanon tavoitteet heijastavat yhteiskuntamme arvoja, kriminaalipoliittisia näkemyksiä sekä kansainvälisissä suosituksissa omaksuttuja linjauksia. Sillä, miten vankeusrangaistus toteutetaan ja miten vankia rangaistusajana kohdellaan, on todellista merkitystä ei vain vangin itsensä, vaan myös koko yhteiskunnan kannalta. Kysynkin, eikö olisi perusteltua, että silloin kun vanki joutuu tässä tutkielmassa käsiteltyjen kaltaisten rajoitusten kohteeksi, viranomaiset pyrkisivät aktiivisesti tarjoamaan vangille erityistä tukea rajoituksista johtuvien haittavaikutusten minimoimiseksi? Kuten jo aivan aluksi totesin, Suomessa käytännössä jokainen vanki vapautuu jossain vaiheessa, ja rangaistusajan tapahtumat vaikuttavat osaltaan vangin elämään myös vapautumisen jälkeen.

4. Myös vangeilla on oikeus hyvään hallintoon. Vankien oikeusturvan kannalta keskeisimmäksi ongelmakohtaksi havaitsin tilanteet, joissa vangeilla ei ollut mahdollisuutta varsinaiseen muutoksenhakuun, ja kyse oli asiasta, jossa viranomaiselle oli jätetty paljon harkintavaltaa. Keskeiseksi ongelmaksi tällöin muodostuivat usein viranomaisten ratkaisua koskevat puutteelliset perustelut. Puutteellisten perusteluiden vuoksi vangin ei ollut mahdollista välttämättä saada kunnollista kannanottoa asiaansa edes kanteluteitse, sillä esimerkiksi oikeusasiamiehen keinot arvioida ratkaisun oikeellisuutta ja asianmukaisuutta ovat kovin vähäiset, mikäli perusteluita ei ole esitetty riittävällä tarkkuudella. Toiminnan läpinäkyvyyden takaamiseksi vankilaviranomaisten olisikin syytä kiinnittää huomiota tekemiensä ratkaisujen perustelemiseen sekä hyvään hallintoon muutoinkin.

Vangin oikeudet ja vankeuden täytäntöönpanon tavoitteet ovat paljon tutkittuja, mutta yhä edelleen tutkimisen arvoisia aiheita. Tässä tutkielmassa olen perehtynyt näihin aiheisiin ajankohtaisesti vankilarikollisuuden torjumisen kautta. Kokonaisuuden tarkastelussa olen huomionut erityisesti rajoittavien toimenpiteiden kohteena olevien vankien näkökulman, jonka olin tutkimustyöhön ryhtyessäni havainnut usein jäävän liian vähälle huomiolle. Tutkielmani täydentää ajankohtaisuudellaan ja näkökulman valinnallaan aikaisempaa, tutkielman eri osa-alueisiin liittyvää tutkimusta.

Tutkielma ei ole ollut kaiken kattava kuvaus niistä toimenpiteistä, joita Rikosseuraamuslaitoksella on käytettävissään vankilarikollisuuden ehkäisemiseksi. Vaarana tällöin tietysti on,

että kuvaus jää pistemäiseksi. Tutkielmassa ei myöskään varsinaisesti käsitelty toimenpiteiden todellista tehokkuutta vankiloiden huumausainerikollisuuden estämisessä, enkä myöskään väitä, että tutkielmassa käsitellyt toimenpiteet olisivat niitä kaikista tarkoituksenmukaisimpia keinoja yrittää ehkäistä vankilarikollisuutta. Kun puhutaan järjestäytyneestä, jopa ammattimaisesta rikollisuudesta, rikollisuuden juurisyihin vaikuttamisen tulisi selvästi tapahtua toisenlaisin keinoin, joiden tarkastelu ei ole kuulunut tämän tutkielman piiriin. Sen sijaan olen halunnut nostaa esiin ne ristiriitaiset asetelmat vankien oikeuksien toteutumisen ja vankien sekä vankilan turvallisuuden välillä, joita suljetuissa vankiloissa aiheutuu vankilarikollisuuden vuoksi. Tätä tarkoitusta varten valitsemani lähestymistapa oli mielestäni perusteltu. Vaikka toimenpiteiden esittely jäi esimerkinomaiseksi, niiden perusteella tekemäni havainnot olivat siinä mielessä yhdenmukaisia, että pystyin tekemään niistä johtopäätöksiä (edellä 1-4). Kuitenkin esimerkiksi laajempi haastatteluaineisto olisi mahdollistanut haastatteluaineiston laajemman hyödyntämisen tutkimuksessa. Kaiken edellä mainitun perusteella voidaan todeta, että aiheita jatkotutkimuksille vankilarikollisuuteen liittyen on olemassa.

Uskaltaisin nimittäin väittää, ettei ilmiö ole katoamassa mihinkään. Näin totesi K. J. Lång jo vuonna 1988: ” – on ehkä syytä ainakin ulkopuolisille korostaa, että esimerkiksi taistelu huumeita vastaan on vankiloissa työ, joka ei lopu. Sen vuoksi ei ole mitään järkeä luvata lopettaa huumeita vankiloissa jollakin kurinpitokeinolla tai hyvin tiukalla valvonnalla. Tällaiset populistiset lupaukset eivät ole missään maassa reaalipohjaisia. Päinvastoin, kaikki lupaukset lopettaa esimerkiksi vankien karkaamiset tai luvattomien aineiden välitys ovat katteettomia. Sitä vastoin voi kyllä valvonnalla ja tietojen välityksellä pitää tilannetta jonkinasteisessa kontrollissa, ettei se pääse riistäytymään käsistä –”.²²⁴ Tästä kontrollista ja sen hyväksyttävyyden sekä tarkoituksenmukaisuuden rajoista tässä tutkielmassa nimenomaan on ollut kyse.

---

²²⁴ K. J. Lång 1988 (Teoksessa Vankeinhoidon koulutuskeskus 2004, s. 104-105).